

Torkil Løwe

**Boligkonsum og
husholdningsstruktur**

Livsfase- og generasjonsendringer i
perioden 1973-1997

Rapporter

I denne serien publiseres statistiske analyser, metode- og modellbeskrivelser fra de enkelte forsknings- og statistikkområder. Også resultater av ulike enkeltundersøkelser publiseres her, oftest med utfyllende kommentarer og analyser.

Reports

This series contains statistical analyses and method and model descriptions from the different research and statistics areas. Results of various single surveys are also published here, usually with supplementary comments and analyses.

© Statistisk sentralbyrå, juni 2001

Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen, vennligst oppgi Statistisk sentralbyrå som kilde.

ISBN 82-537-4964-3

ISSN 0806-2056

Emnegruppe

00.02 Levekår

Design: Enzo Finger Design

Trykk: Statistisk sentralbyrå/330

Standardtegn i tabeller	Symbols in tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Foreløpig tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Rettet siden forrige utgave	Revised since the previous issue	r

Sammendrag

Torkil Løwe

Boligkonsum og husholdningsstruktur

Livsfase- og generasjonsendringer i perioden 1973-1997

Rapporter 2001/24 • Statistisk sentralbyrå 2001

Siktemålet med analysene i denne rapporten har vært å se endringene i boligkonsum (eierforhold og boligstørrelse) og boligkarrierer i perioden 1973-1997 i sammenheng med demografiske endringer, bl.a. i familietableringsprosessen og i husholdsstrukturen generelt. Datagrunnlaget er hentet fra levekårsundersøkelsene 1973-1997. Vi har belyst utviklingen på personnivå og har sett endringene både i et aldersfaseperspektiv og i et generasjonsperspektiv. I aldersfaseperspektivet har vi fulgt - og sammenlignet - utviklingen i boligkonsum for ulike aldersgrupper gjennom hele perioden etter å ha gruppert intervjupersonene i de ulike levekårsundersøkelsene etter alder i tiårs grupper (20-29, 30-39 osv. til 70-79 år). I generasjonsperspektivet har vi fulgt utviklingen i boligkonsum innenfor ulike fødselskull. Her har vi gruppert intervjupersonene fra de ulike undersøkelsene etter fødselsår i faste tiårs fødselskohorter (1921-1930, 1931-1940 osv.). I disse analysene har vi satt sammen observasjoner fra ulike undersøkelser på en slik måte at det er mulig å følge utviklingen med alder, dvs. avdekke karrierer, innen ulike fødselskohorter. Dette gjør at vi i noen grad har kunnet sammenlikne yngre og eldre fødselskohorter på, og gjennom, sammenliknbare alderstrinn og aldersfaser av livsløpet. I begge tilfellene har vi vært særlig opptatt av belyse endringer i situasjonen for unge i aldersfasen 20-29 år.

Analysene viser at den generelle veksten i eierandel og boligstørrelse i perioden 1973-1997 har hatt noe ulik karakter aldersgruppene og generasjonene imellom. Nesten alle aldersgrupper hadde en betydelig vekst gjennom hele perioden. Aldersgruppen 20-29 år hadde derimot omtrent den samme gjennomsnittlige boligstørrelse og eierandel i 1973 som i 1997, når denne aldersgruppen sees under ett. Andelen unge barnefamilier har imidlertid falt betydelig i samme periode, og andelen unge som bor alene har steget sterkt. Når det tas hensyn til disse relevante endringene i husholdningsstørrelsen, og dermed boligbehovet, har unge hatt en minst like god utvikling i boligstørrelse på 1970- og 1980-tallet som gjennomsnittet i befolkningen. På 1990-tallet har imidlertid utviklingen, selv målt ved rom per husholdningsmedlem, vært negativ både sammenlignet med andre aldersgrupper og absolutt sett.

Kohortanalysene viser at yngre kohorter stort sett har nådd et høyere boligkonsum enn eldre ved samme alder. Målt ved rom per husholdningsmedlem har dagens unge og nyetablerte hatt en gunstigere start på boligkarrieren enn hva eldre generasjoner hadde. Men de yngre kohortene mistet forspranget på sine forgjengere utover på 1990-tallet. Inntrykket av at unge og yngre generasjoner har sakkett litt akterut i konsumutviklingen på 1990-tallet ser ikke ut til å bero på preferanser. Den økte studentandelen og urbaniseringen blant unge har imidlertid hatt en viss betydning.

Prosjektstøtte: Norges forskingsråd.

Innhold

Forord	9
1. Bakgrunn	11
1.1. Rapportens formål, avgrensning og tilnærming	11
1.2. Endringer i husholdningsstrukturen	12
1.3. Periode- og kohortanalyser	12
1.4. Skiftende rammebetingelser på boligmarkedet	14
1.5. Økende konsumforskjeller mellom aldersfasene?	16
1.6. Datakilder og metode	17
1.7. Disposisjon.....	20
2. Vekst i boligkonsumet, men større ulikhet mellom aldersfaser	21
2.1. Større boutgifter	21
2.2. Flere boligeiere	22
2.3. Større boliger	22
2.4. Sterkt fall i andelen som mangler bad og WC	24
2.5. Utvikling i selveierandel for ulike aldersgrupper og kohorter	24
2.6. Utvikling i boligstørrelse for ulike aldersgrupper og kohorter	27
2.7. Utvikling i boligstandard for ulike aldersgrupper	29
3. Betydelige endringer i husholdningsstrukturen	30
3.1. Husholdningenes størrelse	30
3.2. Husholdningenes sammensetning	31
3.3. "Husholdningskarrierer" for ulike fødselskohorter	33
3.4. Alders- og generasjonsbetingede endringer i husholdningsstørrelse	37
4. Konsumvekst og husholdningssammensetning	39
4.1. Aldersbetinget konsumvekst målt ved rom per person	39
4.2. Alders- og generasjonsbetinget konsumvekst innen ulike husholdningstyper	43
5. Andre forklaringer på unges beskjedne konsumvekst	50
5.1. Flere studenter	50
5.2. Flere unge i byene	51
5.3. Ulike eierpreferanser aldersgruppene imellom?	53
6. Oppsummering og diskusjon	55
6.1. Kort oppsummering.....	55
6.2. Foreløpige konklusjoner og diskusjon.....	57
Referanser	61
Vedlegg	63
A. Gjennomsnittsalder og beregningsgrunnlag	64
B. Tallgrunnlag for figurer	65
C. "Studentproblemet"	69
Tidligere utgitt på emneområdet	72
De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter	73

Figurregister

1. Bakgrunn

1.1 Gjennomsnittlig nominell utlånsrente, realrente før skatt (nominell rente minus generell prisstigning) og realrente etter skatt ved gjennomsnittsinntekt i perioden 1973-1997.....	16
1.2 Andel 20-29-åringene som bor hos foreldrene 1973-1997	19

2. Vekst i boligkonsumet, men større ulikhet mellom aldersfaser

2.1. Andel av husholdningenes forbruksutgifter som går til boligformål 1973-1997	21
2.2 Andel boligeiere 1973-1997 blant personer i alder 20-79 år som ikke bor sammen med sine foreldre	22
2.3 Boligareal, antall beboelsesrom og areal per beboelsesrom for husholdninger med hovedperson 18 år og eldre 1973-1995. Gjennomsnitt.....	23
2.4 Andel voksne 20-79 år som bor i boliger av ulik størrelse i 1973 og 1997	23
2.5 Gjennomsnittlig antall beboelsesrom i boligen 1973-1997 for husholdninger og personer 20-79 år	24
2.6 Andel personer 20-79 år som har WC og bad i 1973, 1980, 1987 og 1997.....	24
2.7 Andel personer 20-79 år med selveierbolig i ulike aldersgrupper. Tverrsnitt 1973, 1980 og 1997. Hjemmeboende unge inkludert.....	25
2.8 Andel personer 20-79 år med selveierbolig i ulike aldersgrupper. Tverrsnitt 1973, 1980 og 1997. Gjennomsnitt i parentes. Hjemmeboende unge er utelatt	25
2.9 Andel selveiere blant personer som tilhører ulike aldersgrupper i perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt.....	26
2.10 Andel som bor i selveierbolig etter alder blant personer tilhørende ulike tiårs fødselskohorter født 1921-1980 i perioden 1973-1997. Alder 20-62 år. Inkludert hjemmeboende og ikke-flyttemeldteintervjuobjekter	26
2.11 Andel selveiere etter alder for personer tilhørende ulike tiårs fødselskohorter født 1921-1980 gjennom perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt	27
2.12 Gjennomsnittlig antall beboelsesrom i boligen for personer innen ulike aldersgrupper i perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt	28
2.13 Gjennomsnittlig antall rom i boligen etter alder for personer tilhørende ulike tiårs fødselskohorter født 1921-1980 gjennom perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt	29
2.14 Andel personer innen ulike aldersgrupper som har både bad og WC i 1973, 1980, 1987 og 1997. Hjemmeboende unge er utelatt	29

3. Betydelige endringer i husholdningsstrukturen

3.1 Andel personer som bor alene, i topersonhusholdninger, i husholdninger med 3-4 personer eller i husholdninger med minst 5 personer 1970, 1980 og 1990. Alle aldre	30
3.2 Husholdningsstørrelse 1973-1997 blant personer i alder 20-79 år. Gjennomsnittlig antall medlemmer i husholdningene og andel personer som bor alene, med én annen eller med minst 4 andre. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt	31
3.3 Andel voksne (20-79 år) som bor i husholdninger av ulik størrelse i 1973 og 1998. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt	31
3.4 Andel personer i alderen 20-79 år som tilhører ulike husholdningstyper 1973-1997	32
3.5 Andel personer som tilhører ulike husholdningstyper etter alder i 1980 og 1997	32
3.6 Husholdningssammensetning blant personer tilhørende ulike tiårs fødselskohorter i perioden 1980-1997. Gjennomsnittsalder for tiårs kohorten det aktuelle år angis i parentes.....	34
3.7 Andel aleneboende etter fødselskohort og alder i perioden 1973-1997. Tiårs fødselskohorter født 1921-1980. Omfatter også hjemmeboende intervjuobjekter.....	35
3.8 Andel aleneboende etter fødselskohort og alder i perioden 1973-1997. Tiårs fødselskohorter født 1921-1980. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt.....	35
3.9 Andel personer som tilhører husholdningstypen par med hjemmeboende barn etter fødselskohort og alder i perioden 1980-1997. Tiårs fødselskohorter født 1921-1980. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt	36
3.10 Andel personer 20-79 år som tilhører husholdningstypen par med hjemmeboende barn etter alder 1980 og 1997. Prosentandeler og prosentdifferanse 1980-1997	37
3.11 Gjennomsnittlig antall personer i boligen blant personer innen ulike aldersgrupper i perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt	37
3.12 Husholdningsstørrelse etter alder blant personer tilhørende ulike tiårs fødselskohorter innenfor perioden 1973-1997. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt.....	38

4. Konsumvekst og husholdningssammensetning

4.1	Antall beboelsesrom, antall husholdningsmedlemmer og rom per person 1973-1997 for personer i alder 20-79 år. Hjemmeboende utelatt. Gjennomsnitt.....	39
4.2	Antall beboelsesrom delt på antall medlemmer i husholdningen blant personer i alderen 20-79 år i 1973 og 1997. Gjennomsnitt. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt.....	40
4.3	Antall rom per person i husholdningen blant personer tilhørende ulike aldersgrupper i 1973, 1980 og 1997. Absolutt og prosentvis vekst i rom per person mellom 1973/1980 og 1997. Korrelasjon mellom alder og rom per person gitt ved Pearsons R angis i parentes. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt.....	41
4.4	Utvikling i gjennomsnittlig antall rom per husholdningsmedlem for unge, middelaldrende og alle voksne 20-79 år. Sammenheng mellom rom per person og alder uttrykt ved Pearsons R i perioden 1973-1997. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt.....	42
4.5	Rom per person etter alder gjennom perioden 1973-1997 for personer tilhørende tiårs fødselskohorter født 1921-1980. Hjemmeboende utelatt	43
4.6	Andel selveiere og gjennomsnittlig antall rom i husholdningen blant personer 20-79 år som tilhører ulike husholdningstyper. 1997	44
4.7	Gjennomsnittlig antall beboelsesrom for personer i alder 20-79 år tilhørende ulike husholdningskategorier 1973-1997	44
4.8	Andel selveiere blant personer i alder 20-79 år tilhørende ulike husholdningstyper 1973-1997.....	45
4.9	Andel selveiere blant aleneboende etter alder 1973/1980-1997	45
4.10	Gjennomsnittlig antall rom i boligen blant aleneboende etter alder 1973/1980-1997	46
4.11	Andel selveiere og gjennomsnittlig antall rom blant par med hjemmeboende barn etter alder 1980 og 1997....	46
4.12	Andel selveiere blant aleneboende etter fødselskohort og gjennomsnittsalder i perioden 1973-1997. Tiårs fødselskohorter født 1931-1980	47
4.13	Andel selveiere blant par uten hjemmeboende barn etter fødselskohort og gjennomsnittsalder i perioden 1973-1997. Tiårs fødselskohorter født 1931-1980.....	48
4.14	Andel selveiere blant par med hjemmeboende barn etter fødselskohort og gjennomsnittsalder i perioden 1973-1997. Tiårs fødselskohorter født 1931-1980.....	49

5. Andre forklaringer på unges beskjedne konsumvekst

5.1	Andel unge under utdanning 1973-1997. Registertall og tall fra leveårsutvalgene	50
5.2	Boligkonsum etter alder i 1987 og 1997. Personer under utdanning og hjemmeboende er utelatt	51
5.3	Boligkonsum etter befolkningsstørrelse. Gjennomsnitt. 1997.....	52
5.4	Andel som bor i "storby" etter alder i 1973, 1980 og 1997.....	52
5.5	Andelen som bor i spredtbygd strøk etter alder i 1973, 1980 og 1997	53
5.6	Preferanser for disposisjonsform og andel som bor i selveierbolig etter alder. Andel som ønsker selveierbolig angis med hvite tall, andel som disponerer selveierbolig angis i parentes under figuren. Tverrsnitt 1997. Hjemmeboende unge er inkludert	54

6. Oppsummering og diskusjon

C1	Andel 20-29-åringene som er registrert med foreldrenes boforhold til tross for at de har flyttet hjemmefra 1980-95. Alle og studenter.....	70
----	--	----

Tabellregister

4. Konsumvekst og husholdnings sammensetning.....	39
1 Andel selveiere og gjennomsnittlig antall rom blant par uten hjemmeboende barn i 1980 og 1997. Endring 1980-1997 målt ved differanse og ved prosentvis endring mellom disse tidspunktene	46
Vedlegg	
A1 Gjennomsnittsalder innen de benyttede aldersgrupper på ulike undersøkelsestidspunkt. År. Hjemmeboende utelatt.....	64
A2 Gjennomsnittsalder innen de benyttede tiårs fødselskohorter på ulike undersøkelsestidspunkt. År. Hjemmeboende utelatt.....	64
A3 Beregningsgrunnlag (N), 10 års aldersgrupper. Hjemmeboende unge er utelatt. Personer	64
A4 Beregningsgrunnlag (N), 10 års fødselskohorter. Hjemmeboende unge er utelatt. Personer.....	64
B1 Andel selveiere blant personer 20-79 år etter alder i perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt. Prosent	65
B2 Andel selveiere etter fødselskohort i perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt. Prosent	65
B3 Boligstørrelse (antall rom) i perioden 1973-1997 for personer 20-79 år. Fordeling. Prosent. Hjemmeboende inkludert.....	65
B 4 Boligstørrelse (antall beboelsesrom) i perioden 1973-1997 for personer 20-79 år. Fordeling. Prosent. Hjemmeboende unge utelatt.....	65
B 5 Gjennomsnittlig boligstørrelse (antall rom som deles av IOs husholdning) for personer 20-79 år etter alder i perioden 1973-1997. Hjemmeboende utelatt. Beboelsesrom.....	65
B 6 Boligstørrelse (antall rom i IOs husholdning) for personer etter fødselskohort i perioden 1973- 1997. Hjemmeboende utelatt. Prosent	65
B 7 Husholdningsstørrelse (antall pers. i IOs husholdning) for personer 20-79 år i perioden 1973-1997. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt	65
B 8 Gjennomsnittlig husholdningsstørrelse (antall personer i IOs husholdning) for personer etter alder i perioden 1973-1997. 20-79 år. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt.....	65
B 9 Gjennomsnittlig husholdningsstørrelse (antall personer i IOs husholdning) for personer etter kohort i perioden 1973-1997. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt	66
B 10 Gjennomsnittsalder for personer tilhørende ulike husholdningstyper 1973-1997. År.....	66
B 11 Rom per husholdningsmedlem i IOs husholdning. 1973-1997. 20-79 år. Fordeling, gjennomsnitt og median. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt.....	66
B 12 Antall rom per person i IOs husholdning etter alder i perioden 1973-1997. 20-79 år. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt.....	66
B 13 Rom per person etter fødselskohort i perioden 1973-1997. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt. Prosent.....	66
B 14 Andel selveiere og gjennomsnittlig antall rom blant aleneboende i ulike alderskategorier 1973-1997	66
B 15 Gjennomsnittlig antall rom blant personer tilhørende husholdningstypen par uten hjemmeboende barn etter alder 1980-1997	66
B 16 Andel selveiere etter alder blant personer tilhørende husholdningstypen par med hjemmeboende barn 1980-1997	66
B 17 Boligstørrelse (antall rom) etter alder blant personer tilhørende husholdningstypen par med hjemmeboende barn 1980-1997.....	67
B 18 Gjennomsnittlig antall rom per person blant personer tilhørende husholdningstypen par med hjemmeboende barn etter alder 1973-1997	67
B 19 Gjennomsnittlig antall rom blant personer etter bosted og alder 1973, 1980 og 1997	67
B 20 Andel personer i ulike aldersgrupper som bor i områder med ulik bosettingstetthet 1973, 1980 og 1997. Prosent.....	67
B 21 Boligkonsum etter alder for personer 20-79 år som bor i storbyer og i spredtbygde områder 1973 og 1997. Tall i parentes: N=50-100. Gjennomsnitt	68
C 1 Andel ikke-flyttemeldte 20-29-åringer (som oppgir foreldre eller svigerforeldre som husholdnings- medlemmer til tross for at de har flyttet hjemmefra) blant alle og kun blant dem som er under utdanning. Andel 20-29-åringer under utdanning blant dem som ikke bor hjemme og blant alle. Beregningsgrunnlag lavere enn 100 i parentes	70

Forord

Arbeidet med denne rapporten har tatt langt mer tid enn forutsatt. Å arbeide med mange til dels temmelig ulike utvalgsundersøkelser samtidig, og å forsøke å lage tidsserier ut av disse, er krevende. Ikke minst har det vært utfordrende – men også veldig morsomt og spennende – å lage grafiske oversikter over ulike generasjoners boligkarrierer. Det har hele tiden vært fristende å gå dypere inn i interessante problemstillinger, og å gjøre mer avanserte (og multivariate) analyser, men behovet for å prioritere enkle oversikter har her satt klare grenser. Rapporten tar først og fremst sikte på å beskrive – og i noe mindre grad å forklare – utviklingen i boligkonsum og husholdningssammensetning for ulike aldersgrupper og generasjoner.

Takk til prosjektlederene Kari Skrede, Lars Østby og Jan Lyngstad som har gitt verdifulle kommentarer. Kari Skrede har sørget for at kohortperspektivet har blitt fremtredende, og har ytt bidrag til rapporten i form av tekstforslag, bla til siste halvdel av siste kapittel (etterarbeidet av meg).

En kommende delrapport vil utdype temaet, bl.a. med lignende analyser av boforholdsundersøkelsene, og med mer inngående analyser av preferanser, regionale forskjeller og ikke minst vekst og ulikhet i andre økonomiske levekårsaspekter.

1. Bakgrunn

Rapporten er et ledd i rapporteringen av det pågående prosjektet *Bolig og levekår i et livsløps- og generasjonsperspektiv* finansiert av Norges forskningsråd. Prosjektet kartlegger utviklingen i boligkonsum og økonomiske levekår de siste tre tiår, og fokuserer på endringer gjennom livsløpet og ulikhet mellom generasjoner og aldersfaser. 1970-, -80 og -90-tallets økonomiske, materielle, sosiale og demografiske endringer kan her ha bidratt til interessante alders- og generasjonsavhengige konsummønstre. Boligkonsum, først og fremst boligstørrelse og disposisjonsform, er den viktigste avhengige variabelen i prosjektet. Historisk tid, alder og fødselskohort er de viktigste uavhengige variablene. Til å belyse problemstillingene bruker vi i hovedsak tidligere gjennomførte utvalgsundersøkelser om boforhold og økonomiske levekår, i første rekke Levekårsundersøkelsene (1973, 1980, 1983, 1987, 1991, 1995 og 1997-)¹ og Boforholdsundersøkelsene (1967, 1973, 1981, 1988 og 1995).

Prosjektets analysefelt og analyseperiode er utvidet i forhold til tidligere undersøkelser av endringer i levekår på kohortnivå (NOU1993:17 og Skrede (1994)). Perioden på 30 år er lang nok til at vi kan drøfte endringer i sammenhengen mellom livsfase og boligkonsum eller andre utvalgte økonomiske levekårsdimensjoner. Prosjektet omfatter kohortanalyser basert på en samordnet gruppering av respondentene etter fødselsår til (tiårs) fødselskohorter, dvs. grupper av personer født innenfor samme (tiårs) periode. Ved å gjenfinne og "følge" kohortgruppene gjennom de ulike utvalgsundersøkelsene kan vi danne oss et bilde av forskjellige generasjoners livsløp, nærmere bestemt utsnitt av disse. Tidsspennet er for kort til brede livsløpsanalyser, i alle fall for flere generasjoner samtidig. Prosjektet vil derfor for en stor del baseres på en periodetiltærning (tverrsnitt) der vi ser på endring

for, og ulikhet mellom, bestemte aldersfaser. Når prosjektets viktigste avhengige variable er boligrelaterte og andre utvalgte økonomiske levekårsdimensjoner vil prosjektet gi et innblikk i utviklingen av den aldersbetingede økonomiske ulikheten i samfunnet, og kan bidra til å belyse spørsmålet om alder er blitt en mer eller mindre viktig forklaring på sosial ulikhet. Det vil legges særlig vekt på utviklingen for aldersgruppen 20-29 år, og endringer i ulikheten mellom disse "unge" og personer som befinner seg i de mer etablerte stadier i boligkarrieren. Vi tenker her særlig på aldersgruppen 50-59 år, dvs. "middelalderende" eller "foreldregenerasjonen". Prosjektet startet opp i november 1998 under Norges forskningsråds program Bolig og levekår, og har en tidsramme på 2,3 årsverk med planlagt sluttrapportering i 2001.

1.1. Rapportens formål, avgrensning og tiltærning

Denne rapporten fokuserer på prosjektets hovedtema, som er forskjeller mellom generasjonenes boligkarrierer og utviklingen i boligkonsum for ulike aldersfaser. Rapporten skal beskrive disse mønstrene på makronivå i sammenheng med de omfattende endringene i *husholdningsstrukturen* gjennom 25-årsperioden 1973-1997. Å dokumentere og ta hensyn til disse relevante demografiske endringene blir en viktig del av rapporten. Nærmere bestemt skal vi se på den alders- og kohortbetingede utviklingen i boligkonsum kontrollert for endringene i husholdningsstrukturen. Foruten en drøfting av betydningen av endringer i husholdningenes sammensetning, og en kort drøfting av betydningen av faktorer som økning av studentandelen, flyttemønstre mellom by og land og eventuelle preferanseendringer aldersgruppene imellom, er siktemålet med rapporten å beskrive heller enn å forklare. Tidsrammen begrenses av at analysene baseres på levekårsundersøkelsene, som startet opp i 1973.

Med boligkarriere menes generelt hvordan bolig-situasjonen eller boforholdene endres gjennom livet, for eksempel ved flytting eller endring av familiesituasjon. Boforholdene eller nærmere bestemt "boligkonsumet" avgrenses i denne rapporten til følgende egenskaper ved boligen, hvorav de to første

¹ Fra 1997 ble det gjennomført årlige levekårsundersøkelser, hvorav de nyeste (1998, 1999, 2000) vil brukes i den grad dette er hensiktsmessig og mulig. F.o.m. 1997 er levekårsundersøkelsene delt i en tverrsnittsdelt med "roterende" temadel (med henholdsvis arbeidsmiljø, helse, boforhold og tidsbruk som hovedtema) og en paneldel med fast utvalg som følges over tid. Boforhold undersøkes detaljert hvert tredje/fjerde år i tverrsnittundersøkelsen (1997), og følges også opp i panelundersøkelsene.

blir viktigst: *boligens størrelse* (antall rom, antall rom per husholdningsmedlem), *eieform* (om man er selveier) og *boligens standard* (om man har bad/WC). Andre sider ved boligstandarden samt boligtype, boligens verdi og boutgifter er viktige konsumaspekter som ikke skal berøres i denne rapporten, men som behandles i andre deler av prosjektet på grunnlag av bl.a. Boforholdsundersøkelsene (jf. avsnitt 1.6).

Vi har valgt å fokusere på etableringsfasen, nærmere bestemt aldersperioden 20-29 år, og de boligmessige og demografiske endringer som har skjedd innenfor denne viktige livsfasen gjennom perioden. Foruten å avgjøre om de som til enhver tid tilhører denne gruppen av unge har hatt en boligmessig konsumøkning absolutt sett; dvs. om unge i dag har større boliger, oftere er selveiere osv. enn unge før dem – skal vi sammenligne med utviklingen innenfor andre aldersgrupper. Vi skal særlig relatere unges situasjon til personer som befinner seg på relativt *etablerte* stadier i boligkarrieren, i første rekke middelaldrende. Med denne relative eller *posisjonelle* (jf. Hirsch 1976) tilnærmingen kan vi belyse det viktige spørsmålet om i hvilken grad unge i 20-årene har "fulgt med i" konsumutviklingen på boligfronten de siste tre tiår, og om det generelt har blitt større eller mindre boforholdsmessige kontraster mellom aldersfasene. Analysen vil for det meste bestå av enkle sammenligninger basert på prosentandeler og gjennomsnittstall, og vil i liten grad omhandle variasjon og ulikhet *innen* aldersgrupper og kohorter.

1.2. Endringer i husholdningsstrukturen

Hvor mange og hvem som "fyller" en husholdning; *husholdnings sammensetning*, er en svært viktig bakgrunnsfaktor ved analyser av boligkonsum. Husholdningsstrukturen, dvs. hvor mange husholdninger som er sammensatt på ulike måter, eventuelt innen ulike grupper av befolkningen, har endret seg mye siden tidlig på 1970-tallet. Husholdningene har først og fremst blitt mindre, særlig fordi andelen aleneboende har økt i alle aldersgrupper. Dessuten er ulike livsfaser tydelig forskjøvet aldersmessig. Ungdoms- og utdanningsfasen er forlenget, og det går dermed lenger tid før man har arbeid, inntekt, bolig og familie enn før (Roalsø og Ellingsen 1998). I sammenheng med dette har andelen unge barnefamilier sunket betydelig, og det er dermed særlig unges husholdninger som har "krympet".

Også blant dagens middelaldrende er det færre barnefamilier enn tidlig på 1970-tallet. Generasjonene som ble født på 1930- og 1940-tallet (1930- og 1940-tallskohortene) etablerte seg i stor grad med familie og barn tidlig i livsløpet. Årskullene født mellom 1920 og 1950 kjennetegnes generelt av en stadig tidligere familieetablering. Samtidig var det også en betydelig større andel av årskullene som giftet seg enn blant årskullene som var født tidligere på 1900-tallet. Det

gjennomsnittlige antallet barn i familiene gikk samtidig ned, og barnefødsleene ble i stor grad konsentrert om en relativt kort periode av livsløpet. Disse endringene har medført at den "barnefrie" perioden kom relativt tidlig i livsløpet for mange av dagens middelaldrende (Skrede 1994, 1999b). En god del av dem som ble født på 1940-tallet fikk barna sine lenge før de selv fylte tretti år. De opplevde at barna flyttet hjemmefra før de selv rundet femti, og ble ofte besteforeldre før de rundet femti.

Trenden mot stadig yngre besteforeldre vil snu løpet av de neste tiårene. De fødende blir nå stadig eldre og andelen godt voksne småbarnsforeldre har vært jevnt økende siden midten av 1980-tallet. Vi må derfor regne med økning i andelen middelaldrende par med relativt unge og hjemmeboende barn i årene framover (jfr. Lappegård 1998, Statistisk sentralbyrå 1999, Statistisk sentralbyrå 2000a, Statistisk sentralbyrå 2000b:20).

1.3. Periode- og kohortanalyser

Spørsmålet om levekårsforskjellene mellom generasjoner og livsfaser er blitt større eller mindre gjennom de siste 25 årene, samt hvilke relevante endringer som har skjedd i husholdningsstrukturen og hvordan disse her kan spille inn, skal angripes både via en periode- og en kohorttilnærming. Tilnærmingene organiserer og analyserer det samme datamaterialet på litt ulik måte, men tar begge utgangspunkt i den grunnleggende livsløpsvariabelen *alder*. Periode- eller aldersfasetilnærmingen relaterer alder til ulike historiske tidspunkt, mens kohorttilnærmingen relaterer alder til fødselskohort. Periodetilnærmingen avdekker eventuelle endringer i situasjonen for, og ulikheten mellom, ulike faste *aldersgrupper over en gitt tidsperiode*. Ved kohorttilnærmingen sammenstiller vi derimot opplysninger om personer tilhørende faste fødselskohorter slik at vi kan få et bilde av *ulike generasjoners livsløp*. Med generasjoners livsløp mener vi her hvordan situasjonen på utvalgte levekårsområder i snitt har endret seg med økende alder for ulike kohorter.

1.3.1. Aldersfase/periodetilnærmingen

Aldersfase/periode- eller tverrsnittstilnærmingen er nok både den enkleste og intuitivt mest lettfattelige og, gitt våre data, den tallmessig mest presise måten å belyse spørsmålet om utviklingen av levekårsforskjeller mellom generasjonene. Ved at faste aldersgrupper/ intervaller følges og sammenlignes på ulike tidspunkt i løpet av 25-årsperioden kan utviklingen i levekår for (personene som til enhver tid tilhører) bestemte aldersfaser avdekkes. Valg av aldersintervaller vil ha stor innflytelse på både problemstilling og konklusjoner. Vi vil som hovedregel bruke en enkel inndeling i tiårs aldersgrupper: 20-29 år, 30-39 år osv til 70-79 år. Denne strategien gir oss seks grupper og burde representere en brukbar balanse mellom detaljeringsnivå og et statistisk forsvarlig antall individer i hver gruppe. Hensynet til problemstilling og validitet

ivaretas her ved at vi rimelig godt kan identifisere de viktige aldersgruppene/livsfasene "unge" (20-29 år), "middelaldrende" (50-59 år) og "gamle" (70-79 år).² Vi vil som nevnt konsentrere fremstillingen om utviklingen i boligkonsum for "unge", nærmere bestemt aldersintervallet 20-29 år. Når vi følger denne aldersgruppen gjennom de ulike levekårsundersøkelsene, og for eksempel gjør likedan for aldersgruppen 50-59 år, kan vi få et inntrykk av utviklingen i den gjennomsnittlige "konsumavstanden" mellom unge og middelaldrende, dvs. mellom den rådende etableringsgenerasjonen og dennes foreldregenerasjon. Slike analyser av endringen i bestemte aldersgruppers "konsummessige avstand" til gjennomsnittet, til andre aldersgrupper m.m. vil gi et enkelt og konkret innblikk i *endringene over tid i den aldersbetingede ulikheten* i boforhold.

Vi kunne alternativt valgt å definere og beregne et mer eller mindre samlet mål for hvilken betydning alder har for boligkonsumet (korrelasjon, regresjon m.m.) på ulike tidspunkt i perioden, og avdekket eventuelle endringer over tid i denne koeffisienten. En slik tilnærming vil imidlertid i noen grad tilsløre de konkrete endringene på aldersgruppenivå og vil ikke benyttes i denne delrapporten.

1.3.2. Kohorttilnærmingen

Ved kohort- eller generasjonstilnærmingen endrer vi perspektiv og følger utviklingen av levekårene *innenfor* ulike generasjoner over tid, dvs. med økende alder. Denne tilnærmingen vil kunne gi det mest fyllestgjørende uttrykket for utviklingen av levekårsforskjeller mellom generasjonene. Kohortanalyser der vi følger livsløpsutviklingen for generasjonene er en mye brukt metode i demografi og samfunnsvitenskap til analyser av endring over tid (se f.eks. Skrede og Tornes 1983). Metoden kan brukes både på longitudinelle individdata³ og på tidsserier av aggregerte data for faste grupper. I det følgende vil begrepene generasjon og (tiårs) kohort eller "kohortgruppe" brukes synonymt. Med kohort/kohortgrupper eller generasjoner menes i denne rapporten (tiårs) fødselskohorter, som er gruppen av individer som har det til felles at de er født i løpet av en bestemt historisk periode (Frønes 1985, Skrede 1994). Dermed vil ulike generasjoner slik vi her definerer dem representere ulike aldersgrupper g omvendt.

Fordi levekårsundersøkelsene er frittstående utvalgsundersøkelser kan vi ikke følge de samme individene fra undersøkelse til undersøkelse⁴. Men vi kan likevel

"følge" ulike generasjoner, eller kategorier av fødselskohorter over tid og dermed med alder, ved at intervjuobjektene i hver undersøkelse blir gruppert etter fødselsår. I rapporten benytter vi en vanlig inndeling i tiårs fødselsperioder, nærmere bestemt 1921-1930, 1931-1940 osv., tilnærmedesvis tilsvarende historiske tiår; 1920-årene osv. og benevner personer som hører til disse for henholdsvis 1920-tallskohortene osv. De fleste analysene omfatter seks slike kohortgrupper; fom. 1921-1930 osv. tom. 1971-1980. Fordi vi ikke følger *de samme individene* over tid, kalles slike kohorter ofte "syntetiske" kohorter. Når vi som i levekårsundersøkelsene har tilgang til opplysninger om det samme forhold (for eksempel boligstørrelse) fra flere separate tverrsnittsundersøkelser, og dermed tidspunkt i løpet av en periode, kan vi følge den gjennomsnittlige utviklingen for ulike forhold gjennom en tilsvarende del av kohortens livsløp. Med dette kan vi få et godt innblikk i ulike generasjoners gjennomsnittlige boligkarrierer. For eksempel kan vi se hvordan gjennomsnittlig boligstørrelse har utviklet seg med alder for 1960-tallskohortene og tilsvarende for andre kohorter som er representert i vårt datamateriale. Sammenligner vi 1960-tallskohortene med for eksempel 1940-tallskohortene vil vi kunne finne ut om første del av boligkarrieren for dagens unge og nyetablerte skiller seg (i nivå eller utvikling) fra tilsvarende aldersfase for deres foreldres generasjon.

1.3.3. Inter- og intrakohort

Et datamateriale som omfatter overlappende deler av livsløpet for flere generasjoner åpner generelt for analyser av endring over tid på *to* forskjellige nivåer: *intrakohort* og *interkohort*. I intrakohortperspektivet er vi opptatt av variasjon og endring over tid og/eller med økende alder *innen* den enkelte kohort (eller kohortgruppe). Studier av boligkarrierer er her et eksempel. I *interkohort*perspektivet er det derimot forskjellene *mellom* kohortene som står i fokus. Når større eller mindre deler av boligkarrierene for ulike kohorter sammenliknes anlegger vi et inter/intrakohortperspektiv.

Hvis vi for eksempel sammenlikner levekårene for a) unge i aldersfasen 20-29 år i dag med levekårene for henholdsvis b) personer som var i tilsvarende aldersfase for 25 år siden, og c) personer som er i aldersfasen 45-54 år i dag, anlegger vi i begge tilfeller et interkohortperspektiv. Vi sammenligner i begge tilfeller de samme to generasjoner (i og med at b) og c) er samme generasjon; dagens 45-54-åringene var i 20-årene for 25 år siden), men anlegger ulikt perspektiv på generasjonsforskjellene. I det første tilfellet ser vi på forskjellene mellom to generasjoner i sammenliknbare aldersfaser på to ulike tidspunkt, hvilket gir uttrykk for *utviklingen over tid* for en fast aldersgruppe. I det andre tilfellet ser vi på forskjellene mellom de samme

vår periode og vil ikke gjøres til gjenstand for analyser i denne rapporten. Se for øvrig avsnitt 1.6.

² Aldersinndelingen for de ulike fasene, og hva de ulike aldersintervallene skal kalles, kan selvfølgelig diskuteres.

³ Longitudinelle individdata har vi når individer kan følges over tid ved løpende observasjoner f.eks. via offentlige registre, eller ved gjentatte intervjuer/observasjoner av de samme individene over et bestemt tidsrom (paneldata).

⁴ Noen av levekårsundersøkelsene hadde deler av utvalget som panel (de samme personene ble intervjuet i to eller flere levekårsundersøkelser), men disse panelene strakk seg bare gjennom korte deler av

generasjonene på et bestemt historisk tidspunkt. Begge sammenligningene avdekker periodespesifisert *alder-betinget ulikhet*, dvs. kontraster mellom livsfasene. Hvis vi derimot sammenligner b) personer som var i 20-årene for 25 år siden med c) dagens 45-54-åringer anlegger vi et *intrakohortperspektiv* fordi disse er født på samme tid og dermed tilhører samme kohortgruppe.

På én måte sammenfaller interkohortperspektivet med periodetilnærmingen, fordi man kan avdekke periodebetingede forskjeller mellom generasjonene ved å gruppere individene etter kohort i stedet for alder, i den grad datamaterialet tillater dette. Det er en aldersstandardisert fremstilling av flere kohorter samtidig som benyttes ved kohortanalysene i denne rapporten. Kohortene er ordnet etter faste aldersforløp, mens den historiske og sosiale tiden varierer. Dermed kan vi enkelt følge kohortene "gjennom livet", eller rettere sagt deler av dette, samtidig som ulike generasjoners boligkonsum kan sammenlignes direkte ved samme eller sammenlignbare alderstrinn eller -faser.

1.3.4. Begrensninger ved de to perspektivene

Periodespesifiserte tverrsnittssammenlikninger og kohortanalyser er altså to ulike måter å gruppere og formidle data fra samme observasjonsmateriale. Ved de periodespesifiserte tverrsnittssammenligningene er det endringene over tid for livsløpets ulike aldersfaser og utviklingen av kontrastene mellom aldersfasene som avdekkes, mens livsløpsutviklingen for de enkelte *generasjonene* mistes av syne. Periodetilnærmingen mangler livsløpskontinuitet i den forstand at hver observasjon kun representerer et glimt av et livsløp. Vi vet ikke hvordan generasjonene som representeres som aldersgrupper hadde det før, eller vil få det senere. Ved kohortanalysene følger vi derimot utviklingen med alder innen de enkelte generasjonene, og danner oss et klarere bilde av den generasjonsspesifikke livsløpsutviklingen av levekårene, men her vil periodene/årstallene og dermed det historiske perspektiv utydelig. Hvis det er stor stabilitet i kohortenes livsløpsutvikling, for eksempel i perioder eller samfunn med liten grad av materiell og sosial endring, vil det ikke være store forskjeller i de to typene bilder vi får formidlet ved de to innfallsvinklene. Aldersbetingede tverrsnittsbilder vil da ligne på, eller være identiske med, de kohortspesifikke karrierene, som igjen ligner hverandre. Men i perioder med underliggende strukturelle endringer vil kontrastene i periodeutviklingen kunne bli større, og tverrsnittsbilder vil da være lite representative for generasjonenes livsløpsutvikling.

Vårt datamateriale er av flere grunner i utgangspunktet ikke det best egnede for en kohorttilnærming. For det første gjør levekårsundersøkelsenes separate utvalg at vi ikke kan følge de samme individene, noe som øker usikkerheten (og gjør at vi ikke kan avdekke årsaks-sammenhenger, men dette er riktignok ikke noe vesentlig mål for denne rapporten). For det andre, og

viktigere, er levekårsundersøkelsene gjort med ujevne mellomrom. Dermed mangler vi faste tidsintervaller mellom observasjonene, noe som gjør at vi ikke kan følge faste fødselskohorter gjennom faste eller fullstendig sammenlignbare alderstrinn eller aldersfaser. Det medfører visse analytiske begrensninger at ulike aldersgrupper ikke på ethvert undersøkelsestidspunkt presist kan representere ulike tiårs generasjoner. Når vi skal avdekke hvordan kohortene "hadde det" i samme alder, vil analysen stort sett måtte bestå i en visuell bedømming av interpolerte kurver (se f.eks. Figur 2.10). For det tredje gjør det faktum at levekårsundersøkelsene 1973-1997 tross alt bare dekker en periode på 25 år at vi kun kan sammenligne *deler* av livsløpene til *få* og da i første rekke noe *eldre* generasjoner.

Datagrunnlaget tillater sammenligninger av inntil fire kohorter på samme alderstrinn, tre kohorter gjennom ca fem aldersmessig sammenfallende år av livsløpet, eller to kohorter gjennom ca ti år. Og det er bare når vi ser på svært begrensede livsløpsutsnitt at vi vil kunne inkludere dagens unge, fordi denne gruppen selvfølgelig kun har blitt intervjuet i de siste levekårsundersøkelsene, og bare er i starten av boligkarrieren. Den yngste 10-årskohorten, 1970-tallskohorten, er dessuten noe skjevfordelt aldersmessig ved at den i de to årene den er representert i våre tall (1995 og 1997) omfatter forholdsvis mange som er født på begynnelsen av 1970-tallet. For det fjerde er kohorttilnærmingen lite egnet til å se på utviklingen innenfor ulike befolkningsgrupper, for eksempel husholdningstyper, fordi de fleste skifter slik "gruppetilhørighet" gjennom livsløpet.

Den ujevne avstanden mellom observasjonene (levekårsundersøkelsene) gjør at vi også gjennom periodetilnærmingen "mister" kohortene i den forstand at disse ikke kan gjenfinnes som faste grupper. Eventuelle endringer i ulikheten mellom generasjonene, der også den viktige gruppen av dagens unge og nyetablerte er med, kommer nok klarest fram ved periodetilnærmingen, da alle aldersgrupper ("generasjoner") kan representeres og følges gjennom hele den 25-års årsperioden vi tar for oss.

1.4. Skiftende rammebetingelser på boligmarkedet

De siste tre tiårene har vært preget av sterkt skiftende rammebetingelser på boligmarkedet. Betydelige endringer i prisnivå, formell adgang til ulike deler av boligmarkedet, rentenivå, kredittilgang og konjunkturer på arbeidsmarkedet har lagt vekslende føringer på ulike generasjoners boligetablering og boligkarriere. Inntil begynnelsen av 1980-årene var rammebetingelsene underlagt en betydelig grad av politisk styring. Reguleringen av både boligmarkedet og kredittmarkedet har nok hatt både tilsiktete og utilsiktete konsekvenser for ulike gruppers mulighet for å bli boligeiere. Virkemidler som prisregulering og

køordninger skulle holde prisene nede, og sammen med andre offentlige tiltak bidra til å sikre den enkelte husholdning en god bolig uansett økonomisk evne. Den Norske Stats Husbank spilte inntil 1980-tallet en nøkkelrolle i boligpolitikken ved å tilby subsidierte lån til oppføring av boliger med moderat størrelse og standard⁵. Subsidieringen nødvendiggjorde prisregulering på brukmarkedet. På 1970-tallet ble det bygd flere boliger enn noen gang i landets historie (Halvorsen 1993). Nybyggingen ble trappet ned på 1980-tallet, og på 1990-tallet var utbyggingstakten knapt halvparten av hva den var på 1970-tallet, samtidig som man nå bygde mindre boliger (Statistisk sentralbyrå 1995a, 2000, 2000b). Boligmassens standard, og husholdningenes utgifter til boligformål, har stort sett vært økende gjennom hele perioden. I første halvdel av 1980-årene gjennomgikk både bolig- og kredittmarkedet en omfattende liberalisering.

1.4.1. Regulering og liberalisering av boligmarkedet

Fram til 1982 var boligprisene innen boligkooperasjonen og for frittstående borettslag regulert med maksimalpriser. Disse boligene hadde stort sett blitt fordelt gjennom et ansiennitetsbasert kjøprinsipp med forkjøpsrett, med visse innslag av behovsprøving. I 1982 ble maksimalprisene oppjustert innen boligkooperasjonen og fjernet helt for frittstående borettslag og aksjeleiligheter. Gevinstmuligheten som hadde ligget i den betydelige differansen mellom regulerte og "frie" priser, hadde bidratt til at en rekke frittstående borettslag ble oppløst⁶, og til veksten i selveierandelen på 1970- og 1980-tallet. Dereguleringen av omsetning og priser innen kooperasjonen medførte imidlertid en umiddelbar reduksjon i prisgapet mellom borettslagsleiligheter og selveierleiligheter, og la dermed en demper på oppløsningslysten i borettslagene (Gulbrandsen 1983). Deler av kooperasjonen beholdt omsetningsreguleringen mer eller mindre intakt noen år til.⁷

⁵ Husbankens viktigste rolle var å bidra til en høy boligproduksjon etter krigen. I begrensningene for størrelse og -standard på oppføringslånene lå imidlertid en indirekte behovsprøving i og med at de som bygde stort og flott (og som dermed neppe trengte subsidier eller støtte) som regel ikke fikk husbanklån. Andre husbank-finansierte låne- og tilskuddsordninger har større grad av omfordelingsfunksjoner (etableringslån, bostøtte m.m.).

⁶ Inntil 1974 kunne borettslag selv vedta oppløsning slik at borettslaverne kunne bli individuelle selveiere. Eneste krav var vedtak med 2/3 flertall på to generalforsamlinger hvorav den ene ordinær og med minst 14 dagers mellomrom. Fra 1974 krevdes særlige grunner for oppløsning, f.eks. at borettslaget var ute av stand til å oppfylle sitt formål. En rekke omgåelser, særlig at borettslagsstyrene kunne selge leiligheter til beboerne, gjorde at Stortinget (mot Høyres stemmer) i 1979 vedtok at salg måtte godkjennes av departementet (Gulbrandsen 1983:156-157).

⁷ OBOS opphevet maksimalprisreguleringen for tildeling av brukte leiligheter først i 1988, men har i likhet med andre borettslag og boligbyggelag beholdt forkjøpsretten internt i borettslagene, og for medlemmer generelt. Mens medlemsansiennitet tidligere avgjorde hvem som fikk kjøpe en prisregulert leilighet, har OBOS-medlemskapets varighet nå bare betydning for hvem som kan "sitte på gjerdet" under budgivning for deretter eventuelt å "tre inn i" det høyeste budet.

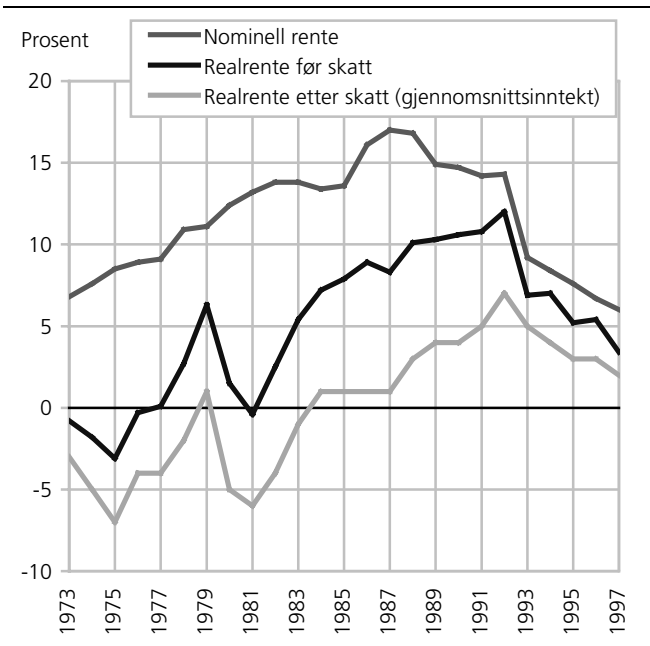
Også i leiemarkedet var det lange køer. De i forhold til etterspørselen alt for lave regulerte prisene både i leie- og andelsmarkedet førte til at mange boliger skiftet eier, eller ble leid ut, til ulovlig overpris. "Under bordet"-betaling var utbredt i frittstående borettslag der forkjøpsretten sto svakt og der selger dermed som oftest kunne velge hvem han ville selge til. Selv om reguleringene likevel stort sett holdt prisene nede i den regulerte delen av markedet slo køordningene som regel lite gunstig ut for unge som jo i kraft av sin beskjedne alder ikke hadde *kunnet* stå i kø i mange år. Det var riktignok anledning til å overføre medlemskap innen familien. Dermed kunne unge f.eks. dra nytte av foreldres eller besteforeldres ansiennitet. Men denne muligheten bøtet i liten grad på unges naturlige handicap i boligkøene, og slo dessuten (i likhet med muligheten for foreldre til å "melde inn" barna svært tidlig) sosialt skjevt ut ved at sannsynligheten for å få overført medlemskap fra nære slektninger økte med utdanning og var betydelig høyere for høyrefolk enn for arbeiderpartivelgere (Gulbrandsen 1983).

1.4.2. Kredittilgang og lånekostnader

I de private kredittinstitusjonene ble det lagt vekt på tidligere sparing og kundeforhold, og også her stilte unge og enslige langt bak i køen. Kredittmarkedet ble gradvis liberalisert fra 1984. Nå gjorde gunstige skattefradragordninger og en lav realrente bolig til en svært lønnsom investering. Realrenten etter skatt var stort sett negativ gjennom hele 1970-tallet (Figur 1.1). For husholdninger med gjennomsnittsinntekt varte denne gunstige situasjonen til 1983/84, og for høyinntekts-husholdninger helt fram til 1988 (St. meld. 49 1997-98). Kreditttrasjering og prisreguleringen ble altså avvirket i en periode da de reelle lånekostnadene etter skatt fremdeles var svært lave eller negative. Dette bidro til at selveierandelen vokste, samtidig som gjeldsnivået i de private husholdningene økte sterkt, særlig på slutten av 1980-tallet. Økningen i gjeldsnivået var naturlig nok særlig markert i de yngre etableringsgenerasjonene født på 1950-tallet (Gulbrandsen 1993, NOU 1993:17, Skrede 1994).

I 1987/88 nådde det nominelle rentenivået en topp, mens realrenten etter skatt fra dette tidspunktet var sterkt stigende fram til 1992. Gunstige skatteregler hadde holdt realrenten lav, men endringene i skattesystemet f.o.m. 1988 (med gradvis større vekt på bruttoskatt/toppskatt) kombinert med lavere inflasjon bidro nå til at de reelle lånekostnadene ble forholdsvis høye. Endringene i rentenivået og i skattereglene bidro sammen med høye boligpriser til at boutgiftene steg betydelig gjennom hele 1980-tallet (jf. Figur 2.1). Stigningen var sterkest for yngre barnefamilier og aleneboende (NOU 1993:17). Etter omleggingen av skattesystemet i 1992, da de reelle lånekostnadene etter skatt var på historisk toppnivå, har både det nominelle og reelle rentenivået vært synkende fram til 1997, samtidig som forskjellen mellom disse har vært

Figur 1.1 Gjennomsnittlig nominell utlånsrente, realrente før skatt (nominell rente minus generell prisstigning) og realrente etter skatt ved gjennomsnittsinntekt i perioden 1973-1997

Kilde: Statistisk sentralbyrå 2000a, St. meld. nr. 49 (1997-98).

ubetydelig sammenlignet både med 1980-tallet da skattefordelen var stor, og med 1970-tallet da prisveksten var stor (Figur 1.1).

Når det gjelder den offentlige utlånspolitikken ble muligheten til å skaffe seg subsidierte boliglån gjennom Husbanken sterkt redusert i løpet av 1990-årene. Inntil midten av 1990-tallet hadde husbankens oppføringslån hatt en sterk subsidiering av rentene så lenge boligen var ny, hvoretter subsidieringen gradvis ble trappet ned gjennom de første (ca. 5-7) årene av nedbetalingen av lånet.

1.4.3. Prisutvikling

Prisutviklingen er for en stor del bestemt av realrenteutviklingen og av konjunktorene på arbeidsmarkedet, og er nok den mest avgjørende faktoren når det gjelder mulighetene for boligetablering. Boligprisene var relativt høye gjennom hele 1980-tallet, og nådde etter en kraftig stigning fra 1984 en historisk topp i 1987. Deretter var realprisutviklingen sterkt fallende fram til et bunnivå ble nådd i 1992 (St. meld. 49 1997-98). I 1993 begynte prisene på nytt å stige kraftig og var økende gjennom hele siste halvdel av 1990-tallet. Sammen med en ny, positiv utvikling på arbeidsmarkedet utover på 1990-tallet bidro rentefallet (og de lave boligprisene) til at interessen for boligmarkedet etter hvert tok seg opp og at omsetningen økte og prisene igjen steg, særlig i storbyene. Fra 1993 til 1997 økte prisene på brukte selveierboliger gjennomsnittlig 12 prosent per år for hele landet, og hele 16 prosent i Oslo (Statistisk sentralbyrå, prisindeks for brukte boliger).

1.4.4. Leiemarkedet

De fallende og deretter relativt lave boligprisene mellom 1988 og 1995 førte med seg en vekst i antallet utleieboliger, da mange utsatte salget av boligen i påvente av prisoppgang. Det var først og fremst unge som flyttet inn i disse boligene. Eierandelen blant unge i alderen 16-29 år falt fra 52 prosent i 1987 til 40 prosent i 1997 samtidig som etableringen ble utsatt (Andersen 2000). Prisene på leiemarkedet økte også kraftig fra 1993, også her særlig i storbyområdene (St meld 46 1997-98).

1.4.5. Inntektsutvikling

Dels som følge av en svekket stilling på arbeidsmarkedet, særlig mot slutten av 1980-tallet, og dels som følge av at andelen som er under utdanning har vært sterkt økende, har unge hatt en svakere inntektsutvikling enn andre aldersgrupper gjennom siste halvdel av 25-årsperioden vi ser på (Roalsø 1997, Skrede 1999a). Mens alle andre aldersgrupper hadde en betydelig inntektsvekst i samme periode utgjorde den disponible inntekten til unge under 25 år i 1995 bare $\frac{3}{4}$ av tilsvarende aldersgruppes inntekt i 1980 (Roalsø 1997). Til tross for en relativt beskjeden inntektsutvikling kan det likevel hevdes at forholdene på tampen av perioden ligger til rette for unges boligetablering, takket være et brukbart arbeidsmarked og god kreditttilgang, blant annet muligheter for fullfinansiering, vel og merke for unge som ikke har lav inntekt eller usikker jobb (St meld 46 1997-98).

1.5. Økende konsumforskjeller mellom aldersfasene?

Endringene i rammebetingelsene på boligmarkedet har utvilsomt lagt forskjellige føringer på de ulike generasjonenes boligkarrierer, ikke minst fordi ulike historiske epoker og tilstander på boligmarkedet "treffer" generasjonene på ulike alderstrinn og livsfaser. Foruten den direkte betydningen av prisnivå, rentenivå, formell adgang til boligmarkedet (via kreditttilgang og kordninger) og svingninger i arbeidsmarkedet har nok også forventninger om framtidige rammebetingelser på disse områdene påvirket den enkeltes posisjon og karriere på boligmarkedet. Når det gjelder utviklingen i boforhold innenfor ulike aldersgrupper, og i kontrastene mellom disse, vil rammebetingelsene først og fremst ha betydning for boligetableringen, særlig for første gangs boligkjøp. Dermed vil markedsforholdene og den rådende politikken få større direkte betydning for unges posisjon på boligmarkedet enn for andre aldersgrupper. Eldre aldersgruppers boforhold vil være et komplisert produkt av rammebetingelser og tilpasningsmønstre både den gang de kjøpte bolig, og gjennom hele boligkarrieren. Foruten de enkle hypotesene som nå skal skisseres må det presiseres at det ikke er rapportens mål å forutsi eller vurdere på hvilke måter eller i hvilken grad rammebetingelsene har gitt seg kausale utslag i et livsløps- og generasjonsperspektiv. Vi skal her bare

beskrive de faktiske forhold, altså *resultatet* av kombinasjonen av rammebetingelser og personlige valg og tilpasninger.

Flere undersøkelser peker i retning av at det kan ha blitt større økonomisk-levestandardmessig avstand mellom aldersgruppene, særlig mellom unge og andre, og mellom unge og gamle. Dette gjelder f.eks. boligstørrelse, bostandard og inntekt (Ellingsen og Roalsø 1988, Roalsø 1997, Skrede og Ryen 1996). Dels på bakgrunn av dette regner vi med at våre analyser av levestandardundersøkelsene vil avdekke betydelige forskjeller mellom ulike kohorters boligkarrierer gjennom de siste 25-30 årene. Vi antar at den aldersbetingede fordelingen av boligkonsum har vært i endring i perioden, nærmere bestemt at unge har hatt en noe mindre gunstig utvikling i boligstørrelse, eierandel og bostandard enn andre aldersgrupper. Vi antar at særlig dagens etableringsgenerasjoner har en noe "treg" start på boligkarrieren, i alle fall sett i relasjon til den normen som dagens høye generelle boligkonsum skaper. Antagelsene er en rimelig konsekvens både av endrete rammebetingelser (bl.a. på boligmarkedet, jfr avsnitt 1.4), og ikke minst av en utsettelse av selvforfølgelsen, hovedsakelig som følge av en betydelig lengre utdanningsperiode. Vi regner med at analysene bekrefter den vel dokumenterte tendensen til stadig lengre utsettelse av pardannelse og familieetablering ved at yngre kohorter har en stadig lengre periode som enslige eller par uten hjemmeboende barn enn eldre kohorter, og at unge i dermed i større grad enn før har små husholdninger.

Når vi tar hensyn til at særlig unge husholdninger har blitt stadig mindre, for eksempel gjennom å se på den aldersbetingede utviklingen i antall beboelsesrom per husholdningsmedlem, vil unges konsumutvikling sannsynligvis fremstå i et gunstigere lys enn når vi denne måles med utgangspunkt i absolutt boligstørrelse. Vi antar imidlertid at også *middelaldrende* på 1990-tallet (50-59 åringer, tilsvarende 1940-talls-kohortene) har hatt et betydelig fall i husholdningsstørrelse fordi de hadde en tidligere familieetablering slik at barna dermed tidligere "forlater redet" enn tidligere kohorter, samtidig som samlivsbrudd er blitt vanligere enn før. Når vi i tillegg tar hensyn til at disse kohortene gjennom store deler av livsløpet har nytt godt av den sterke veksten i boligkonsumet siden begynnelsen av 1970-tallet, og at de i dag bor i boligene som sannsynligvis representerer "toppen" av boligkarrieren, venter vi å finne at kontrasten mellom denne generasjonen og dagens etableringsgenerasjon er stor. Vi antar at konsumforskjellen mellom og dagens etableringsgenerasjon er større enn tilsvarende forskjell mellom dagens middelaldrende dengang de var unge og deres foreldre.

I perioden fra 1985 til i dag har dels høye boligpriser og/eller (i perioder med lavere priser) et høyt reelt

rentenivå, i kombinasjon med stadig økende krav til utdanning, sannsynligvis gjort den økonomiske terskelen for å bli boligeier relativt høy for 1960- og 1970-tallsgenerasjonene. Dette gjør det rimelig å anta at kontrastene mellom aldersgruppene kan ha økt noe også dersom vi "fjerner" innvirkningen av de relevante demografiske endringene gjennom perioden 1973-1997 ved å måle vekst ved rom per person eller ved å se på veksten *innenfor* ulike husholdningstyper⁸.

1.6. Datakilder og metode

1.6.1. Levestandardundersøkelsene

Analysene i denne rapporten er i hovedsak gjort på grunnlag av Levestandardundersøkelsene 1973, 1980, 1983, 1987, 1991, 1995 og 1997. Levestandardundersøkelsene utgjør omfattende intervjuer med separate representative utvalg av den voksne norske befolkning, og omhandler blant annet økonomi, boforhold, arbeidsforhold, sosialt nettverk og helse. Levestandardundersøkelsene har et relativt begrenset, men til vårt formål tilstrekkelig, sett av boligopplysninger⁹. Mange spørsmål gjentas i de fleste eller alle undersøkelsene, noe som gir et godt grunnlag for å studere endring over tid. Men vi vil, som allerede påpekt, ikke kunne følge de samme individene¹⁰, og kohortanalysene baseres på en gruppering av intervjuobjektene etter fødselsår, der vi lar representanter for ulike fødselskohorter i de ulike undersøkelsene danne *tidsserier av utvalg fra samme populasjon*. 1973-undersøkelsen er ikke på alle områder helt sammenlignbar med de senere undersøkelsene, og enkelte analyser vil derfor måtte begrenses til tidsrommet 1980-1997.

1.6.2. Analyseform og presentasjon

Fordi målsettingen for denne rapporten hovedsakelig er å *beskrive* brukes stort sett enkle analyseteknikker som tabell/figuranalyse av frekvensfordelinger, sammenligning av gjennomsnitt for ulike grupper m.m.. Det legges dessuten vekt på at analysevariablene

⁸ Når vi med dette kontrollerer for endringene i den aldersbetingede husholdningsstrukturen forutsetter vi implisitt at boligsituasjonen tilpasses husholdningssituasjonen og ikke omvendt. Det kan imidlertid tenkes en motsatt "årsaksretning" der de demografiske endringene, særlig utsettelsen av familieetableringen, i noen grad er et nødvendig *resultat* av endringer i boforholdene, som igjen er betinget av rammebetingelser. Økende krav til utdanning og dermed en stadig lengre inntektsutsettelse kan bidra *direkte* til *både* endringer i boligkonsumet og i andelen barnefamilier blant unge.

⁹ Boforholdsundersøkelsene er selvfølgelig her mer velutstyrte, men levestandardundersøkelsene er bedre egnet til analyser av utviklingen på individnivå fordi utvalgene i motsetning til i boforholdsundersøkelsene er individutvalg, jf avsnitt 1.6.3. Analyser av boforholdsundersøkelsene vil for øvrig presenteres i en kommende delrapport.

¹⁰ Gjennom hele, eller større deler av, perioden har noen av Levestandardundersøkelsene riktignok en "panedel" der de samme individene følges over tid (med intervju på minst to tidspunkt). Levestandardundersøkelsene 1980-1995 inneholder dels intervjudata på panelnivå: En del av 1980-utvalget er i prinsippet intervjuet ved hver undersøkelse i perioden 1980-1991, mens den resterende del av utvalget fra 1987-undersøkelsen inngikk i utvalget for 1995-undersøkelsen. I 1997 startet et nytt panel som skal intervjues hvert år. Vi skal i denne rapporten ikke benytte disse kildene, men bare bruke tverrsnittsuttalgene.

er mest mulig entydige, eksplisitte og intuitive. Vi ser derfor i hovedsak på to konkrete aspekter ved boligkonsum: boligstørrelse og eierform. At levekårsundersøkelsene er gjort med ulikt mellomrom er tatt hensyn til i figurene ved at avstanden mellom tidspunktene er gjort proporsjonal med avstanden i tid. Utviklingen for de mellomliggende år er interpolert (dvs. vi trekker en rett linje mellom de observasjoner vi har), noe som medfører usikkerhet for de manglende årene. Prosentandeler vises uten desimaler da de bygger på utvalgsundersøkelser som alltid beheftes med en viss usikkerhet som følge av utvalgsvarians¹¹. Usikkerheten blir særlig stor når undergruppene vi beregner tallene på grunnlag av er små. Beregningsgrunnlagene (N) er spesifisert i vedlegget. Når gruppene består av bare 50-100 personer gjøres det oppmerksom på at dette, og for enda mindre grupper gjøres det ikke beregninger og tallene erstattes med "-". Alle tabeller og figurer uten kildehenvisning er basert på analyser av levekårsundersøkelsene. Alle tall og analyser gjelder på personnivå, unntatt Figur 2.1, Figur 2.3 og Figur 3.1 som gjelder husholdninger.

1.6.3. Analyser på individnivå

I rapporten gjør vi, i likhet med det meste av levekårsforskningen ellers, analyser og tolkninger på individnivå/personnivå. Her er det andelen *personer* som har det slik eller sånn (eventuelt andelen som bor i husholdninger med de eller de egenskapene) vi studerer. Innen boforholdsforskningen, og dels også forbruksforskningen, er det derimot vanligst å bruke *husholdning* (eller familie eller bolig) som enhet både ved datainnsamling og analyse. Analyser som er gjort på data som er innsamlet eller organisert på husholdningsnivå gir i utgangspunktet informasjon nettopp om husholdningene, for eksempel hvor stor andel av husholdningene som har de eller de egenskapene.

Det er viktig å være klar over forskjellen mellom disse to måtene å innhente, organisere og analysere data på, og at de i mange tilfeller gir ganske ulike resultater. Tall basert på analyser av husholdningsdata eller -utvalg kan ikke uten videre generaliseres til å gjelde på personnivå, eller omvendt. Bare dersom alle husholdninger består av kun en person vil tall på husholdningsnivå tilsvare tall på personnivå. Å si noe om personers levekår på bakgrunn av viten om aggregater av individer, for eksempel husholdninger, familier eller boliger blir i de fleste tilfeller upresist eller usikkert. For eksempel vil gjennomsnittlig boligstørrelse for personer være noe høyere enn for husholdninger, i den grad store boliger bebos av flere personer enn små. Dette fordi medlemmene i store boliger får større "vekt" i kraft av sitt antall og dermed trekker gjennomsnittet opp, mens hver bolig bare telles en gang på husholdningsnivå.

Når vi skal gjøre aldersbetingede analyser og kohortanalyser, kreves en presis identifisering av alder eller fødselsår. Dette er personlige egenskaper som vanskelig kan attribueres til hele husholdninger fordi husholdninger sjelden er "stabile" over tid. Sammensetningen i den husholdningen man tilhører vil som regel endres vesentlig etter som personer i husholdningen byttes ut og husholdningsstørrelsen varierer. Dette gjør at levekårsanalyser, og da særlig kohortanalyser hvor generasjoner følges over tid, fortrinnsvis fordrer både analyser og data på personnivå.

Alle levekårsundersøkelsene baseres på personutvalg, og er av den grunn i utgangspunktet tilpasset våre problemstillinger og analysenivå, enten vi benytter periode- eller kohorttilnærmingen. Dette for eksempel i motsetning til boforholdsundersøkelsene og forbruksundersøkelsene der det er husholdninger som er utvalgsenhet. Sistnevnte undersøkelsesrekker kan imidlertid med visse forbehold når det gjelder representativitet m.m. "konverteres" til personbaserte utvalg gjennom at man plukker ut én, eller helst alle, personer fra hver husholdning og lar disse til sammen danne et personutvalg. Denne framgangsmåten skal benyttes i andre deler av dette prosjektet.

1.6.4. Hjemmeboende og ikke flyttemeldte unge utelates fra analysene

Det er vanlig å regne at boligkarrieren starter ved flytting hjemmefra, dvs. ved egen førstegangs boligetablering (Gulbrandsen 1993, Løwe 1995a:21). Fordi vi er opptatt av boligkarrierer holder vi som hovedregel unge som bor hjemme hos foreldrene utenfor, og konsentrerer analysene om intervjuobjekter som har flyttet hjemmefra og som dermed er i gang med en selvstendig boligkarriere.¹² I tillegg utelater vi unge som ikke har meldt flytting, nærmere bestemt unge som oppgir foreldre som husholdningsmedlemmer, da disse er blitt registrert med foreldrenes boforhold (jf. Vedlegg C, "Studentproblemet", side 69). Analysene handler dermed for unges vedkommende om en selektert gruppe.

Utelatelsen av hjemmeboende og "ikke flyttemeldte" vil ha innvirkning på tolkninger av forskjeller *mellom aldersgrupper*, og vil kunne forstyrre utviklingen *over tid* i den grad gruppenes størrelse har endret seg betydelig gjennom perioden vi ser på. Hjemmeboende unge tilhører en familietype som er ved et høydepunkt i boligkarrieren, nemlig barnefamilier med voksne barn. Dersom disse hadde blitt med i analysene ville de

¹¹ Forskjellige utvalg vil alltid avvike mer eller mindre fra den populasjonen de er trukket fra, og dermed også fra hverandre.

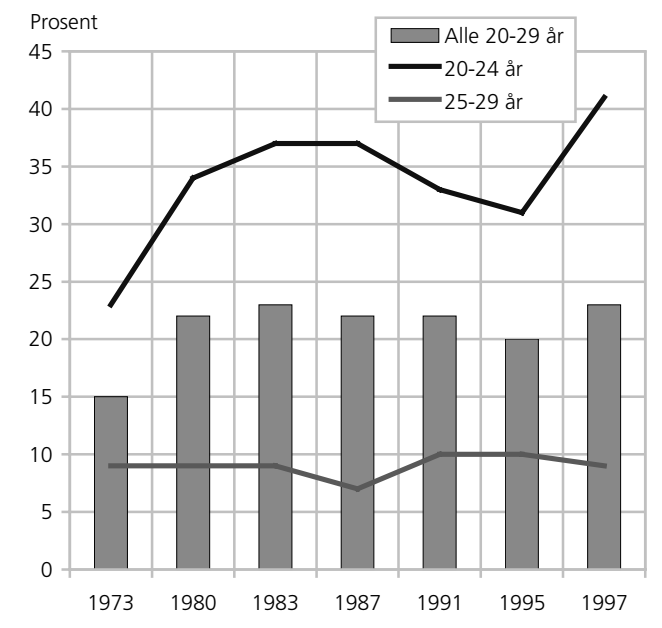
¹² Nærmere bestemt utelater vi dem som på spørsmål om hvor ofte de treffer foreldrene svarer at de bor sammen med dem. Levekårsundersøkelsene 1973-1995 inneholder spørsmålet "Hvor ofte omtrent treffer du dine foreldre/far/mor" som foruten svaralternativer som "omtrent daglig", "hver uke", "hver måned" osv. omfattet svaralternativet "bor sammen med foreldre". Levekårsundersøkelsen 1997 inneholdt ikke et slikt spørsmål. Hjemmeboende er selvfølgelig "med" i analysene som eventuelle husholdningsmedlemmer i foreldrenes husholdning (når foreldre intervjues).

ha trukket gjennomsnittlig boligkonsum betraktelig opp blant unge, og dermed forstyrret sammenligningene mellom aldersgruppene. Betydningen av å utelate en stor gruppe blant de unge som ikke har etablert seg i egen bolig avhenger dels av om hjemmeboing antas å være en "fordel" eller ikke. På den ene siden kan hjemmeboerne sies å ha et svært høyt boligkonsum og gode økonomiske levekår i og med at de bor i en stor og selveid bolig, nemlig foreldrenes, samtidig som de som regel har lave bo- og levekostnader (Lyngstad og Øyungen 1999). Hjemmeboere som bor billig eller gratis kan spare penger, og kan dermed bygge opp egenkapital til senere boligkjøp, eller de kan slippe å ta opp så mye studielån som de ellers måtte ha gjort (Lyngstad 1999, Løwe 1995b). På den andre siden kan hjemmeboende personer i 20-årene sees som en gruppe som av økonomiske eller andre årsaker ikke har maktet å skaffe seg egen bolig. Vi vil på denne bakgrunn få et for *positivt* inntrykk av unges boligsituasjon når vi utelater disse antatt "marginale" unge. De som har "greid" å flytte hjemmefra kan videre tenkes å ha høyere inntekt i gjennomsnitt enn jevnaldrende hjemmeboende, hvilket betyr at de utelatte (hjemmeboerene) generelt har relativt dårlige økonomiske levekår.

Hjemmeboerandelen har hatt en tendens til å variere i takt med boligprisene, i alle fall på 1980- og 1990-tallet (Roalsø og Ellingsen 1998). Dette taler for at det å bo hjemme er noe mange "tvinges" til i dårlige tider, og at det dermed er de til enhver tid dårligst stilte vi fjerner fra analysene. Foreldreboligene fungerer i dette perspektivet som et "reserveboligmarked" som både demper konsekvensene av prisøkninger og dårlig økonomi, og gjør at unges boligkonsum i våre analyser fremtrer i et gunstigere lys enn hva tilfellet hadde vært om disse hadde vært prisgitt det ordinære bolig- eller leiemarkedet.

Figur 1.2 viser andelen unge i 20-årene i levekårsutvalgene som bor hjemme hos foreldrene gjennom den perioden vi tar for oss. Ser vi aldersgruppen 20-29 år under ett var hjemmeboerandelen klart lavest i 1973 (15 prosent), hvoretter den steg og holdt seg på et noenlunde stabilt nivå gjennom resten av perioden (20-23 prosent). Aldersgruppen 20-29 år er riktignok veldig differensiert når det gjelder andelen som fremdeles bor i foreldrehjemmet, i og med at andelen faller sterkt gjennom dette aldersområdet. Som vi ser har hjemmeboerandelen vært langt mer stabil blant 25-29-åringene (7-10 prosent) enn blant 20-24-åringene (23-41 prosent). I den grad vi kan snakke om endringer i hjemmeboerandelen blant de eldste ser disse ikke ut til å følge utviklingen blant de yngste, i perioder snarere tvert imot. Vi skal i denne rapporten ikke gå i aldersmessig detalj, og har derfor valgt å behandle 20-29-åringene under ett i alle analysene.

Figur 1.2 Andel 20-29-åringene som bor hos foreldrene 1973-1997

Figur 1.2 er primært ment å vise hvor mange blant disse "unge" vi mister i de ulike levekårsundersøkelsene når vi avgrenser analysen til dem som har flyttet hjemmefra. Variasjon i andelen som utelates på grunn av hjemmeboing som nevnt kan ha en viss betydning for våre konklusjoner. Hadde vi ikke utelatt hjemmeboende ville vi feilaktig registrert en økning i boligkonsum blant unge (sett under ett) i de perioder hjemmeboingen øker.

Det er dessuten verdt å merke seg at i perioder med mange hjemmeboende vil husholdningsstørrelse og dermed *boligbehovet hos foreldregenerasjonen*, hovedsakelig aldersgruppen 50-59 år, være høyere enn i perioder med få hjemmeboende.

Den andre gruppen vi utelater; unge som ikke har meldt flytting, eller "ikke-flyttemeldte" (jf. side 31 og 69), har sannsynligvis et svært lavt boligforbruk, og utgjøres nok for det meste av hybelboere. At vi ikke kan ta med disse i analysene (fordi de er registrert med foreldrenes boforhold) vil bidra til at vi får et for positivt bilde av unges boligstandard. Samtidig kan endringer over tid i andelen ikke-flyttemeldte føre til fiktive endringer i boligforbruket. Når andelen synker, slik den gjorde på 1990-tallet (Figur C1 s 70), vil vi fange opp flere av disse boligmessig sett marginale unge, og tallmaterialet vårt vil kunne gi et overdrevent inntrykk av forverring i unges boforhold (jf. Vedlegg C "Studentproblemet", side 69). I analysene vil alltid ikke-flyttemeldte utelates der vi utelater hjemmeboende, unntatt i 1973- og 1997-undersøkelsene der

sikker identifisering av ikke-flyttemeldte ikke er mulig (jf s. 69 f.f.).¹³

1.7. Disposisjon

I kapittel 2 skisseres den generelle konsumveksten på boligfronten 1973-1997 illustrert gjennom utviklingen i disposisjonsrett til boligen og økningen i boligstørrelse og -standard. Fremstillingen gis *uten* hensyn til husholdningssammensetning, men brutt ned på utviklingen for ulike kohorter og aldersgrupper. I kapittel 3 ser vi på endringer i husholdningssammensetning, særlig husholdningenes størrelse, også her betinget av kohort og alder. I kapittel 4 kompletterer vi analysen av endringer i alders og kohortbetinget boligkonsum gjennom å "ta hensyn til" disse boligkonsumrelevante demografiske endringene. Vi kontrollerer for husholdningssammensetning både ved å se på utviklingen i boligstørrelse målt som rom per husholdningsmedlem, og ved å se på utviklingen separat for ulike husholdningstyper. I kapittel 5 ser vi på tre relevante alternative forklaringer på unges beskjedene konsumutvikling; preferanser, økt studentandel og unges flytting til byene, og i kapittel 6 oppsummerer vi og samler trådene fra analysene.

¹³ I 1973-undersøkelsen er det ikke mulig å med sikkerhet avgjøre hvem som "feilaktig" er tillagt foreldrenes boforhold, fordi en pålitelig oversikt over husholdningsmedlemmene eller annen informasjon om hvorvidt ens foreldre er regnet "med" i husholdningen mangler. I 1997 var det ikke mulig å identifisere ikke-hjemmeboende sikkert da spørsmålet om hvor ofte man ser foreldrene "mangler", og dermed vet vi heller ikke her om det finnes noen ikke-hjemmeboende som er registrert med opplysninger om foreldrenes bolig. For 1997 er slik identifisering etter alt å dømme heller ikke *nødvendig* da ikke-flyttemeldte fom. 1995 skal være registrert med "egne" boforholds- og husholdningsopplysninger i levekårsundersøkelsene.

2. Vekst i boligkonsumet, men større ulikhet mellom aldersfaser

I løpet av de siste 25 årene har det som i hele etterkrigstiden skjedd en betydelig vekst både i antall boliger, i gjennomsnittlig boligstørrelse og i boligstandard ellers (NOU 1993:17, Gulbrandsen 1993). Foruten å avdekke generelle konsumendringer gjennom perioden skal vi avdekke eventuelle endringer i den aldersbetingede ulikheten i boligkonsum, og danne oss et mer utfyllende bilde av ulike generasjoners boligkarrierer. Tallgrunnlaget for figurene finnes bl.a. i Tabell B1 - Tabell B 6. I dette kapitlet tar vi ikke hensyn til den i denne sammenheng høyst relevante faktoren *husholdningssammensetning*. Det tas forbehold om at bildet vil kunne endres en del når vi i kapittel 3 og 4 trekker antall husholdningsmedlemmer og husholdningstype inn i analysen.

2.1. Større boutgifter

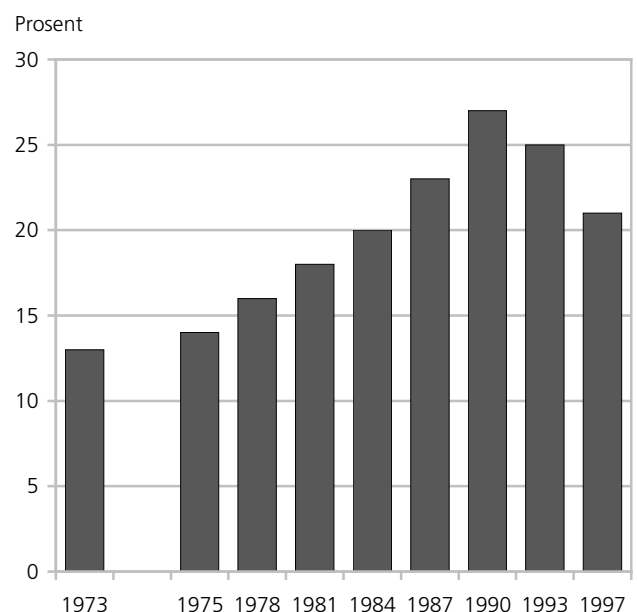
Veksten i boligkonsum viser seg ikke minst som en sterk økning av personers og husholdningers boutgifter. Andelen av husholdningenes samlede inntekter som går til boligformål var i 1997 mye større enn i 1973. I samme periode økte realinntektene betydelig – særlig på husholdsnivå grunnet kvinners økende deltakelse på arbeidsmarkedet – slik at den absolutte økningen i boutgiftene er enda større. I 1973 utgjorde husleie, renter, vedlikehold, lys, varme, forsikring og offentlige avgifter 13 prosent av husholdningenes forbruksutgift, mot 27 prosent i 1990 og 21 prosent i 1997 (Figur 2.1). Økningen i boutgiftene var særlig stor på 1980-tallet, da både rentenivå og boligpriser var i sterk vekst (jf. kapittel 1.4). Andelen av husholdningenes utgifter som går til bolig har vært fallende på 1990-tallet, noe som bl.a. må sees i sammenheng med et redusert rentenivå og lave boligpriser på første del av 1990-tallet.

Selv om boutgiftene ofte regnes som synonymt med boligkonsum, skal de *ikke* behandles i denne rapporten. "Boligkonsum" avgrenses og konkretiseres som innledningsvis nevnt til følgende levekårsrelevante egenskaper ved boligen: disposisjonsform, boligstørrelse (antall beboelsesrom), boligstørrelse i forhold til husholdningsstørrelse (rom per person) og om boligen har bad/dusj og WC. Disse konsumindikatorer sier mer om de konkrete boforholdene og boligstandardene enn boutgiftene, og er dermed i

levekårssammenheng kanskje de viktigste sider ved boligkonsumet. Boutgiftene er uttrykk for kostnads-siden ved den boligstandard man har, og selv om det er en sammenheng mellom de to (ved at høy boligstandard innebærer oftest høye boutgifter, i alle fall innen samme aldersgruppe) vil denne sammenhengen forstyrres når vi trekker inn alder som forklaringsvariabel. De valgte analysevariablene vil dermed antakeligvis gi et helt annet inntrykk av alders- og livsfasefordelingen av boligkonsum enn boutgiftene. Her kan vi tenke oss at mens utgiftene er høye i ung alder og synkende med økende alder, vil boforholdene ellers forbli på samme nivå eller til og med bedres.

Det er verdt å merke seg at et visst boligkonsum som regel innebærer høyere boutgifter blant unge og nyetablert enn blant middelaldrende og eldre. Boutgiftene reduserer konsummulighetene på andre områder, og svekker ens sjanser for å arbeide redusert tid og dermed ha mer tid til familien slik mange småbarnsforeldre ønsker.

Figur 2.1. Andel av husholdningenes forbruksutgifter som går til boligformål 1973-1997

Kilde: Forbruksundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå (2000:186)

2.1.1. Boutgifter og disposisjonsform

Både selveie og andelseie innebærer via låneavdragene en løpende *sparing* som – forutsatt at boligen ikke faller i verdi – over tid gir en formuesøkning. Men de løpende avdragene på boliglånet representerer en reell binding av inntekten, og en tilsvarende nødvendig reduksjon av alternative inntektsanvendelser, eventuelt redusert fritid, herunder tid med barna. Eierbolig innebærer dessuten høye utgifter ved, og den første tiden etter, boligkjøpet. Eierformen gjør i motsetning til leie generelt utgiftene mer ustabile over livsløpet, med høye utbetalinger til renter og avdrag i ung alder og deretter stadig lavere beløp jo eldre man blir (med unntak av annuitetslån). Kostnadmessig sett er eierformen dermed ikke et ubetinget gode for unge og nyetablerte, og kan sies å være lite gunstig i et livsløpsperspektiv fordi den som regel bidrar til et dårlig samsvar mellom utgifts- og inntektsutviklingen for den enkelte.

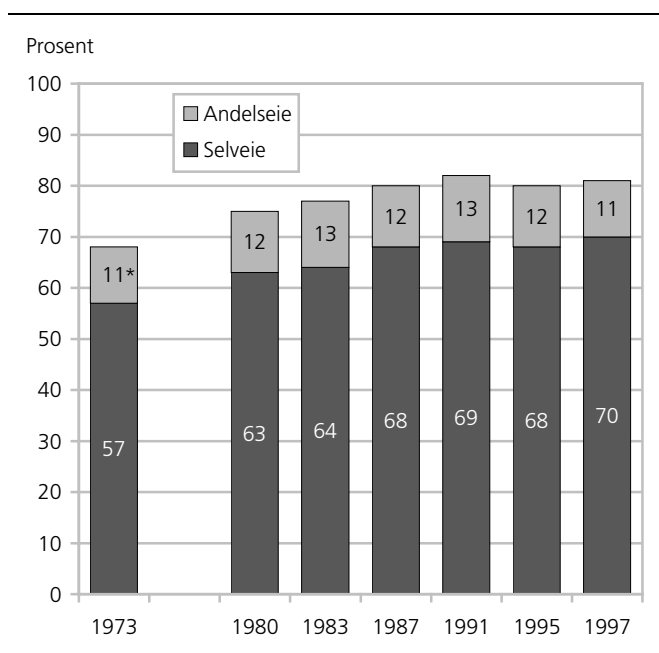
2.2. Flere boligeiere

Hvilken disposisjonsform man har til boligen, om man eier, leier osv., bestemmer hvilken råderett man har over det hjem man bor i, og er av den grunn en ikke ubetydelig levekårsdimensjon. Selveieformen representerer høyeste grad av formell disposisjonsrett. Norge hadde i etterkrigstiden en politikk som gikk ut på at så mange som mulig skulle eie sin egen bolig. Dette til forskjell fra de fleste andre land, herunder de nordiske (se for eksempel Gulbrandsen 1983). Fordi en i internasjonal sammenheng høy andel av boligene er eierboliger i Norge, er boligens relative betydning både som levekårsfaktor og inntektsanvendelse særlig stor i Norge.

I 1973 var snaut seks av ti ikke-hjemmeboende personer i alderen 20-79 år selveiere, mot syv av ti i 1997. Veksten i selveierandelen skjedde utelukkende på 1970- og 1980-tallet, og andelen selveiere har siden slutten av 1980-tallet vært relativt stabil (Figur 2.2). Den betydelige selveierveksten på 1980-tallet må sees på bakgrunn av dereguleringen av bolig- og kredittmarkedet; herunder oppløsning av borettslag (omgjøring fra andelseie til selveie, jf. avsnitt 1.4.1). Andelen som er andelseiere, dvs. beboere i borettslag, aksjeselskap o.l., har ligget konstant på 11-13 prosent gjennom hele 25-års perioden.¹⁴

Svaralternativene i 1973 skilte seg noe fra resten av undersøkelsene ved at borettslag ikke var en egen svarkategori, men hørte inn under den noe mer omfattende kategorien "leieboer med innskudd". Fordi entydig identifisering med dette verken av andelseiere

Figur 2.2 Andel boligeiere 1973-1997 blant personer i alder 20-79 år som ikke bor sammen med sine foreldre

*Andelseie 1973: leid bolig med innskudd (aksje, andel, obligasjon)

eller leiere ikke er mulig dette året, har vi valgt å konsentrere analysen om andel selveiere, som vi har sikker informasjon om. Det kan synes som en svakhet ved analysene at vi ikke behandler eiere under ett slik det ofte gjøres andre steder, blant annet fordi andelseie sannsynligvis i noe mindre grad er et første trinn på boligkarrieren enn før slik at andelseierne utgjør en litt annen gruppe (aldersmessig, sosioøkonomisk m.m.) enn før.

2.3. Større boliger

Boligens størrelse er i levekårssammenheng kanskje den mest betydningsfulle enkeltdimensjon ved boligkonsumet, og en vesentlig side ved levekårene. Vi vil i rapporten bruke romtallet i boligen, nærmere bestemt *antall beboelsesrom* som disponeres av intervjuobjektets husholdning, som mål på boligstørrelse. Med beboelsesrom menes alle rom unntatt kjøkken, bad, gang og andre smårom under 6 kvm. Antall rom er et mye brukt mål i boforholdsrelaterte levekårsstudier. Romtallet er enkelt å oppgi for intervjuobjektene, og er dessuten på aggregert nivå en god indikator på boligens *areal*, som det dessverre bare finnes opplysninger om i et fåtall av levekårsundersøkelsene. Før vi forlater arealet helt skal vi se om forholdet mellom areal og romtall er endret, nærmere bestemt om rommene eventuelt er blitt større siden 1973.

2.3.1. Stabilt forhold mellom rom og areal

Husholdningstall fra boforholdsundersøkelsene viser at både antall beboelsesrom og boligareal inkludert kjøkken, bad og andre smårom har økt jevnt fra 1973 til 1995 (Figur 2.3). Den totale veksten for husholdningene i denne perioden var på henholdsvis 0,6 rom

¹⁴ Vi minner om at analysen her gjelder voksne personer og ikke husholdninger/boliger, og at persontall og husholdningstall ikke nødvendigvis er sammenliknbare. Fordi andelsboliger i gjennomsnitt bebos av færre personer enn selveierboliger er andelen av boligene som er av andelstype større enn andelen av befolkningen som bor i disse.

tilsvarende 16 prosent, og 21 kvadratmeter eller 23 prosent. Veksten i tallet på rom har dermed bare vært marginalt svakere enn økningen i gjennomsnittlig boligareal. Gjennomsnittlig romstørrelse målt som gjennomsnittlig areal delt på gjennomsnittlig romtall var 25 kvm/rom i 1973 og 26 kvm/rom i 1995. Den så godt som konstante sammenhengen mellom rom og areal på makronivå i perioden tilsier at vi kan anta at de relative endringer i romtall vi skal analysere i denne rapporten avspeiler tilsvarende endringer i areal, og at begrepet "boligstørrelse" uansett fortolkning skulle være anvendbart.

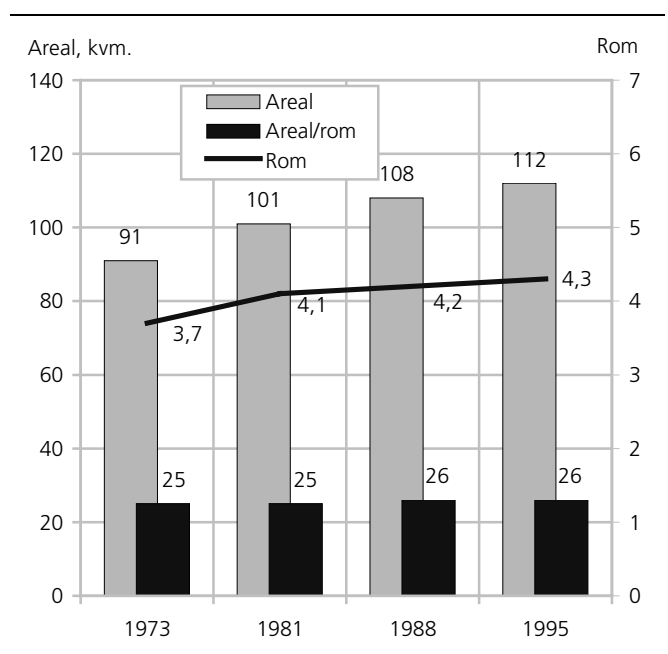
2.3.2. Flere bor i store boliger

Figur 2.4 viser fordelingen av boligstørrelse på personnivå i 1973 og 1997 målt som antall rom i intervjuobjektene boliger. Vi ser at fire rom var den vanligste boligstørrelsen både i 1973 og 1997. Hensholdsvis 30 og 25 prosent av den voksne befolkningen bodde i en bolig med fire rom de to årene. Fordelingen er mindre konsentrert om 4-romsleiligheten enn i 1973, og er generelt noe flatere. Samtidig som spredningen i boligstørrelse er blitt større er tyngdepunktet forskjøvet mot høyre og dermed mot større boliger. I 1973 var det vanligere å ha relativt små og mellomstore boliger (tre eller fire rom), mens færre hadde store boliger (fem rom og mer), sammenlignet med 1997.

Andelen som har ett rom er uendret, andelen med to rom er ikke signifikant større og utviklingen representerer samlet sett bare en beskjeden økning i gjennomsnittsnordmannens boligstørrelse. I 1997 hadde personer i alderen 20-79 år i gjennomsnitt en bolig med 4,5 rom, mot 4,2 rom i 1973. Veksten i gjennomsnittlig boligstørrelse målt på individnivå er dermed på 0,3 rom eller 7 prosent. At boligstørrelsen for husholdninger (målt på husholdningsnivå) har økt litt mer enn for personer, særlig på 1970-tallet (Figur 2.5), skyldes at tallet på personer i hver husholdning har sunket (jf. avsnitt 1.6.3 og kapittel 3).¹⁵

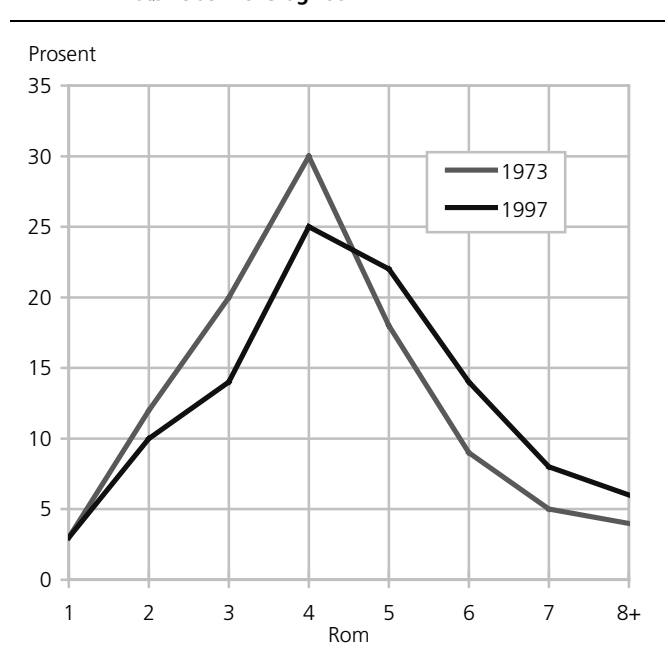
¹⁵ At boligstørrelsen gjennom hele perioden er høyere målt på personnivå enn på husholdningsnivå skyldes at store boliger i gjennomsnitt bebos av flere personer – og at store boliger dermed får mer vekt ved at de "telles" oftere enn små i personberegningene - enn små boliger. Dette kan forklare at gjennomsnittlig boligstørrelse i 1973 bare var på 3,7 rom målt på husholdningsnivå, mot hele 4,2 rom målt på personnivå. At boligstørrelsen målt på personnivå gjennom perioden har nærmet seg størrelsen målt på husholdningsnivå skyldes at det har vært større fall i antall husholdningsmedlemmer i store boliger enn mindre boliger (bl.a. som følge av flyttestrømmer fra distriktene til byene). Gjennomsnittlig boligstørrelse for personer vil faktisk kunne være konstant (eller til og med falle) selv om boligene vokser i gjennomsnitt. Kurvene i Figur 2.5 er for øvrig ikke fullstendig sammenlignbare aldersmessig, da "husholdningskurven" gjelder husholdninger med "referanseperson" 18 år og over, mens personkurven gjelder personer i alderen 20-79 år. At vi dermed "mister" en del unge og gamle i persontallene kan ha en viss innvirkning på forskjellen mellom kurvene.

Figur 2.3 Boligareal, antall beboelsesrom og areal per beboelsesrom for husholdninger med hovedperson 18 år og eldre 1973-1995. Gjennomsnitt

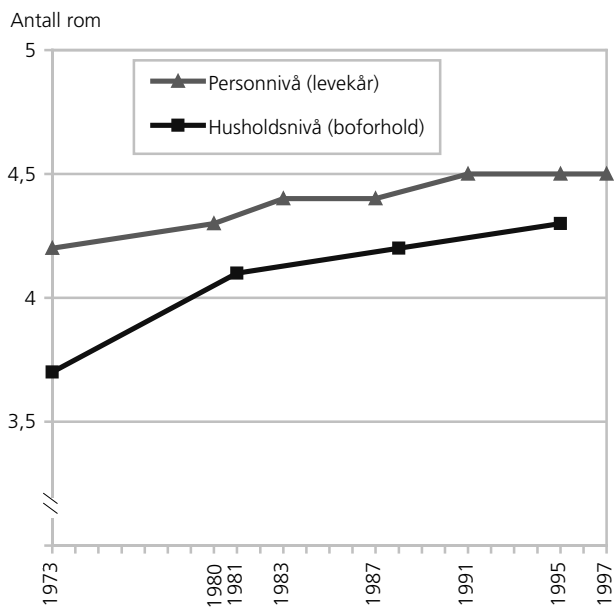
Kilde: SSB, Boforholdsundersøkelsene 1973-1995 (publiserte tall for kvm. og romtall i NOSene).

Figur 2.4 Andel voksne 20-79 år som bor i boliger av ulik størrelse i 1973 og 1997

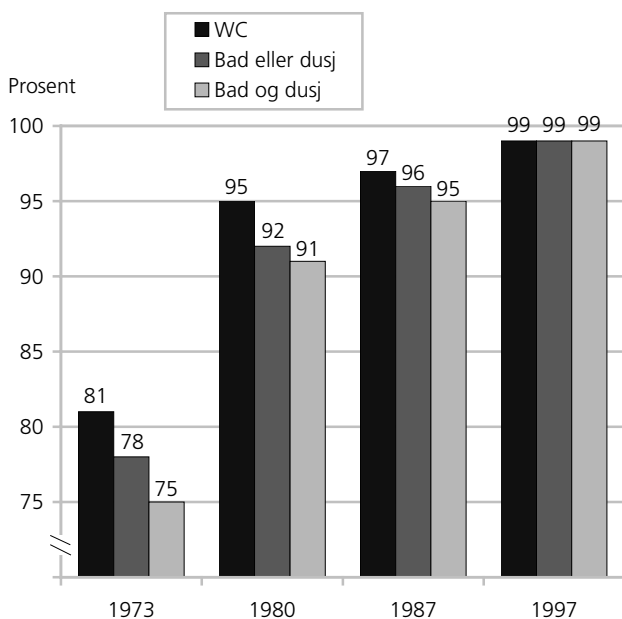
Når det gjelder utviklingsforløpet gjennom hele perioden vitner levekårsundersøkelsene om at gjennomsnittlig antall rom i intervjuobjektene boliger steg forholdsvis jevnt fra 1973 til 1991, hvorefter tallet på rom har vært stabilt (Figur 2.5 og Tabell B3). Veksten i boligstørrelse kan virke beskjeden både på personnivå og for husholdninger, i alle fall på 1980- og 1990-tallet. Fordi husholdningene gjennom hele perioden 1973-1997 har blitt stadig mindre (jf. kapittel 3),

Figur 2.5 Gjennomsnittlig antall beboelsesrom i boligen 1973-1997 for husholdninger og personer 20-79 år

Kilde: Levekårsundersøkelsene (Tabell B3) og Boforholdsundersøkelsene 1973-1995.

Figur 2.6 Andel personer 20-79 år som har WC og bad i 1973, 1980, 1987 og 1997

har det som vi senere skal se likevel skjedd en betydelig konsumvekst dersom denne måles ved rom per husholdningsmedlem (Figur 4.1, side 39).

2.4. Sterkt fall i andelen som mangler bad og WC

Boligmassen har gjennomgått en betydelig standardheving de siste tre tiårene. Ikke minst viser dette seg ved økningen i andelen som har bad eller

vannklosett. I 1997 disponerte så godt som hele befolkningen (99 prosent) begge disse godene, mot bare tre av fire på begynnelsen av 1970-tallet (Figur 2.6).

2.5. Utvikling i selveierandel for ulike aldersgrupper og kohorter

Vi skal nå med utgangspunkt i periodespesifiserte tiårs alderskategorier og aldersstandardiserte tiårs fødselskohorter se hvordan selveierandelen har utviklet seg innenfor ulike aldersgrupper og for ulike generasjoner. Tallgrunnlagene finnes i Tabell B1 og Tabell B2.

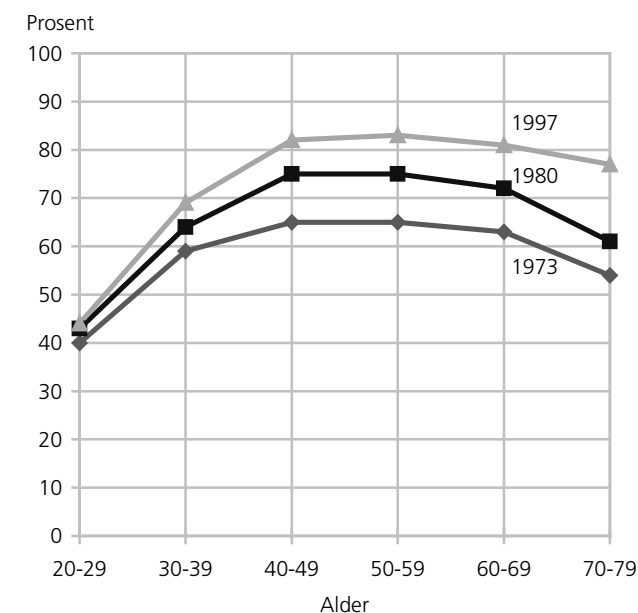
2.5.1. Selveierandel og alder

Figur 2.7 og Figur 2.8 er tverrsnittsfignurer som gir uttrykk for aldersfasebetiget selveierandel for årene 1973, 1980 og 1997. Figurene og valget av årstall er ment å gi en enkel oversikt over forskjellen mellom "nå" (1997) og "før" (1973 og 1980), før vi behandler utviklingen over tid mer detaljert i Figur 2.9. Kurvene kan ikke sees som livsløpskarrierer, men er et resultat av samspillet mellom livsløp og historie. Sannsynligheten for å være selveier endres gjennom livsløpet, samtidig som ulike aldersgrupper tilhører ulike generasjoner med sine respektive rammebetingelser og "historie". At kurvene avviker fra en rettlinjert form viser at selveierandelen er ulik aldersgruppene imellom. Alle kurvene har en omvendt U-form, noe som viser at unge og eldre sjeldnere er selveiere enn middelaldrende. De eldre skiller seg imidlertid ikke på langt nær så mye fra middelaldrende og fra gjennomsnittet som det unge gjør.

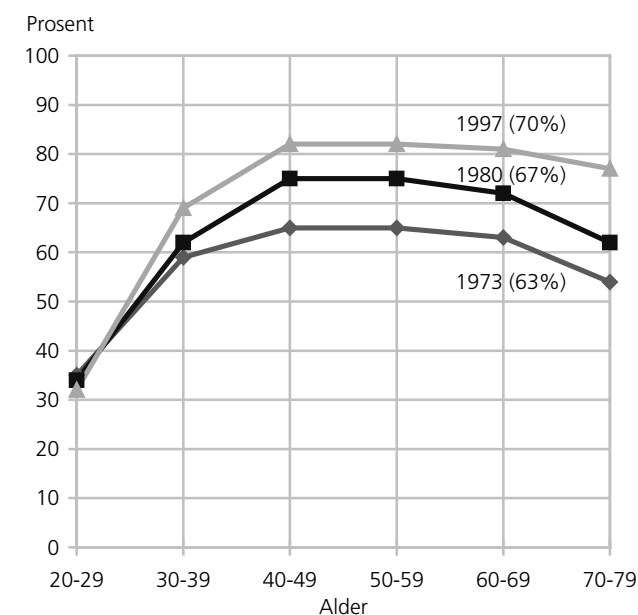
Da tallene gir uttrykk for husholdningens eierform blir unge som bor hjemme klassifisert som selveiere dersom foreldrene eier. Andelen "selveiere" blant unge blir dermed høyere i Figur 2.7 der vi inkluderer hjemmeboende unge enn i Figur 2.8 der disse ikke er med (som intervjuobjekter og dermed analyseenheter). For å begrense oss til unge som har startet sin egen boligkarriere, og dermed presentere et mer relevant bilde av disposisjonsforholdene aldersgruppene imellom, avgrensner vi heretter analysene i hovedsak til personer som har flyttet hjemmefra (jf. diskusjon i avsnitt 1.6.4). I Figur 2.8 hvor denne begrensningen er gjort ser vi at andelen eiere i den yngste aldersgruppen er noen prosentpoeng lavere.

Tverrsnittskurvene for 1997, 1980 og 1997 har det til felles at eierandelen er sterkt stigende inntil aldersgruppen 40-49 år, hvoretter den er relativt stabil til 70-årsalderen der andelen synker noe. Kurvene for de tre tidspunktene er likevel noe ulike i det de er blitt *krummere*, noe som vitner om at forskjellen i eierandel mellom aldersgruppene er blitt større. Det er særlig den "unge" delen av kurven som er blitt brattere, og den yngste gruppen har dermed hatt en relativt svak eiervekst. Ser vi nærmere på utviklingen fra 1973 til 1980 og til 1997 finner vi at konsumveksten stort sett er jevnt tiltakende med alder; jo høyere alder, jo større vekst.

Figur 2.7 Andel personer 20-79 år med selveierbolig i ulike aldersgrupper. Tverrsnitt 1973, 1980 og 1997. Hjemmeboende unge inkludert

Figur 2.8 Andel personer 20-79 år med selveierbolig i ulike aldersgrupper. Tverrsnitt 1973, 1980 og 1997. Gjennomsnitt i parentes. Hjemmeboende unge er utelatt

Mens det for aldersfasen 70-79 år siden 1973 har vært en vekst i selveierandel på over 20 prosentpoeng, ligger veksten innenfor hele aldersområdet 40-69 år jevnt på noe under 20 prosentpoeng. Blant de yngre aldersgruppene, som i hele perioden har hatt den laveste selveierandelen, har også veksten vært minst. "Nyetablerte" i aldersgruppen 30-39 år hadde i perioden 1973-1997 en vekst i selveierandel på bare 5 prosentpoeng, mens konsumnivået for den yngste

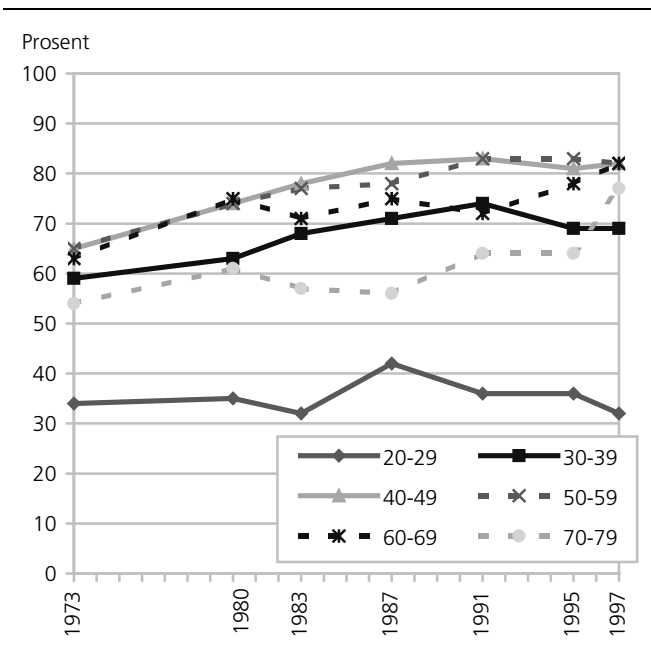
aldersgruppen, 20-29 år, faktisk ikke er hevet. Både i 1973, i 1980 og i 1997 var om lag en av tre unge i alderen 20-29 år selveiere (henholdsvis 35, 34 og 32 prosent). Mens unge siden 1980 tilsynelatende har hatt en negativ utvikling både relativt til andre aldersgrupper og absolutt sett, har eldre i samme periode forbedret sin posisjon vis-à-vis middelaldrende, og i 1997 er det kun ubetydelige forskjeller i selveierandel mellom de fire eldste aldersgruppene (40-79 år).

Et viktig forbehold som begrenser sammenlignbarheten med 1973 er at enkelte unge er registrert med *foreldre-husholdningens disposisjonsform* og boforhold ellers (jf. s. 69 f.f.). Dette gjelder i de tilfeller flytting ikke var meldt til folkeregistret, og vil nok heve konsumnivået i noen grad for unge dette året. For de andre observasjonsårene er ikke-flyttemeldte unge identifisert og utelatt fra analysen. Den reelle utviklingen mellom 1973 og andre år blir dermed noe gunstigere for 20-29-åringene enn figuren gir inntrykk av. Bruker vi 1980-undersøkelsen som referanse bekreftes like fullt et inntrykk av status quo i den yngste aldersgruppen, og av vekst i selveierandelen innenfor andre aldersgrupper, særlig blant eldre. Vi kan dermed konkludere med at variasjonen i eierandel har blitt mer aldersbetinget over tid.

Når vi ser nærmere på utviklingsforløpet for selveierandel innenfor utvalgte aldersgrupper (Figur 2.9) finner vi at unge i 20-årene etter en innledende tiårs stillstand hadde en liten "selveierboom" på midten av 1980-tallet, men at andelen selveiere blant unge falt med 10 prosentpoeng gjennom tiårsperioden 1987 til 1997. Den høye selveierandelen blant unge i 1987 må bl.a. sees i sammenheng med den da nylig liberaliserte kredittpolitikken (jf. avsnitt 1.4)¹⁶. Blant middelaldrende (50-59 år) har det vært en jevn og sterk selveiervekst fram til 1990-tallet. Veksten for denne gruppen flatet da ut. Avstanden mellom middelaldrende og unge økte likevel, og er i 1997 større enn noen gang i perioden. For aldersgruppen 30-39 år var det også et fall i selveierandelen fra 1987 til 1991, etter en kontinuerlig vekst fra 1973. Vi ser at utviklingen for den aller eldste aldersgruppen (70-79 år) er et tilnærmet speilbilde av utviklingen blant de yngste. I perioder med selveiervekst blant gamle har unge "sakkert akterut" (1987-1997), og omvendt (1983-1987). Den eldste aldersgruppen har med unntak av perioden 1980-1987 hatt en meget sterk vekst i andel selveiere. Andelen steg her fra 56 prosent i 1987 til 77 prosent i 1997.

¹⁶ Den høye målte selveierandelen for unge i 1987 kan dels tenkes å skyldes ikke-substansielle faktorer som at andelen ekskluderte ikke-flyttemeldte var høy dette året (6 prosent), og at de gjenværende unge i mindre grad er under utdanning, og at de dermed i gjennomsnitt har høyere boligkonsum, enn andre år (jf. diskusjon på side 69 f.f.). Men da andelen ikke-flyttemeldte var nesten like høy i 1983 (4 prosent), og enda høyere i 1991 (8 prosent) da andelen selveiere var lavere, vil variasjonen i andel ikke-flyttemeldte neppe kunne forårsake eller bidra til den høye målte selveierandelen i 1987.

Figur 2.9 Andel selveiere blant personer som tilhører ulike aldersgrupper i perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt

av hvor langt tilbake vi kan følge kohortene i levekårsundersøkelsene. For kohortene født før 1960 representerer det tidligste observasjonspunktet 1973. Kurvene er som vi ser delvis sammenfallende, og kan samlet sees som et *gjennomsnittlig karriereforløp* for perioden 1973-1997 for personer født etter 1920, der de fem tiårs kohortene står for ulike, men delvis overlappende aldersfaser. Det kan i så fall se ut til at vel 80 prosent selveiersannsynlighet er boligkarrierens "toppunkt" for perioden, at dette nås ved 40-50-årsalderen, og at andelen deretter er stabil gjennom den delen av livsløpet figuren dekker (til 62 år).

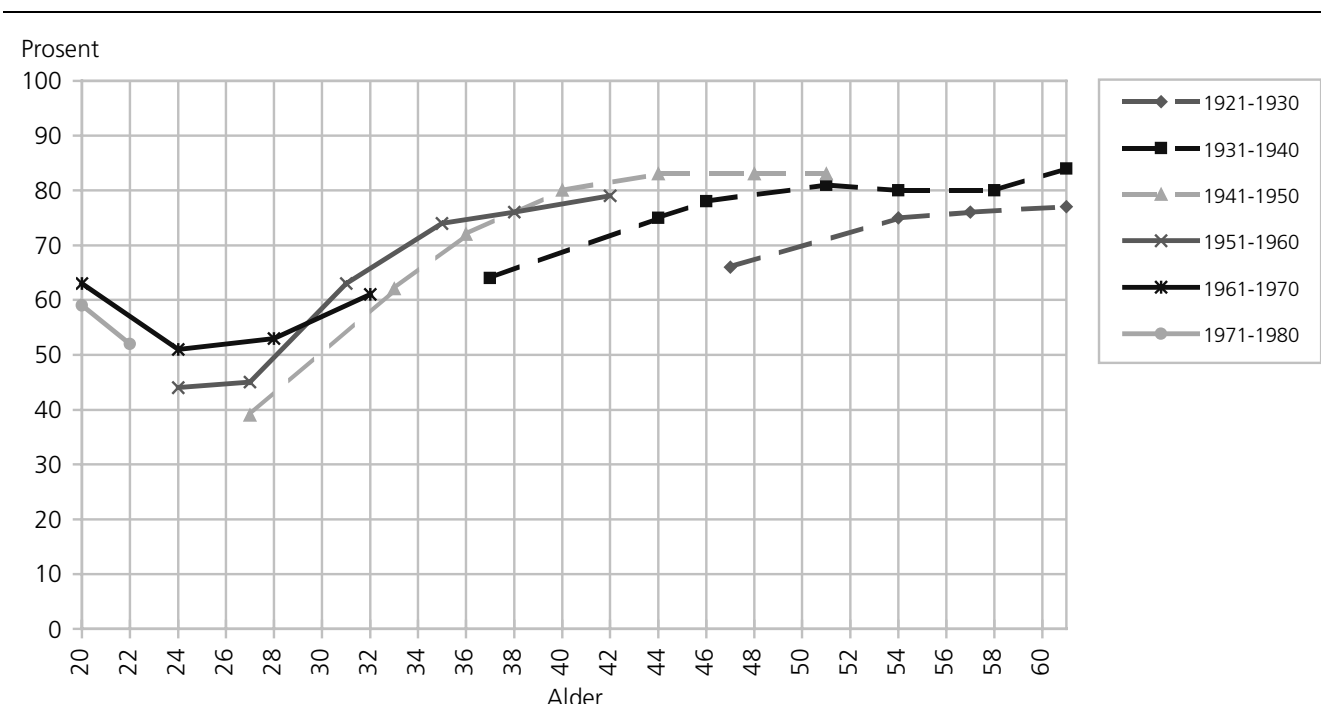
Vårt formål er riktignok å avdekke og kartlegge *forskjeller mellom* kohortene. Figurene muliggjør direkte sammenligninger av kohortenes gjennomsnittlige boligkarrierer, eller i alle fall deler av disse, i det karriereutsnittene ligger "oppå" hverandre slik at alderen blir lik selv om tiden går. Denne aldersstandardiseringen innebærer at det i gjennomsnitt har gått 10 år mellom hver kohort, og at personer tilhørende hver kohortgruppe dermed er i en gitt alder gjennomsnittlig 10 år tidligere enn etterfølgende kohortgruppe.

2.5.2. Kohortanalyser av selveierandel

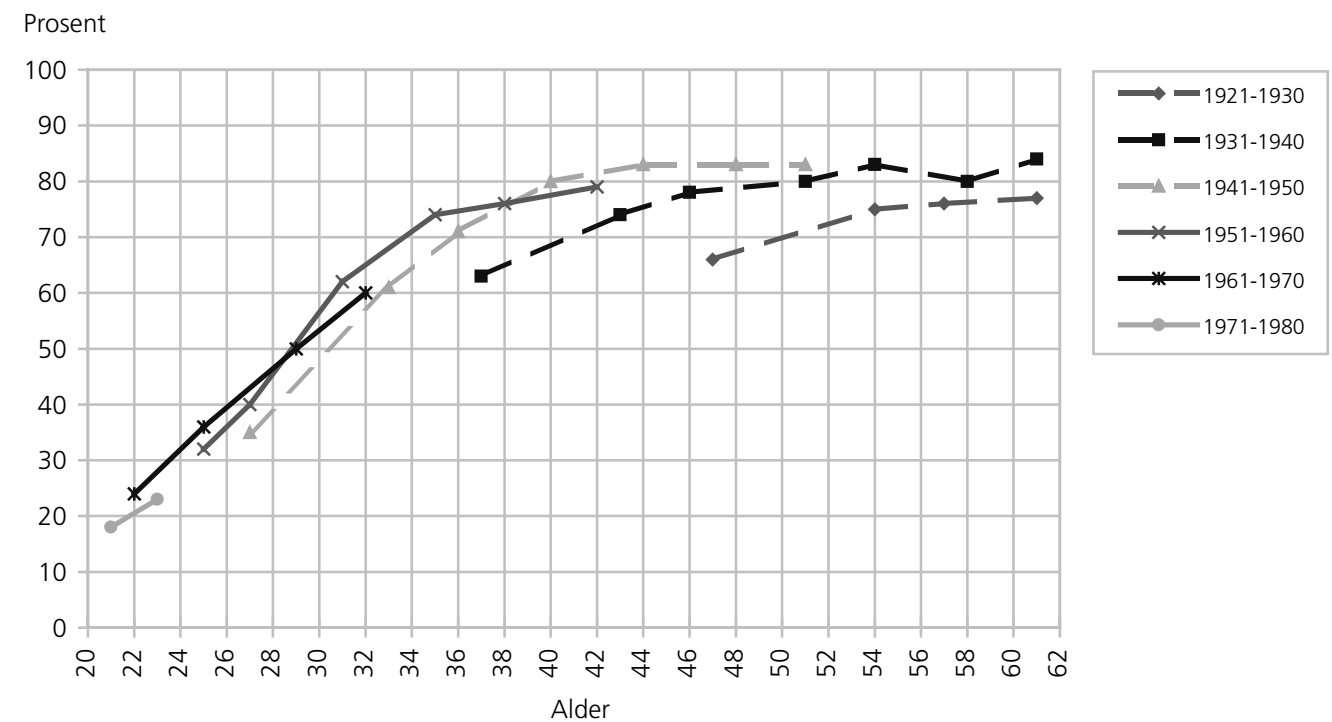
Figur 2.10 og Figur 2.11 er enkle aldersstandardiserte kohortfremstillinger av selveierandel blant alle og blant personer som har flyttet fra foreldrehjemmet. Fremstillingen er basert på at respondentene i hver av levekårsundersøkelse 1973-1997 er sortert i tiårs fødselskohorter. For hver slik kohortgruppe tilsvarer det siste observasjonspunktet 1997, hvoretter 1995, 1991, 1987, 1980 og 1973 følger på "bakover" i livsløpet, avhengig

I Figur 2.10 som inkluderer hjemmeboende unge er de høye selveierandelene blant de yngste selvfølgelig et uttrykk for at en høy andel av disse bor hjemme hos foreldrene, og at det er foreldrenes eierstatus som registeres. Det klare fallet før 25 årsalderen skyldes dermed utelukkende at unge flytter hjemmefra. Vi vil nå analysere generasjonsforskjellene når vi ikke tar med hjemmeboende unge.

Figur 2.10 Andel som bor i selveierbolig etter alder blant personer tilhørende ulike tiårs fødselskohorter født 1921-1980 i perioden 1973-1997. Alder 20-62 år. Inkludert hjemmeboende og ikke-flyttemeldte intervjuobjekter

Figur 2.11 Andel selveiere etter alder for personer tilhørende ulike tiårs fødselskohorter født 1921-1980 gjennom perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt

Figur 2.11 viser at tiårs kohortenes selveierandel og -karrierer ikke er helt sammenfallende der de overlapper hverandre aldersmessig. Dette skyldes blant annet at selveierandelen har vært økende gjennom det meste av perioden (jf. Figur 2.2). Mellom hver kohortgruppe er det gått 10 år, og dersom alle generasjoner hadde nytt godt av selveierveksten i samme grad ville kohortenes "eierkarrierer" være like i form, men forskjøvet noe "oppover" for yngre kohorter. Hver ny kohort ville da ha høyere eierandel på alle alderstrinn sammenlignet med foregående kohort(er).

For de eldste kohortene er en slik tendens til økning i selveiersannynligheten klar. For de yngre er bildet mer sammensatt. I hovedtrekk viser figuren at yngre kohorter har blitt selveiere noe tidligere i livsløpet enn eldre kohorter. Men tendensen er svak, og tydeligst for 1920-1950-tallskohortene, og da ved 40-50-års alder. Disse kohortene oppnådde hver for seg en relativt høy eierandel på 60-70 prosent inntil 10 år tidligere i livsløpet enn dem som er 10 år eldre. Det er altså først og fremst hos de litt "eldre" kohortene vi registrerer en konsumvekst, en vekst som med våre tall først kan registreres etter 30-40-årsalderen. Allerede 1950-tallsgenerasjonen ser i dag faktisk ut til å ha "krysset" (dvs. mistet forspranget og fikk deretter et lavere konsum ved samme alder) foregående 10-års-kohorts karrierebane (ved alder 38 år).

Selveierveksten ser i liten grad ut til å ha kommet dem som er født på 1960- og 1970-tallet til gode. 1960-tallsgenerasjonen har hittil hatt omtrent samme selveierandel og tilsynelatende en noe svakere selveier-

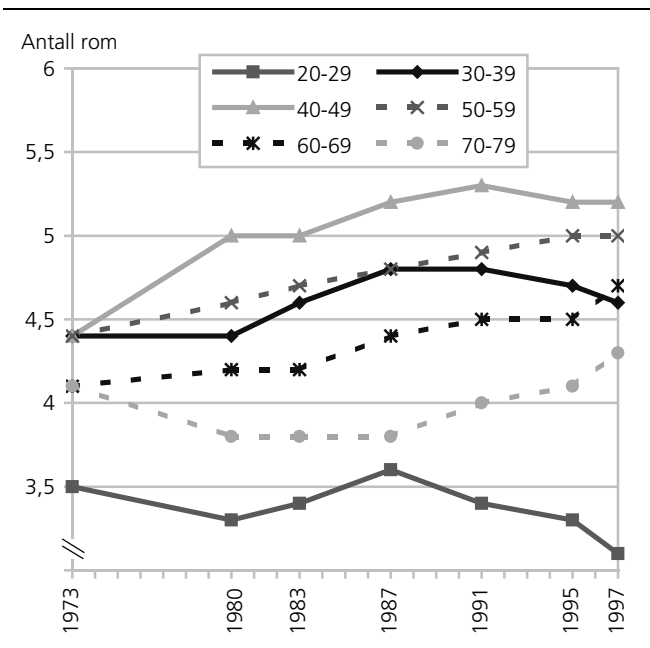
vekst i det sammenlignbare aldersforløpet 25-32 år enn kohortene født ti år tidligere (1950-59). Generasjonen hadde et lite forsprang på 1950-tallskohorten i 20-årene, men mistet forspranget på den eldre generasjonen ved alder 29 år. 1960-tallskohortene i 1997 faktisk ut til å skulle "pense inn på" (dvs. konvergere med/ha samme konsum som) den 20 år eldre 1940-tallsgenerasjonens karrierebane. Den aller yngste generasjonen født på 1970-tallet ser ikke ut til å ha noen gunstigere start på boligkarrieren enn hva 1960-tallskohortene hadde. Mønstrer må sees i sammenheng med stagnasjonen i den generelle veksten i andel selveiere på 1990-tallet (Figur 2.2), da de som er født 1961-70 var ca. 20-29 år og i boligetableringsfasen eller starten av boligkarrieren.

2.6. Utvikling i boligstørrelse for ulike aldersgrupper og kohorter

2.6.1. Boligstørrelse og alder

Figur 2.12 viser utviklingen fra 1973 til 1997 i gjennomsnittlig boligstørrelse målt i antall rom for personer tilhørende hver av de seks tiårs aldersgruppene mellom 20 og 79 år. Som man kunne vente har de midlere livsfasene, representert ved alders gruppene 30-59 år, gjennom hele perioden ligget over gjennomsnittet, mens både de eldste og de yngste har ligget under (Figur 2.12). Det er aldersgruppen 40-49 år som hele tiden hatt de største boligene, med unntak av i 1973 da denne aldersgruppen lå likt både med dem som var ti år yngre og ti år eldre. Aldersfasen 20-29 år har, som man kunne vente, gjennom hele perioden i gjennomsnitt hatt minst boliger.

Figur 2.12 Gjennomsnittlig antall beboelsesrom i boligen for personer innen ulike aldersgrupper i perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt

Når det gjelder endringer i ulikheten mellom aldersgruppene ser vi at unge 20-29 åringene, og dels også 30-39 åringene, har hatt en svakere utvikling i boligstørrelse enn andre aldersgrupper. Disse aldersgruppene hadde i 1997 ikke større boliger enn hva tilsvarende aldersgrupper hadde i 1973¹⁷. Gjennom 1990-tallet har utviklingen tvert imot vært negativ for disse aldersgruppene, særlig for 20-29-åringene som siden 1987 har hatt et betydelig og entydig fall i boligstørrelse.¹⁸

Kontrasten mellom unge og andre aldersgrupper i utviklingen av boligstørrelse er slående. Innenfor hele aldersspennet 40-69 år var det en jevn og sterk vekst i boligstørrelse fra 1973 til 1997. Blant 70-79 åringene registrerer vi et konsumfall først i perioden. De eldre hadde deretter et forholdsvis lavt konsum fram til 1987, men de lå også i denne perioden over de yngste.

Deretter fikk eldre et betydelig konsumløft. Dette i sterk kontrast til utviklingen for unge og nyetablerte. Som for eierandel var "konsumavstanden", gitt ved gjennomsnittlig differanse i antall rom i boligen, mellom unge og foreldregenerasjonen (representert ved 50-59-åringene) i 1997 større enn noen gang i perioden.

¹⁷ Fordi det i 1973-undersøkelsen ikke er mulig å identifisere og fjerne unge som er registrert med foreldrenes boligkonsum (jfr Vedlegg C "Studentproblemet" side 69), er nok konsumet noe overdrevet for de yngste (som i motsetning til andre aldersgrupper består av et betydelig antall studenter) dette året. Den reelle utviklingen mellom 1973 og andre år blir isåfall noe gunstigere for 20-29-åringene enn figuren gir inntrykk av.

¹⁸ Se diskusjonen av en potensiell ikke-substansiell forklaring på det høye 1987-konsumnivået blant de yngste i note 16.

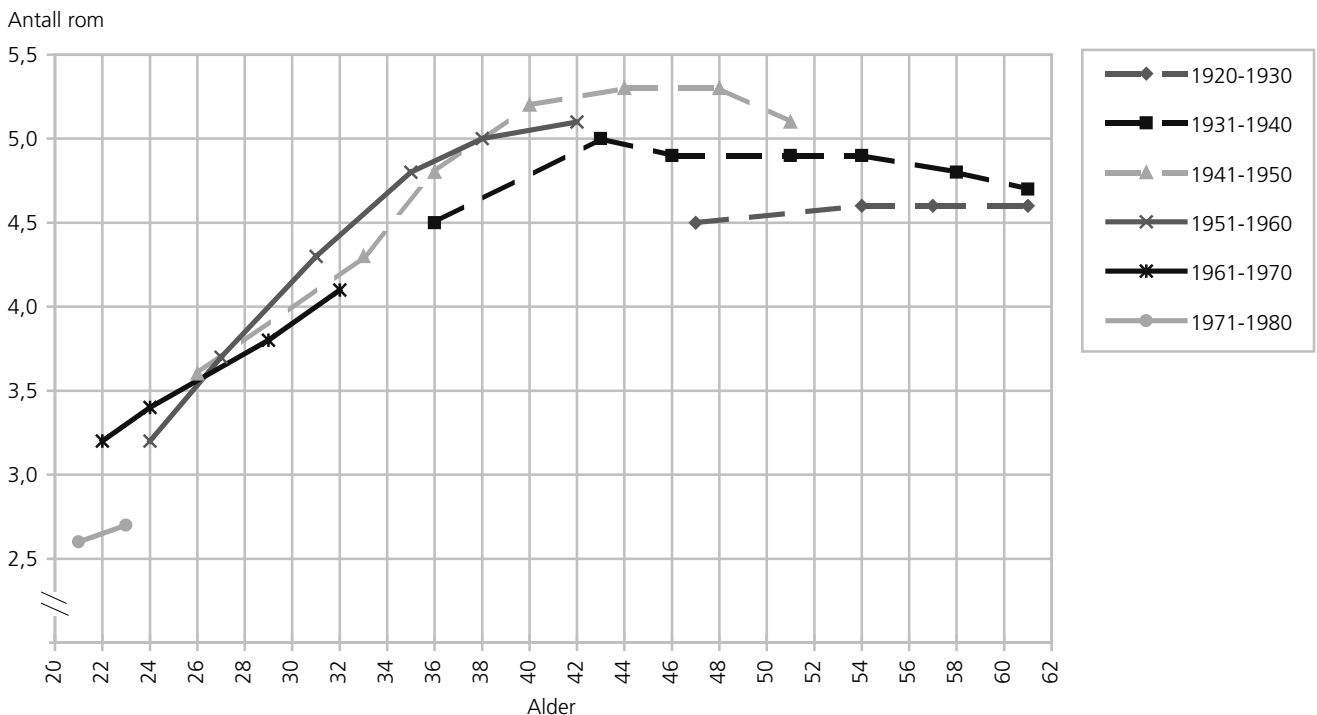
2.6.2. Kohortanalyser av boligstørrelse

Figur 2.13 viser utviklingen i boligstørrelse på kohortnivå. Med unntak av de eldste generasjonene ser kohortene i grove trekk ut til å ha hatt noenlunde sammenfallende boligkarrierer. Vi vet ikke hvordan eldre generasjoners tidlige karrierefaser har sett ut, men der kohortenes livsløpsutvikling overlapper eller "møtes" (som 1960- og 1940-tallskohortene ved alder 32/33 år, og 1950- og 1930-tallskohortene ved alder 42 år) er boligstørrelsen ganske lik, selv to tiårs kohorter eller 20 år senere. Figuren kan derfor som ved tilsvarende fremstilling av kohortutvikling av eierandel i Figur 2.11 sies å gi et grovt uttrykk for en "gjennomsnittlig boligkarriere" for perioden sett under ett, der de fem tiårs kohortene står for ulike, men delvis overlappende aldersfaser. Det kan i så fall se ut til at vel fem rom pluss kjøkken er boligkarrierens "toppunkt" for perioden, og at dette (i likhet med selveiersannsynlighet) nås rundt 40-50-årsalderen, hvoretter romtallet faller noe med alder.

Mønstrene i Figur 2.13 skiller seg ikke mye fra den tilsvarende kohortbetingede utviklingen i selveierandel (Figur 2.11). Vi ser også her at de som er født i 1960-årene har hatt en beskjeden konsumvekst sammenlignet med eldre kohorter, noe vi kunne vente som følge av fallet i absolutt boligstørrelse for unge og nyetablerte på 1990-tallet (jf. Figur 2.12). 1960-tallskohortenes karrierebane krysser 1950-tallskohortenes bane ved 26-års alder, og ser dessuten ved samme alder ut til å ha penset inn på kurven for 1940-tallskohortene. 1960-tallskohortene hadde dermed på tampen av perioden (1995-1997) mindre boliger enn dem som er ti år eldre, og er knapt nok på nivå med dem som er tyve år eldre. Videre ser vi at 1970-tallskohortenes karrierestart er mer beskjeden enn 1960-tallskohortenes. Figuren antyder dessuten at personer født på 1950-tallet vil få et noe mer beskjedent toppunkt på boligkarrieren enn foregående generasjon, og at 1930- og 1940-tallskohortene er eneste generasjoner med et klart høyere konsum enn generasjonen før dem over en betydelig del av livsløpet. 1940-tallskohortene er hittil den generasjonen som har nådd det høyeste konsumet, nærmere bestemt 5,3 rom. Yngre kohorters karriereforløp antyder at dette er en "rekord" som ikke blir slått på en stund.

Det minnes om at vi foreløpig ikke har tatt i betraktning den svært så relevante faktoren *husholdnings-sammensetning*. Når vi i kapittel 4 kontrollerer for antall husholdningsmedlemmer og husholdningstype vil inntrykket av unges og yngre generasjoners svake konsumvekst modereres noe.

Figur 2.13 Gjennomsnittlig antall rom i boligen etter alder for personer tilhørende ulike tiårs fødselskohorter født 1921-1980 gjennom perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt

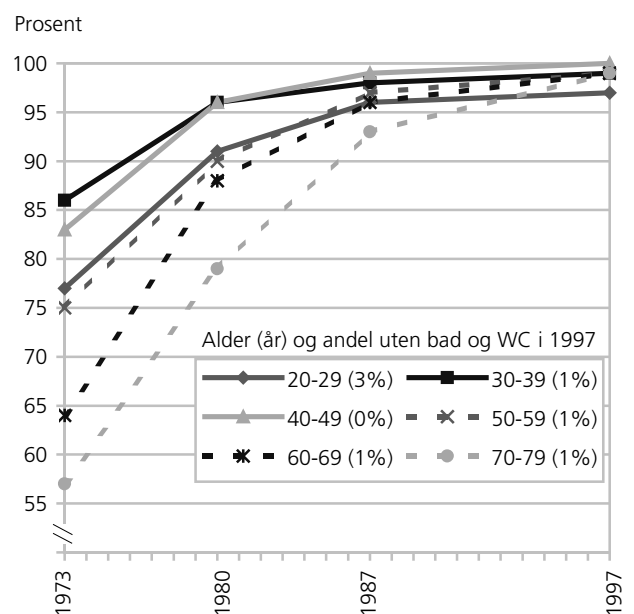

2.7. Utvikling i boligstandard for ulike aldersgrupper

Figur 2.14 viser at sannsynligheten for at man har bad og WC i boligen varierer klart med alder. Sammenhengen er særlig tydelig i 1973 da det enda var mange innenfor alle aldre som ikke hadde slike fasiliteter. Den gang manglet nesten halvparten av de eldste enten bad eller WC, mot bare vel en av ti blant nyetablerte 30-39-åringene som da lå på standardtoppen. Tidligere var det altså de eldre som hadde dårligst boligstandard, og som bodde i gamle og umoderne boliger. Men blant eldre har det de siste tre tiår skjedd en langt mer radikal standardheving enn for andre livsfaser.

Som Figur 2.14 viser er det nå blant 20-29 åringene vi finner den største andelen uten bad og WC. At om lag 3 prosent av dagens unge ikke har bad og WC kan nok forklares ved at hybelboere o.l. må benytte vertshusholdningens eller felles bad/WC¹⁹. Aldersgruppen lå tidligere i perioden relativt godt an i den aldersbetingede fordelingen. I den grad man kan snakke om "utviklingsforskjeller" mellom aldersgruppene i perioden 1987-1997, ser de yngste i gjennomsnitt ut til å ha stått på stedet hvil (med en bad+WC-andel på 96-97 prosent), mens andre livsfaser har hatt en videre standardvekst til dagens nivå på 99-100 prosent.

Figur 2.14 Andel personer innen ulike aldersgrupper som har både bad og WC i 1973, 1980, 1987 og 1997. Hjemmeboende unge er utelatt

¹⁹ Spørsmålene om bad og WC gjaldt boligen ("Finnes det bad/dusj og WC i boligen?"), og da bolig defineres som de rom husholdningen deler vil hybelboere, studentbyboere osv. være uten disse sanitære goder så lenge de må dele dem med andre (se Lyngstad og Øyangen 1999:37).

3. Betydelige endringer i husholdningsstrukturen

Husholdnings sammensetning eller husholdningstype er en helt sentral variabel ved studier av boligkonsum. Rapportens hovedanliggende er å se boligkonsum og husholdnings sammensetning i sammenheng. Med husholdningssammensetning mener vi hvor mange og hvem som bor i den enkelte husholdning. Husholdningsstruktur er den tilsvarende fordelingen på gruppe- eller samfunnsnivå. En fremstilling av konsumutviklingen for generasjoner og livsfaser blir ufullstendig før denne sees i sammenheng med endringer i husholdningsstrukturen.

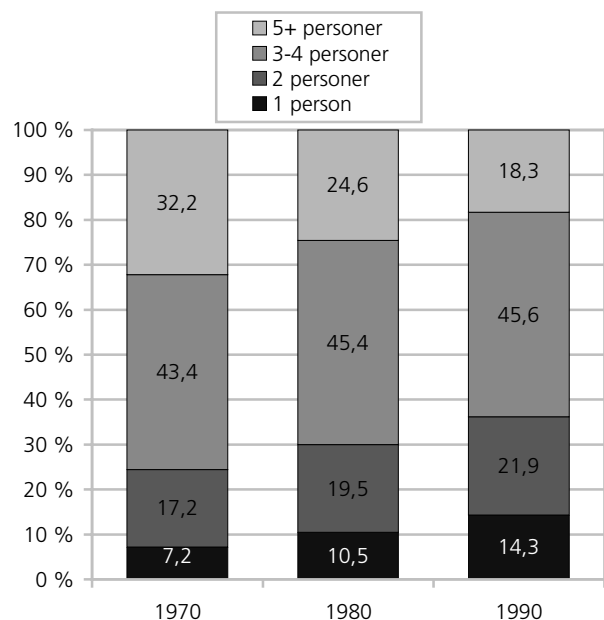
Det er rimelig å anta at aldersbetingede og generasjonsspesifikke endringer i husholdningsstrukturen kan moderere inntrykket av unges lave og dels stagnerende boligkonsum. Før vi i neste kapittel drøfter denne problemstillingen skal vi med utgangspunkt i levekårsundersøkelsene og folketellingene få ett innblikk i de relevante endringer i husholdningsstrukturen (jf. side 12). Vi tenker her særlig på alders- og generasjonsbetingede endringer i husholdningenes størrelse og sammensetning. Tallgrunnlaget for figurene i kapittelet finnes bl.a. i Tabell B2 - Tabell B 10.

3.1. Husholdningenes størrelse

Antall husholdningsmedlemmer er nok det aspektet ved husholdningssammensetningen som er mest relevant når vi skal analysere boligkonsumet. Andelen personer som bor alene har vokst gjennom hele 1900-tallet, og veksten har vært meget sterk gjennom de siste 30 årene. Tall fra folketellingene viser at andelen aleneboende ble fordoblet mellom 1970 og 1990, fra vel 7 prosent til vel 14 prosent (Figur 3.1, Statistisk sentralbyrå 1995:100). En viss økning har det også vært for andelen som tilhører topersonhusholdninger. Samtidig har andelen som bor i store husholdninger (med minst 5 personer) falt kraftig.

Figur 3.2 og Figur 3.3 er basert på levekårsundersøkelsene og viser utviklingen i husholdningsstørrelse gjennom perioden 1973-1997 blant personer i alderen 20-79 år som har flyttet hjemmefra. Figurene viser at økningen i andelen aleneboende og andelen som tilhører topersonhushold fortsatte utover på 1990-tallet. Mens bare en av ti voksne bodde helt alene på

Figur 3.1 Andel personer som bor alene, i topersonhusholdninger, i husholdninger med 3-4 personer eller i husholdninger med minst 5 personer 1970, 1980 og 1990. Alle aldre

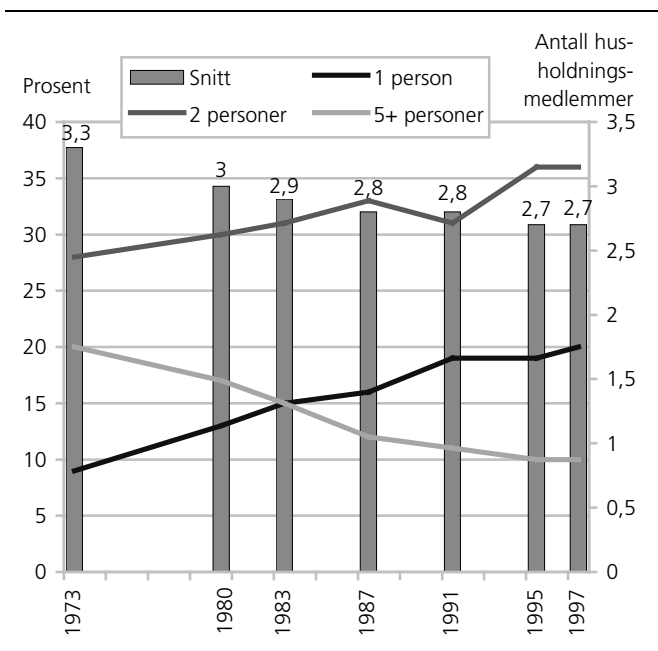
Kilde: Statistisk sentralbyrå 1995a:100

1970-tallet (9 prosent i 1973, 12 prosent i 1980), er denne andelen nå fordoblet (20 prosent i 1997).²⁰ Veksten i andelen som bor i topersonhusholdninger har vært nesten like sterk. Andelen som bor i store husholdninger har derimot sunket betydelig gjennom perioden. I 1973 delte en av fem voksne husholdning med minst fire andre. Dette er dobbelt så mange som på tampen av 1990-tallet. Fallet i andelen som tilhører store husholdninger har imidlertid flatet ut på siste halvdel av 1990-tallet.

²⁰ Forskjellen mellom tallene i Figur 3.1 og Figur 3.2 skyldes dels ulik husholdningsdefinisjon (kosthusholdning i levekårsundersøkelsene og bohusholdning i folketellingene, jf Statistisk sentralbyrå 1995a:59) og ulike alderskriterier for analyseenheter (20-79 år i våre analyser av levekårsundersøkelsene gjør andelen personer som tilhører flerpersonehushold her noe lavere). Det er ellers verdt å merke seg at alle husholdningsmedlemmer er med i beregningene (av f.eks. husholdningsstørrelse osv.) fra levekårsundersøkelsene, selv om de ikke er analyseenheter, dvs. intervjuobjekter.

Endringene innebærer et betydelig og jevnt fall i gjennomsnittlig husholdningsstørrelse gjennom hele perioden. Mens gjennomsnittsnordmannen delte husholdning med 2,3 andre i 1973, og dermed bodde i en husholdning med 3,3 personer, har antallet sunket jevnt til bare 2,7 medlemmer per husholdning i 1997. Fallet var sterkest i den første delen av perioden, men har siden 1983 flatet noe ut. Nedgangen i husholdningsstørrelse fra 1973 til 1995/1997 tilsvarer et fall på 18 prosent.

Figur 3.2 Husholdningsstørrelse 1973-1997 blant personer i alder 20-79 år. Gjennomsnittlig antall medlemmer i husholdningene og andel personer som bor alene, med én annen eller med minst 4 andre. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt

Figur 3.3 Andel voksne (20-79 år) som bor i husholdninger av ulik størrelse i 1973 og 1998. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt

3.2. Husholdningenes sammensetning

Antall husholdningsmedlemmer er bare ett aspekt ved en husholdnings komposisjon. I levekårsundersøkelser og beslektede studier er det vanlig å dele husholdningene inn etter en kombinasjon av tre dimensjoner; *familiefase* dvs. alder, om man har barn, er gift e.l., *antall husholdningsmedlemmer*, samt medlemmenes *slektskap* til hverandre. For vårt formål har vi utarbeidet en forenklet klassifisering for husholdnings-sammensetning. Inndelingen har ingen aldersspesifisering, noe som gjør det mulig å avdekke utviklingen i aldersbetinget boligkonsum *innen* ulike husholdnings-kategorier²¹. Det minnes om at analyseenheten også her er individ og ikke husholdning, hvilket for eksempel betyr at forholdet mellom aleneboende og par dermed blir betydelig forskjellig fra tilsvarende analyse på husholdningsnivå, der andelen aleneboende ville vært relativt større. Når vi her snakker om par mener vi gifte/samboende personer, dvs. personer som tilhører husholdningstypen par.

Klassifisering av husholdningstilhørighet:

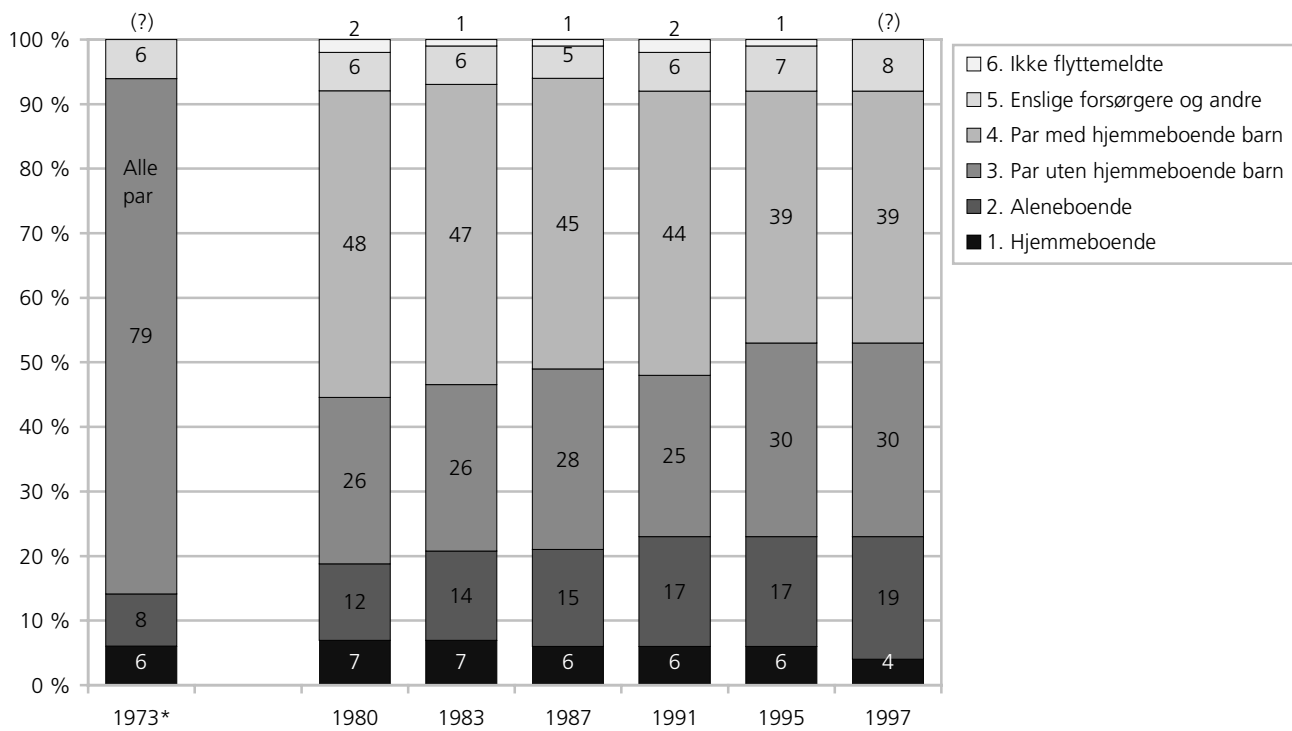
1. **Hjemmeboende:** personer som bor sammen med foreldrene og tilhører dermed barnefamilier med voksne barn²²
2. **Aleneboende:** personer som ikke deler husholdning med noen, tilhører en enpersonhusholdning, vanligvis identisk med enslige
3. **Par uten hjemmeboende barn:** personer som bor sammen med samboer eller ektefelle og ikke har barn eller stebarn i husholdningen, men kan ha barn som har flyttet hjemmefra
4. **Par med hjemmeboende barn:** personer som bor sammen med samboer eller ektefelle og barn eller stebarn, uansett barnas alder
5. **Enslige forsørgere og andre:** personer som ikke hører inn under 1-4, men bor sammen med minst en annen, dvs. enslige forsørgere, søsken som bor sammen, bokollektiv m.m.
6. **Ikke flyttemeldte:** personer som ikke bor sammen med foreldrene, men som heller ikke har meldt flytting²³

²¹ Gruppe 2-4 er basert på koden over hvert enkelt husholdnings-medlems slektskap til IO i husholdningsmedlemsoversiktene i levekårsundersøkelsene, med unntak av 1973 der informasjon om antall husholdningsmedlemmer, sivilstand og man har barn ligger til grunn for klassifiseringen.

²² Personer som har svart "bor sammen med foreldre" på spørsmål om hvor ofte de treffer dem, og bare disse, kategoriseres som hjemmeboende. Merk at "bo sammen med" kan tolkes noe ulikt (videre) enn å dele husholdning med, for eksempel ved at man bor i eller tilhører en separat bolig eller husholdning i foreldrenes hus/bolig. Også personer som har flyttet hjemmefra men som senere i livsløpet igjen bor med sine (gamle) foreldre havner i denne kategorien. Dette kan skyldes at de har flyttet tilbake til foreldrene på deres eldre dager, eller fordi de mer eller mindre pleietrengende foreldrene (sannsynligvis en av disse fordi den andre er død eller bor på institusjon) er flyttet inn hos dem.

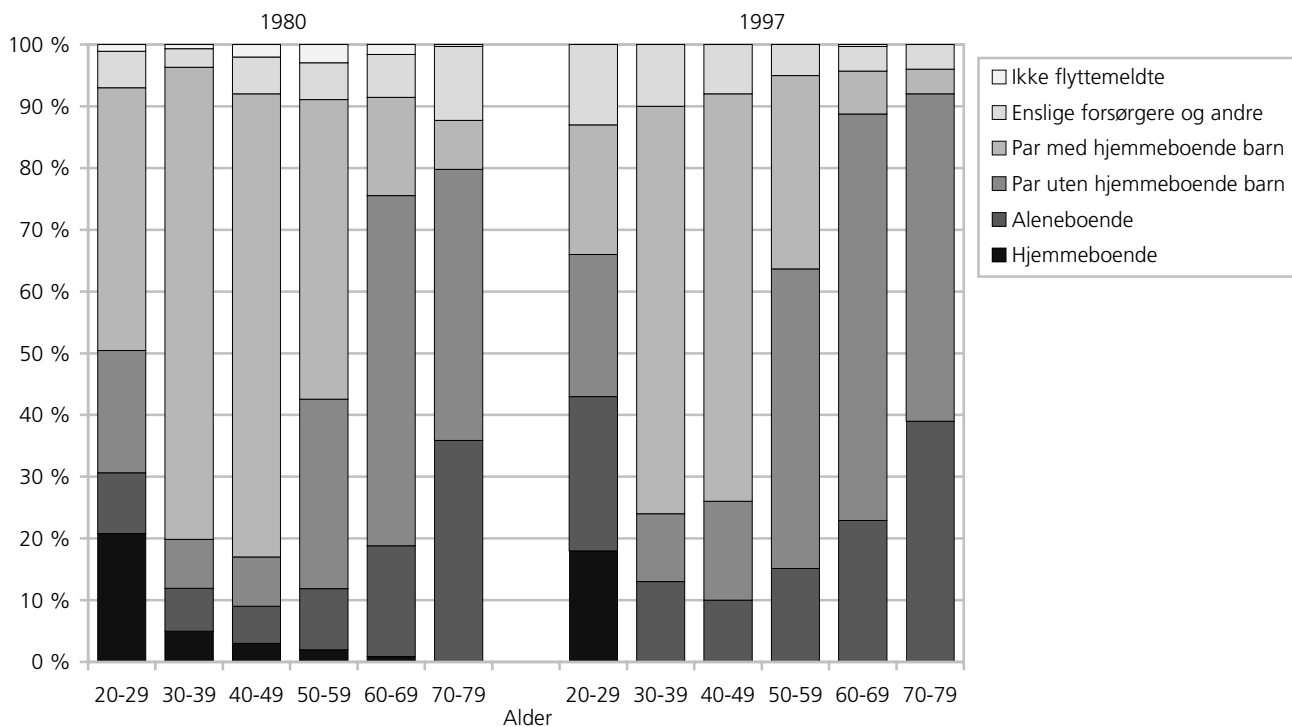
²³ At disse ikke-hjemmeboende ikke har meldt flytting vises ved at foreldrene er med i husholdningsmedlemsoversikten. Personene i denne gruppen er dermed blitt registrert med foreldrenes boforhold og husholdningssammensetning, selv om de for tiden bor et annet sted (hybel e.l.). Se omtale av Vedlegg C "Studentproblemet", side 69.

Figur 3.4 Andel personer i alderen 20-79 år som tilhører ulike husholdningstyper 1973-1997

*Begrensninger i datamaterialet i 1973 gjør at det ikke er mulig å avgjøre om man har hjemmeboende barn eller ikke. Videre er par noe snevert definert som gifte eller "personer som bor sammen som ektefolk og selv oppfatter seg som ektefolk uten å være gift i juridisk forstand" i 1973 (SSB 1975b:11). Det er heller ikke mulig å identifisere (og utelukke) ikke flyttemeldte i 1973. Det samme gjelder for 1997.

Figur 3.5 Andel personer som tilhører ulike husholdningstyper etter alder i 1980 og 1997

Figur 3.4 viser utviklingen i husholdningsstruktur for perioden 1973-1997, nærmere bestemt hvor mange personer som tilhører de forskjellige husholdningstypene. Fordelingen i 1973 er dessverre ikke helt sammenlignbar med senere år fordi husholdningsmedlemsoversikten manglet og det ikke var mulig å avgjøre om det var barn i husholdningen på en sikker måte. Det er som tidligere nevnt heller ikke mulig å beregne andelen ikke-flyttemeldte unge for 1973 (i likhet med 1997). Av disse grunner vil vi i de følgende analyser begrense analyseperioden bakover til 1980 i de delanalysene hvor vi må skille mellom par med og uten barn.

Figur 3.4 bekrefter at andelen som bor alene har vært jevnt økende og er mer enn fordoblet siden 1973 (jf. Figur 3.2). Andelen personer som tilhører husholdningstypen par med hjemmeboende barn har derimot falt kontinuerlig siden 1980. I 1980 var nesten en av to personer i alderen 20-79 år familiefedre- eller mødre mot knapt to av fem i 1997. Totalt sett har andelen gifte/samboende ("par") vært noe synkende gjennom 1970- og 1980-tallet, hvoretter andelen har stabilisert seg på omkring 70 prosent. Andelen av de parene som har barn er i 1997 noe lavere enn i 1980. Mens to av tre par hadde egne barn i husholdningen i 1980 (65 prosent) gjelder dette bare godt og vel en av to (56 prosent) i 1997.²⁴

Figur 3.5 viser tydelig hvordan husholdningsstrukturen naturlig nok er sterkt aldersbetinget, og at deler av mønstret var det samme både i 1997 og i 1980. Begge år var personer i 30 og 40-åra som regel par med hjemmeboende barn, mens de over 60 år for det meste var par uten hjemmeboende barn eller aleneboende. Andelen gift/samboende uten barn og andelen aleneboende har imidlertid økt på bekostning av gruppen par med hjemmeboende barn innenfor alle aldersgrupper. Videre har økningen i andel aleneboende, i likhet med fallet i andelen par med hjemmeboende barn, vært særlig sterk blant unge i 20-årene. Andelen aleneboende innen denne aldersgruppen har økt fra 10 til 25 prosent, mens andelen med samboer/ektefelle og hjemmeboende barn er halvert fra 43 til 21 prosent. Også blant personer i 50-årene har det vært en betydelig økning av andelen par uten hjemmeboende barn, fra 31 prosent i 1980 til 48 prosent i 1997. Disse endringene skal vi nå se nærmere på.

3.3. "Husholdningskarrierer" for ulike fødselskohorter

Vi skal nå følge alle tiårs kohortene født mellom 1911 og 1970 gjennom perioden 1980-1997 og vil med dette få et innblikk i de ulike generasjonenes "husholdningskarrierer" innenfor dette tidsrommet. Vi tar ikke med

1973 på grunn av begrenset sammenlignbarhet med de andre årene når det gjelder andelen med hjemmeboende barn, og mister dermed tidlige faser av livsløpet for de noe eldre fødselskohortene.

Som Figur 3.6 viser, domineres den yngste tiårs kohorten (1961-1970) av hjemmeboende, naturlig nok særlig først i perioden da gruppen var meget ung (gjennomsnittsalder 17 år i 1980). I begge de to eldre tiårs kohortene (1941-1950 og 1951-1960) er det husholdningstypen par med hjemmeboende barn som dominerer i perioden vi ser på, mens de to-tre eldste kohortene (1911-1930) domineres av par uten hjemmeboende barn og aleneboende. Disse grove mønstrene er selvfølgelig et resultat både av livsløps- og periodeendringer. Karriereforløpene endrer dermed til en viss grad karakter over tid, og er dermed noe forskjellige kohortene imellom. Forskjellen mellom kohortene får vi lettere inntrykk av ved hjelp av aldersstandardiserte oversikter. Figur 3.7 viser andelen aleneboende blant alle inkludert hjemmeboende, og Figur 3.8 viser tilsvarende kohortmønstre når hjemmeboende er holdt utenfor (som analyseenheter).

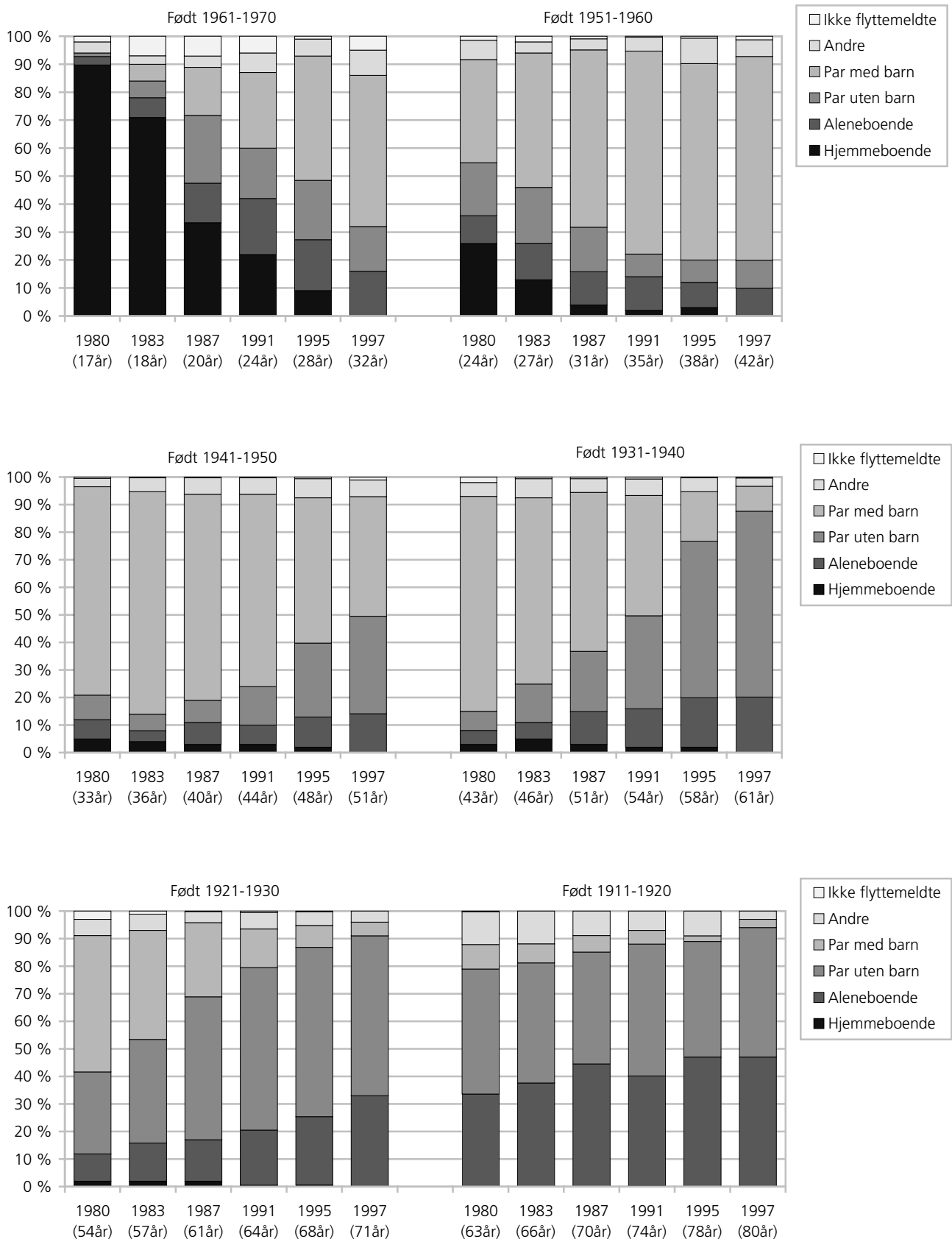
Når vi i Figur 3.7 ser bort fra de aller yngste (hvorav de fleste bor i foreldrehjemmet) danner andelen som bor alene i grove trekk et J-formatet gjennomsnittlig karriereforløp. Fordi hjemmeboende per definisjon tilhører flerpersonghushold, er andelen unge aleneboende her relativt lav. Forløpet får derimot et kraftig løft blant unge, og danner en klar U-form, når vi i Figur 3.8 avgrenser analysen til personer som ikke bor sammen med foreldrene.²⁵ De siste tiårenes sterke vekst i andelen aleneboende, særlig blant unge (jf. Figur 3.5), illustreres tydelig ved den økende avstanden mellom kohortene jo tidligere i livsløpet man kommer. Blant personer sist i 20-årene som ikke bor hjemme er andelen aleneboende 4 eller 5-doblet gjennom en 20 årsperiode, fra 5 prosent for 1940-tallskohortene via 15 prosent for 1950-tallskohortene til om lag 24 prosent²⁶ for dem som ble født på 1960-tallet. I likhet med de andre kohortanalysene i rapporten kan vi dessverre ikke se hvordan "eldre" generasjoner hadde det tidlig i livsløpet, men vi vet at dagens høye andel aleneboende er et relativt nytt fenomen (Statistisk sentralbyrå 1995).

²⁴ Den påfallende lave andelen par uten barn i 1991 kan skyldes utvalgsskjevhet e.l., men dette får i så fall liten betydning for de følgende analyser da vi i hovedsak skal se på fordelinger innen husholdningskategoriene.

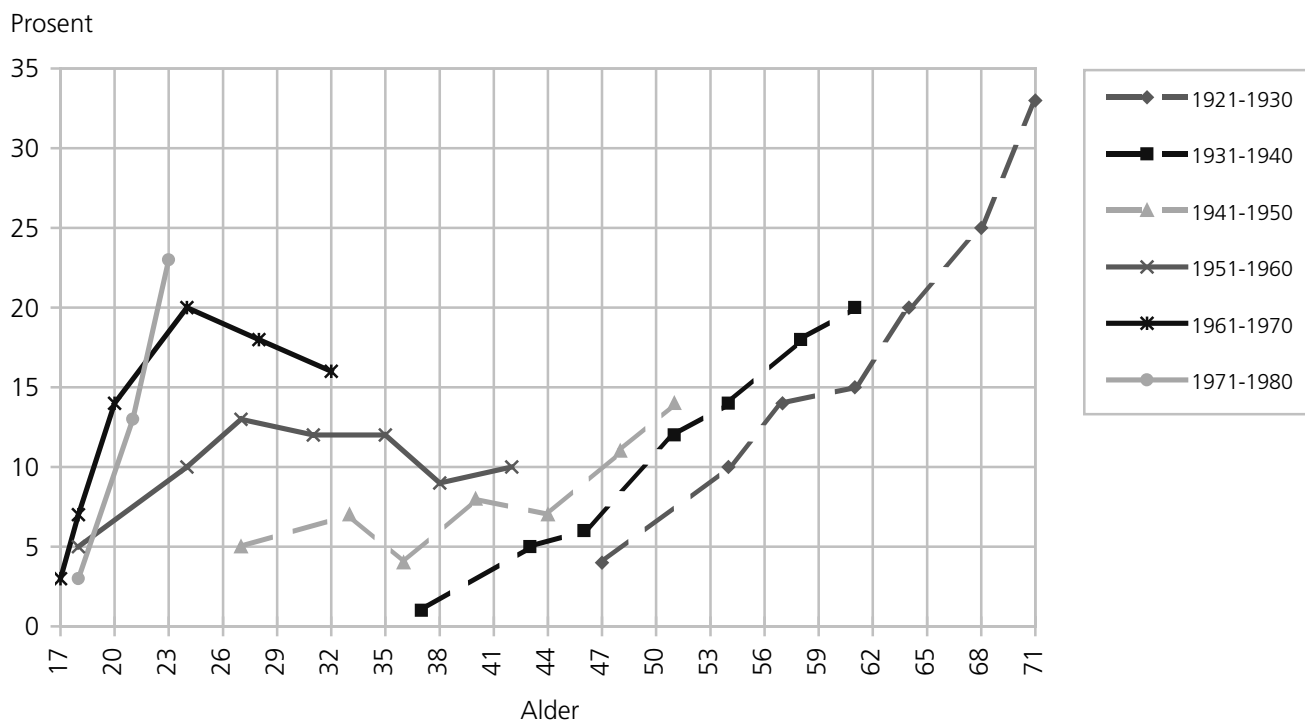
²⁵ Den påfallende veksten i andel aleneboende mellom 1995 og 1997 for den aller yngste kohortgruppen kan foruten "statistisk støy" eller andre mer håndfaste forklaringer tyde på et studentproblem i 1997 til tross for at noe slikt ikke skulle forekomme dette året (se s. 69 f.f.).

²⁶ For 1940- og 1950-tallskohortene er den gjennomsnittlige observasjonsalderen 27 år. De i alder nærmeste observasjonene for 1960-tallskohortene er 28% aleneboende ved 25 år og 20% aleneboende ved 29 år. Dersom vi antar at andelen ved 27 år lå midt imellom og interpolerer var andelen ca. 24% for 1960-tallskohortene.

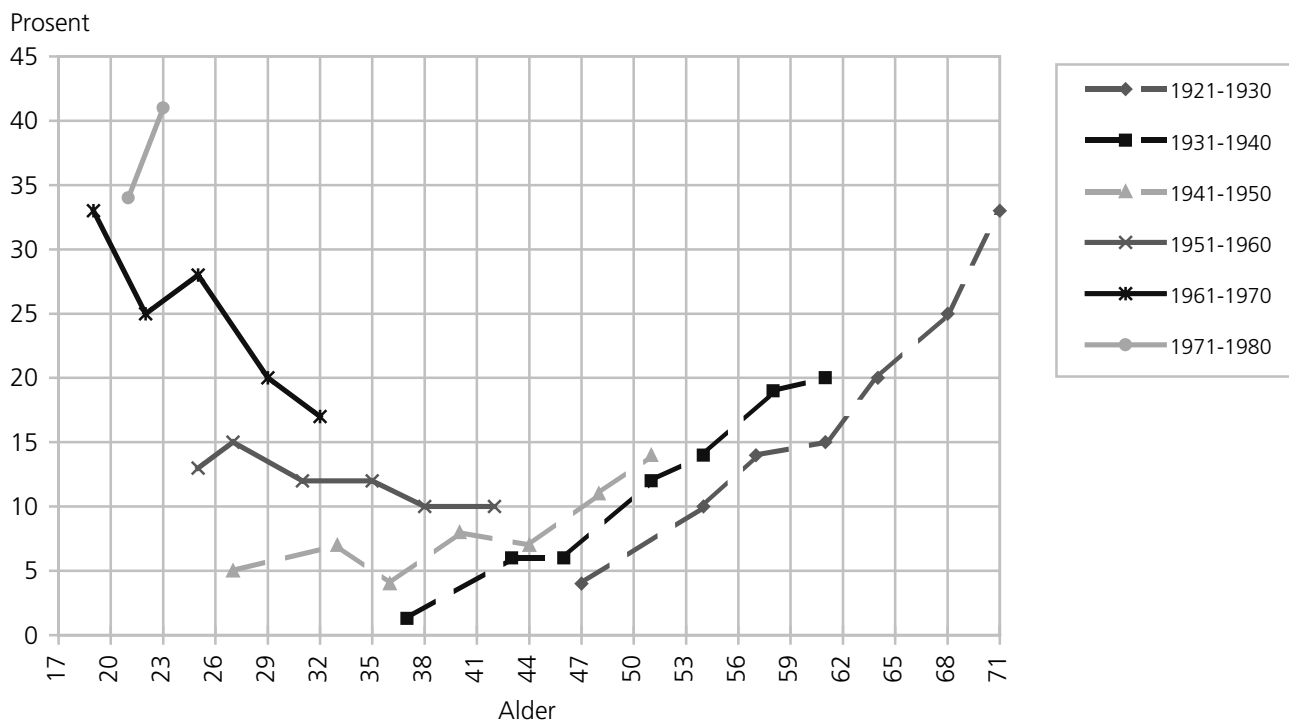
Figur 3.6 Husholdningssammensetning blant personer tilhørende ulike tiårs fødselskohorter i perioden 1980-1997. Gjennomsnittsalder for tiårs kohorten det aktuelle år angis i parentes

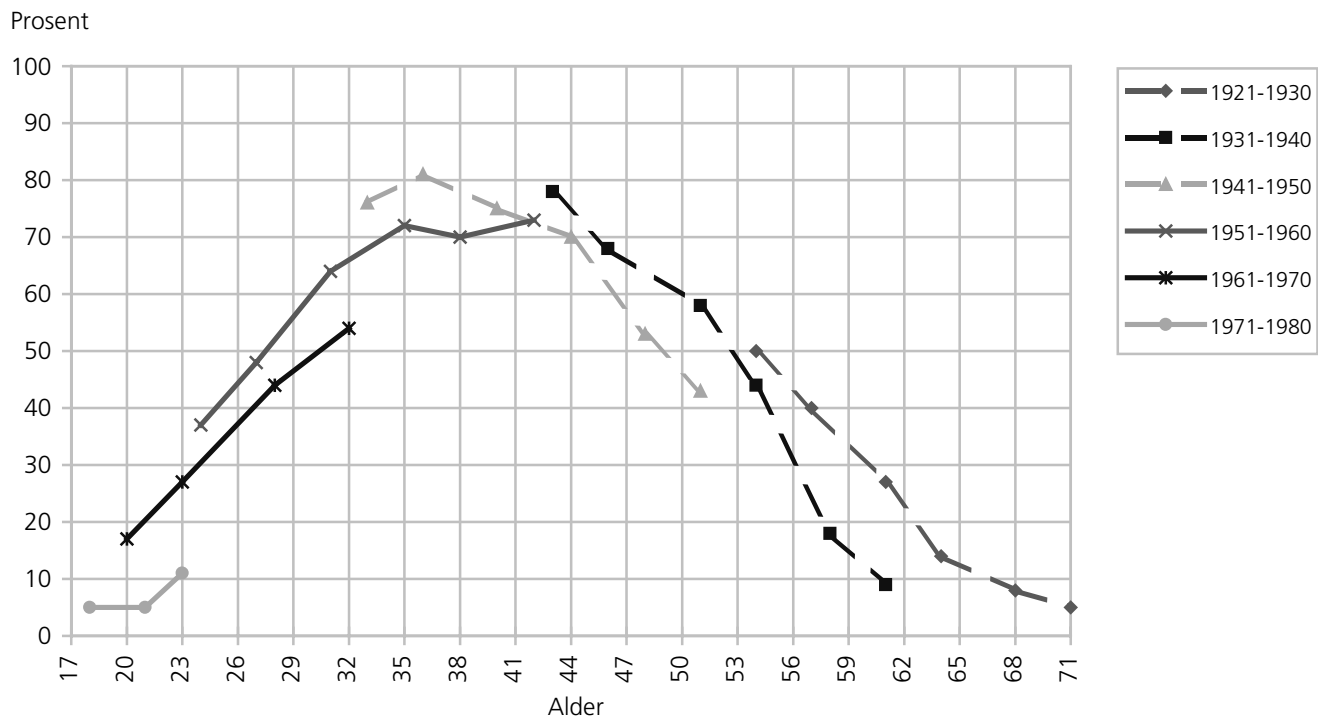
Figur 3.7 Andel aleneboende etter fødselskohort og alder i perioden 1973-1997. Tiårs fødselskohorter født 1921-1980. Omfatter også hjemmeboende intervjuobjekter

Figur 3.8 Andel aleneboende etter fødselskohort og alder i perioden 1973-1997. Tiårs fødselskohorter født 1921-1980. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt

Figur 3.9 Andel personer som tilhører husholdningstypen par med hjemmeboende barn etter fødselskohort og alder i perioden 1980-1997. Tiårs fødselskohorter født 1921-1980. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt

Figur 3.9 viser andelen som har ektefelle/samboer og hjemmeboende barn, og tegner et klart omvendt u-formet forløp etter alder for perioden 1980-1997 når kohortene sees "under ett". Da vi her ikke kan bruke 1973-tallene (jf. note under Figur 3.4) er karrierekurvene i mindre grad aldersmessig overlappende enn hva de var i forrige figur. Selv om vi ikke får med tidligere deler av livsløpet for de eldre generasjonene, ser vi klart hvordan yngre generasjoner i større grad enn foregående kohorter har utsatt familietableringen. Vi kan her sammenligne tre generasjoner i to viktige aldersfaser; begynnelsen av 20-årene (1950-, 1960- og 1970-tallskohortene i alderen 23-24 år) og begynnelsen av 30-årene (1940-, 1950- og 1960-tallskohortene i alderen 31-33 år). På begge alderstrinn ser vi at det er blitt minst 20 prosentpoeng mindre vanlig å være "familieetablert" gjennom 17-års perioden 1980-1997²⁷. Videre ser vi at det blant 1970-tallskohortene bare er halvparten så mange som tilhører barnefamilier i begynnelsen av 20-årene som blant 1960-tallskohortene. Fallet i andelen barnefamilier og økningen i andelen aleneboende må sees sammenheng med at enkelte i de yngre generasjonene har rukket å etablere seg og skille lag igjen, og at etableringsfasen er blitt stadig mer samlivsmessig turbulent i den forstand at mange går inn og ut av samboerforhold flere ganger (Noack 1999).

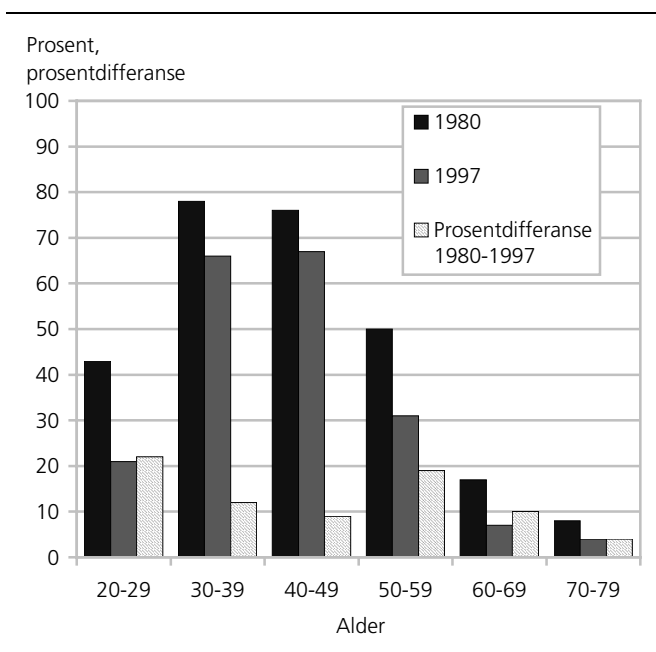
Det er ikke bare blant de yngste generasjonene det er blitt mindre vanlig å være familiefar eller -mor med hjemmeboende barn. Sammenligner vi 1940-tallskohortene med 1930-tallskohortene ser vi at førstnevnte betydelig sjeldnere har ektefelle/samboer og hjemmeboende barn ved 50-årsalderen enn generasjonen før, henholdsvis 41 og 58 prosent for alder 51 år. Figur 3.9 skildrer her en betydelig nedgang mellom alle generasjoner innen så godt som alle aldre, med unntak av 1940- og 1950-tallskohortene som i 40-årsalderen begge hadde samme sannsynlighet for å tilhøre en barnefamilie.

Tverrsnittfordelingen i Figur 3.10 bekrefter at andelen som tilhører husholdningstypen par med hjemmeboende barn har sunket sterkt blant unge (20-29 år), og at det har vært et nesten like stort fall blant personer i 50-årsalderen. Mens 43 prosent av 20-29-åringene og 50 prosent av 50-59-åringene var par med barn i 1980, er andelen henholdsvis 21 og 31 prosent i 1997. Generasjonene som i dag er middelaldrende (50-59 år) fikk barna tidlig i livsløpet, og ble dermed ferdig med barneomsorgsfasen tidligere (samtidig som flere har skilt seg og dermed forlatt gruppen par med barn) sammenlignet med generasjonen som var i samme alder i 1980. For den typiske "barnefasen" representert ved aldersspennet 30-49 år har det bare skjedd små endringer.

I sum har gjennomsnittsalderen for personer tilhørende kategorien par med hjemmeboende barn vært uendret gjennom hele perioden 1980-1997 (Tabell B 10, side 66). At barnefødsle utsettes trekker alderen

²⁷ 1980 tilsvarende første observasjon for kohortene (unntatt 1970-tallskohortene), og 1997 det siste.

Figur 3.10 Andel personer 20-79 år som tilhører husholdningstypen par med hjemmeboende barn etter alder 1980 og 1997. Prosentandeler og prosentdifferanse 1980-1997

opp, men dette motvirkes av at barnefamilieene samtidig har blitt mindre slik at fødslene spres over et snevrere "aldersrom". At andelen middelaldrende og eldre par med hjemmeboende barn har falt, bidrar også til å trekke gjennomsnittsalderen ned.

3.4. Alders- og generasjonsbetingede endringer i husholdningsstørrelse

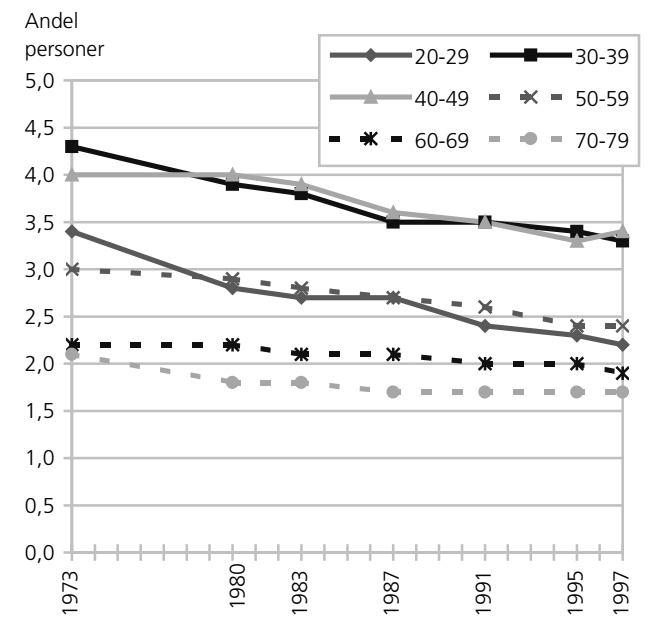
Vi skal nå se nærmere på det som for oss nok er det viktigste aspektet ved og resultatet av omstruktureringen av husholdningene, nemlig endringen i sammenhengen mellom aldersfase/kohort og husholdningsstørrelse. Husholdningsstørrelse er en enkel indikator på boligbehovet, og det generelle fallet her er en følge av de demografiske endringene som er beskrevet i avsnitt 3.2 og 3.3.

3.4.1. Mindre husholdninger blant unge og middelaldrende

Figur 3.11 viser at gjennomsnittlig husholdningsstørrelse har vært fallende innenfor alle aldersgrupper i perioden 1973-1997. Men det er en klar negativ sammenheng mellom alder og reduksjon i antall husholdningsmedlemmer. Blant yngre har det stort sett vært et større fall i husholdningsstørrelse enn blant eldre aldersgrupper, og fallet i husholdningsstørrelse er noenlunde jevnt synkende med alder (kurvene er stadig brattere for hver yngre aldersgruppe).

Utviklingen tilsier at det har vært en betydelig reduksjon i behovet for plass i boligen, særlig blant unge. Den største reduksjonen i husholdningsstørrelse blant unge skjedde imidlertid på 1970-tallet. I denne perioden var

Figur 3.11 Gjennomsnittlig antall personer i boligen blant personer innen ulike aldersgrupper i perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt

det et fall på ½ person i gjennomsnitt for aldersintervallet 20-39 år, mens det var liten eller ingen endring innenfor hele aldersområdet 40-69 år. En viss andel av fallet blant de yngste kan dessuten her være et fiktivt resultat av at enkelte unge (på grunn av en uvisst andel ikke-flyttemeldte) i 1973 ble registrert med foreldrenes husholdningsstørrelse (jf. s. 69). Dersom vi avgrensar analysen til tidsrommet 1980-1997 finner vi en klar konvergens både i utvikling og nivå mellom 20-29-åringer og 50-59-åringer. Ser vi bort fra de eldste er behovet for plass i denne perioden faktisk ikke redusert mer for unge enn for andre, iallfall ikke middelaldrende. Mens unge har "mistet" 0,6 personer i husholdningen, tilsvarende 21 prosent, er det tilsvarende fallet 0,5 personer eller 15 prosent blant middelaldrende fra 1980 til 1997. I perioden 1987-1997 er det likevel blant unge husholdningene har krympet mest.

Dersom vi sammenligner Figur 3.11 med den tilsvarende aldersbetingede utviklingen i andel selveiere og absolutt boligstørrelse (Figur 2.9 og Figur 2.12) ser vi at utviklingen i boligstørrelse ligner noe på disse for de unge, men at dette i liten grad gjelder for andre aldersgrupper. Vi legger også merke til at mens unge ligger lavest på disse konsummålene, er aldersgruppen "midt på treet" gjennom stort sett hele perioden når det gjelder husholdningsstørrelse. Dette tyder på at husholdningsstørrelse ikke er en avgjørende faktor til forklaring av aldersbetingede konsumulikheter verken i utvikling eller nivå.

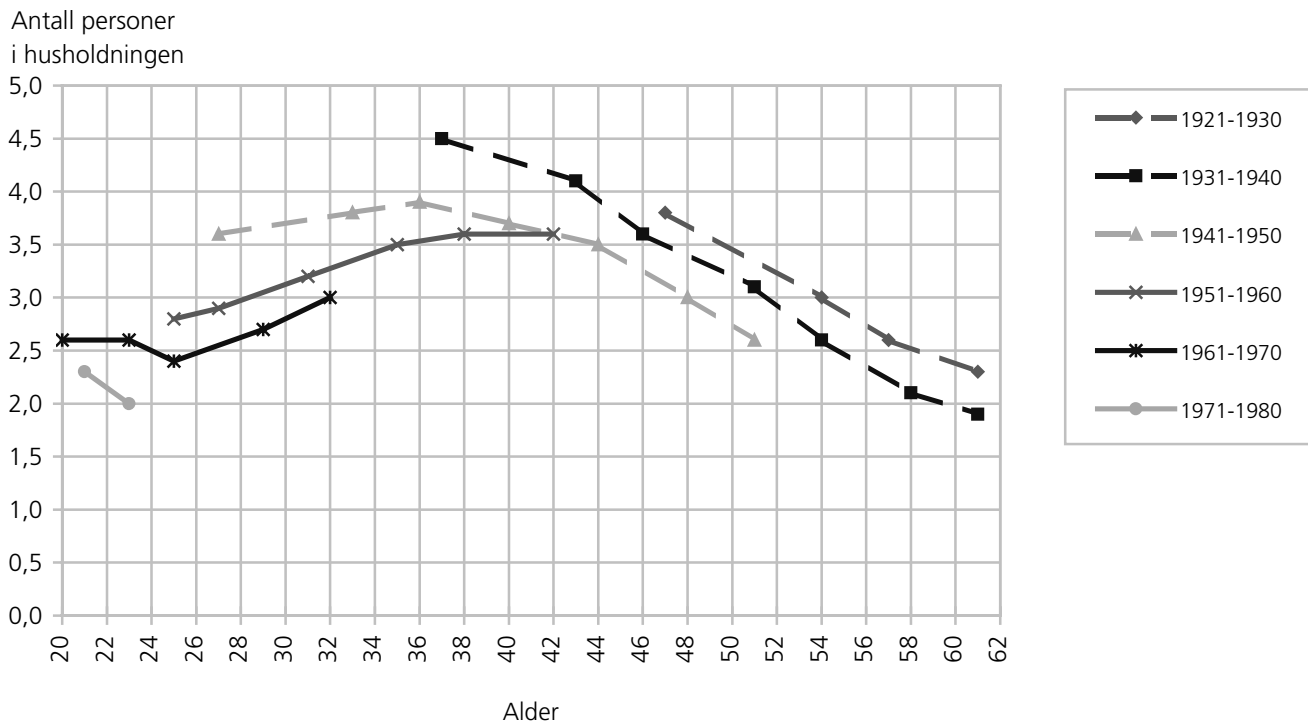
3.4.2. Husholdningsstørrelse og kohort

Når det gjelder utvikling i husholdningsstørrelse gjennom livsløpet er det klare forskjeller mellom

generasjonene. Kohortfremstillingen i Figur 3.12 gir et tydelig inntrykk av at hver generasjon generelt har delt boligen med færre personer enn den forrige. Fallet fra en generasjon til den neste er så betydelig at vi til tross for at kurvene sannsynligvis har en noenlunde ensartet omvendt U-form ikke kan snakke om noen gjennomsnittlig karriere. Fallet i husholdningsstørrelse gjelder mellom alle generasjoner og stort sett uansett hvilken alder vi ser på. Likevel er det et interessant unntak der 1940-talls- og 1950-tallskohortenes kurver "støter

sammen" i begynnelsen av 40-årsalderen. Dette, og figuren ellers, vitner om at det som først og fremst skiller karrierene er at toppunktet har forskjøvet seg mot høyre i figuren for hver ny generasjon. Husholdningskarrieren har m.a.o. endret karakter i den forstand at den (både alderen der antall husholdningsmedlemmer er høyest, og alle andre "husholdningsfaser") etterhvert er forflyttet oppover i alder. Mønstrer vitner selvfølgelig om at familieetableringen utsettes stadig lenger for hver generasjon.

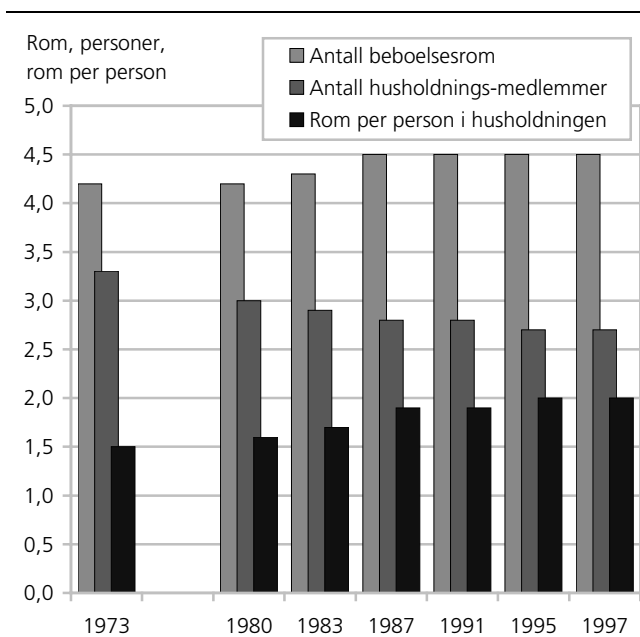
Figur 3.12 Husholdningsstørrelse etter alder blant personer tilhørende ulike tiårs fødselskohorter innenfor perioden 1973-1997. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt

4. Konsumvekst og husholdningssammensetning

I dette kapitlet skal vi se de boligmessige konsumendringene vi beskrev i kapittel 2 i sammenheng med egenskaper ved husholdningene, og de betydelige forandringene som i følge kapittel 3 her har skjedd gjennom perioden 1973/1980-1997. Det er som nevnt rimelig å anta at relevante endringer i husholdningsstrukturen vil moderere inntrykket av unges lave og dels stagnerende boligkonsum. Boligbehovet blant unge må sies å være relativt beskjedent i og med at mange unge bor alene, eller bor med en samboer men ennå ikke har barn. Gjennom perioden vi tar for oss er behovet redusert ytterligere i og med at etableringsfasen i gjennomsnitt varer lenger enn før, at familieetableringen utsettes og at barnetallet synker. Tar vi hensyn til disse forholdene vil unge/yngrer kohorter etter alt å dømme kunne komme betraktelig heldigere ut enn hva analysene hittil har gitt inntrykk av. Tallgrunnlaget for figurene finnes bl.a. i Tabell B 11 - Tabell B 18.

Figur 4.1 Antall beboelsesrom, antall husholdningsmedlemmer og rom per person 1973-1997 for personer i alder 20-79 år. Hjemmeboende utelatt. Gjennomsnitt

4.1. Aldersbetinget konsumvekst målt ved rom per person

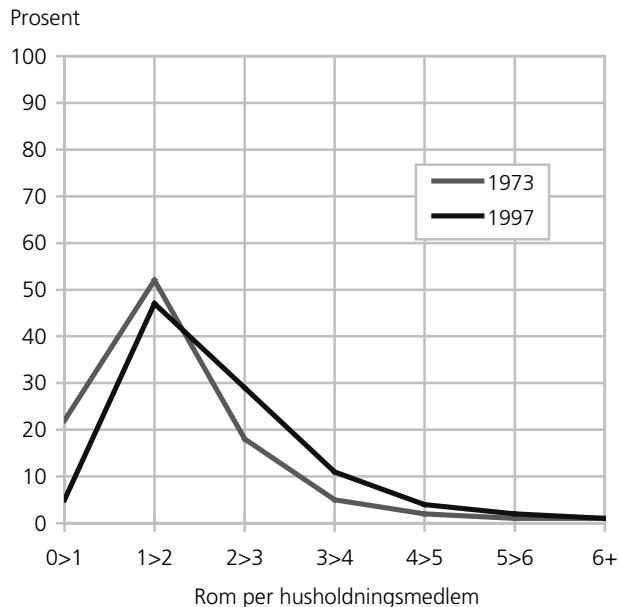
Veksten i gjennomsnittlig boligstørrelse målt på personnivå har ikke vært særlig stor i den perioden vi tar for oss (Figur 2.5), men samtidig har antallet personer i husholdningene sunket en del (Figur 3.2). En viss økning i boligstørrelse og et samtidig fall i antallet personer man deler boligen med gjør til sammen at gjennomsnittsnordmannen har fått betydelig mer albuerom i boligen sin.

Figur 4.1 viser at tallet på rom per person i gjennomsnittsnordmannens bolig økte noenlunde jevnt fra 1,5 i 1973 til 2,0 i 1995 og 1997, tilsvarende en økning på 33 prosent.²⁸ Figur 4.2 viser fordelingene av rom per person for 1973 og 1997. Her går det frem at andelen som bor i en husholdning med mindre enn to rom per person, for eksempel par i ettroms- eller toromsleiligheter eller par med barn i toroms- eller treromsleiligheter, har falt siden 1973. Videre har andelen som har mindre enn ett rom per person falt fra 22 prosent i 1973 til 5 prosent i 1997. Andelen med 2-4 rom per person har til gjengjeld økt betydelig, fra til sammen 23 prosent i 1973 til 40 prosent i 1997.

Vi har sett at det blant unge i 20-årene, og dels også blant personer i 30-årene, tilsynelatende har vært en noe mindre gunstig boligkonsumutvikling enn innenfor andre aldersgrupper (jf. bl.a. Figur 2.8 og Figur 2.12). Samtidig har unge hatt et noe større fall i husholdningsstørrelse enn andre, hvilket innebærer at det boligmessige konsumbehovet, i alle fall behovet for

²⁸ Fordi rom per person måles separat for hvert individ og er skjevfordelt ved at noen få har veldig god plass i forhold til hvor mange de er i husholdningen (jf. Figur 4.2), vil rom per person være noe høyere enn gjennomsnittlig antall rom fordelt på gjennomsnittlig antall personer i husholdningene (som for eksempel er $4,5/2,7 = 1,7$ i 1997). Et enkelt eksempel viser at det lett blir avvik mellom disse størrelsene. Hvis vi har tre husholdninger med henholdsvis 1, 2 og 3 medlemmer og 2, 3 og 4 rom vil gjennomsnittlig antall rom og personer være henholdsvis $(2+3+4=9/3=)$ 3 rom og $(1+2+3=6/3=)$ 2 personer. 3 rom delt på 2 personer blir 1,5 rom per person, som er identisk med hva vi får dersom vi dividerer summen av alle rom på alle personer ($9/6$). I rapporten beregner vi derimot størrelsen separat for hvert individ før vi beregner gjennomsnittet, og får i vårt eksempel et litt høyere tall, nemlig $(2 + 3/2 + 4/3)/3 = 1,6$ rom per person.

Figur 4.2 Antall beboelsesrom delt på antall medlemmer i husholdningen blant personer i alderen 20-79 år i 1973 og 1997. Gjennomsnitt. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt

plass, med dette er redusert noe mer enn for andre (Figur 3.11). Slike alderssystematiske forandringer i husholdningsstrukturen kan ha bidratt til de (endringene i) de alders- og kohortbetingede konsummønstre vi har avdekket, og skal derfor nå trekkes inn i analysen²⁹. Det gjør vi blant annet ved å benytte det relative størrelsesmålet "rom per person", som tar hensyn til endringer i antall medlemmer i husholdningene og dermed i behovet for plass.

4.1.1. Husholdningsstørrelse som uttrykk for behov

Antall husholdningsmedlemmer burde være en brukbar og enkel indikator på husholdningenes rombehov. (For en kritisk diskusjon omkring dette, se Ytrehus 2000) Jo flere medlemmer en husholdning har jo større bolig trenger husholdningen for å bevare hvert enkelt medlems gjennomsnittlige albuerom. Den enkleste måten å korrigere boligstørrelsen, eller romtallet som vi bruker i denne rapporten, for husholdningsstørrelsen og dermed for plassbehovet er å dele antall rom på antall personer som bruker disse. Dermed får vi målet rom per person, definert som antall beboelsesrom dividert på antall husholdningsmedlemmer i hvert enkelt intervjuobjekts husholdning. Dette målet vil bli mye brukt i rapporten.

Som "behovskorrigert" konsummål kan rom per person hevdes å være for enkelt, da det forutsetter en proporsjonal "1:1"-sammenheng mellom medlemmer og plassbehov, uansett antall medlemmer og hvem disse

er. Det kan med rette argumenteres for at små husholdninger bør ha flere rom per person enn større husholdninger (jf. problematikken omkring ekvivalensbaserte analyser av *inntekt* i husholdningene). For eksempel kan det hevdes at en aleneboende i en toromsleilighet bor trangere enn to personer i en fireroms, og at husholdninger med fire personer ikke generelt har behov for fire ganger større bolig enn aleneboende. Dette synspunkt er delvis ivaretatt ved at kjøkken, gang og andre smårom, i den grad slike finnes, kommer i tillegg til det oppgitte romantallet. I mange levestudier regner man likevel at flerpersonhusholdninger, i motsetning til aleneboende, bor trangt først når de disponerer færre beboelsesrom (pluss smårom og kjøkken) enn det er personer i husholdningen (SSB 1996a:132). Dermed vil én person i en ettromsleilighet bo trangt, i motsetning til to personer på to rom. Begge har her ett rom per person. Vårt enkle mål, rom per person, kan derfor sies å "overvurdere" de minste husholdningenes boligkonsum (eller overvurdere deres behov for plass).³⁰ Dette gjør at både unges og gamles boligstørrelse overvurderes noe, da disse aldersgruppene i dag har forholdsvis mange aleneboende, samtidig som *unges konsumvekst overvurderes* da andelen enslige innen denne aldersgruppen har økt mye mer enn i andre aldersgrupper (Figur 3.5).

Når det gjelder *disposisjonsform* er det ikke like meningsfylt å kontrollere for husholdningssammensetning som ved boligstørrelse, da verken husholdningsstørrelse eller husholdningstype påvirker "behovet" for å eie boligen i samme grad som behovet for plass. Det kan likevel hevdes at aleneboende eller par uten barn ikke har samme behov for disposisjonstrygghet som andre, og at det dermed "ikke er så farlig" om disse gruppene er overrepresentert på leiemarkedet. For å hindre at endringer i den aldersbetingede husholdningssammensetningen (jf bl.a. Figur 3.5) skaper et spuriøst inntrykk av svekket relativ sannsynlighet for at unge er selveiere, vil vi derfor kontrollere for husholdningssammensetning også ved analyser av selveiervekst på aldersfase- og kohortnivå.

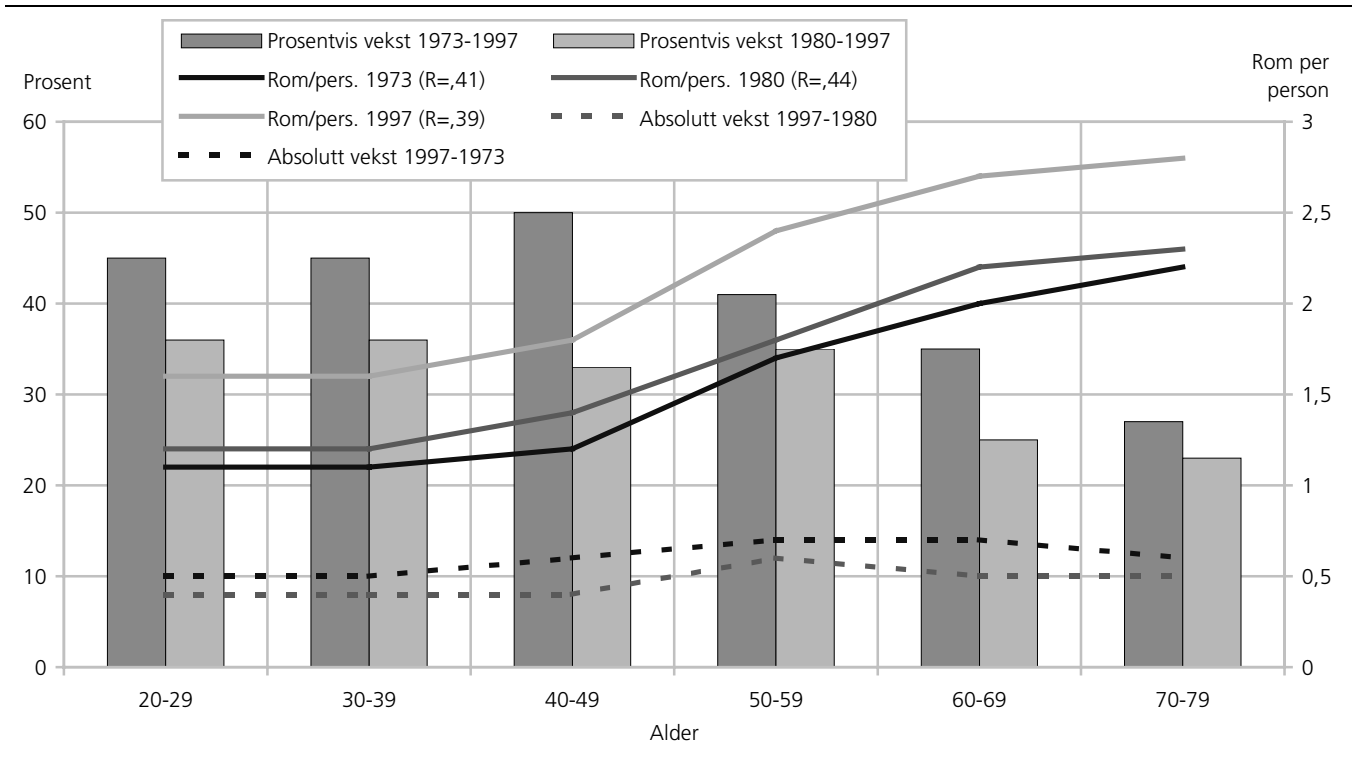
4.1.2. Unge hadde samme positive utvikling som andre på 1970- og 1980 tallet, men ikke på 1990-tallet

Figur 4.3 viser gjennomsnittlig antall rom per person for ulike aldersgrupper i 1973, 1980 og 1997. Aldersgruppen 30-39 år hadde like mange rom per husholdningsmedlemmer som 20-29-åringene både i 1973, 1980 og 1997. Ser vi på aldersgruppene over 30 år

²⁹ Andre forklaringer og mulige kausalsammenhenger diskuteres i kapittel 1 og kapittel 5.

³⁰ Videre kan det innvendes at når vi ønsker å fange opp behov burde ulike kategorier av personer (voksne, barn, unge barn, eldre barn) gis ulike *vekter* tilsvarende deres gjennomsnittlige antatte relative behov. For å holde analysene enkle og oversiktlige har vi valgt å ta hensyn til dette ekvivalensaspektet ved å gjøre separate analyser for ulike husholdningstyper (og dermed kontrollere for husholdningssammensetning).

Figur 4.3 Antall rom per person i husholdningen blant personer tilhørende ulike aldersgrupper i 1973, 1980 og 1997. Absolutt og prosentvis vekst i rom per person mellom 1973/1980 og 1997. Korrelasjon mellom alder og rom per person gitt ved Pearsons R angis i parentes. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt

finner vi at det på alle de tre tidspunktene er en entydig sammenheng mellom rom per person og alder; jo høyere alder, jo større plass. Foruten disse tre tverrsnittskurvene har vi tegnet inn en to stiplede kurver som uttrykker den aldersbetingede absolutte veksten i rom per person mellom 1973 og 1997, og mellom 1980 og 1997. Vi ser at alle aldersfaser har hatt omtrent det samme absolutte "løft" i boligkonsum, nærmere bestemt på ca $\frac{1}{2}$ rom per person, siden 1980 og litt mer enn $\frac{1}{2}$ rom per person siden 1973. Unge og nyetablerte ser også her ut til å ha en noe svakere vekst enn andre aldersgrupper (0,5 rom per person fra 1973 og 0,4 rom per person siden 1980), mens middelaldrende har hatt den største veksten (0,7 rom per person fra 1973 og 0,6 rom per person siden 1980).

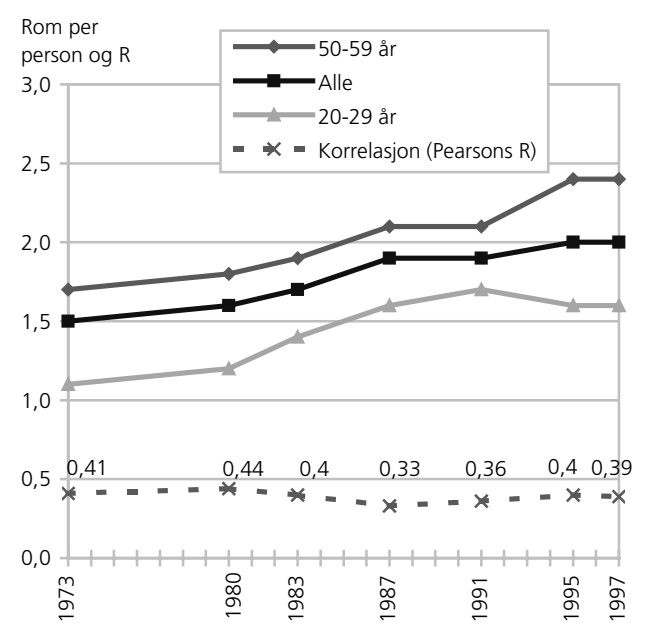
Fordi unge og nyetablerte har et lavere konsum enn andre aldersfaser er den *prosentvise* veksten likevel omtrent like stor som for andre, nærmere bestemt knapt 50 prosent. Aldersgruppen 40-49 år hadde en noe større vekst prosentvis enn andre mellom 1973 og 1997, og den prosentvise veksten faller med alder over 60 år fordi konsumet her var høyt i utgangspunktet. Når vi tar hensyn til husholdningsstørrelsen ved å se på rom per person ser det altså ikke ut til at unge har hatt noen dårligere prosentvis konsumvekst fra 1973/1980-1997 enn andre aldersgrupper.

At konsumet uttrykt som rom per person øker noenlunde jevnt med alder gjør det hensiktsmessig å uttrykke sammenhengen mellom rom per person og

alder som en korrelasjon (produktmomentkorrelasjonskoeffisienten Pearsons R). Eventuelle endringer over tid i denne sammenhengen vitner i grove trekk om hvorvidt alder er blitt mer eller mindre avgjørende for boligkonsumet. Korrelasjonen mellom rom per person og alder er sterk, men har ikke forandret seg signifikant i perioden³¹ (Figur 4.3 og Figur 4.4). Dette tyder på at den aldersbetingede ulikheten i boligkonsum målt som beboelsesrom per person ikke generelt er blitt større. Med andre ord har alder grovt sett (med unntak av 1987 som ser ut til å ha vært det mest "egalitære" år) hatt omtrent like stor betydning for boligkonsumet gjennom hele 25-årsperioden (jf. nederste linje i Figur 4.4). Dette betyr ikke nødvendigvis at unge gjennom hele perioden har hatt den samme utviklingen i rom per person som andre, eller at de i deler av perioden ikke har "mistet" flere rom enn tilsvarende fallet i antall husholdningsmedlemmer. Produktmomentkorrelasjonskoeffisienten er et mål på lineær sammenheng, slik at en *strakere* linje, dvs. sammenheng mellom rom per person og alder, styrker koeffisienten (jf. linjene for 1973, 1980 og 1997 i Figur 4.3). Tallet sier dermed lite om endringen i konsumavstanden mellom bestemte aldersgrupper, f.eks. mellom unge og middelaldrende, som vi nå skal se nærmere på.

³¹ At korrelasjonen er sterkest i 1980 (R ,44) skyldes at sammenhengen var "rettere" (mindre S-format) enn andre år (Figur 4.3).

Figur 4.4 Utvikling i gjennomsnittlig antall rom per husholdningsmedlem for unge, middelaldrende og alle voksne 20-79 år. Sammenheng mellom rom per person og alder uttrykt ved Pearsons R i perioden 1973-1997. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt

I Figur 4.4 ser vi utviklingen i detalj for alle voksne i alder 20-79 år og for to utvalgte grupper; unge i 20-årene og deres "foreldregenerasjon" representert ved aldersgruppen 50-59 år. Vi ser at unge hadde en positiv utvikling gjennom hele 1970- og 1980-tallet i det de fikk stadig større plass i forhold til husholdningsstørrelsen. Selv om denne utviklingen gjaldt innenfor alle aldersgrupper (jf. Tabell B 12) ser det ut til at avstanden både opp til gjennomsnittet og til foreldregenerasjonen minket noe gjennom denne perioden. Men den positive utviklingen for unge stoppet opp på begynnelsen av 1990-tallet. Mellom 1991 og 1995 sakk unge etter i konsumutviklingen, ikke minst i forhold til middelaldrende som i samme periode hadde en betydelig vekst.³² Med unntak av 30-39-åringene, som gjennom hele perioden har hatt omtrent det samme konsumnivå som de som er ti år yngre, har alle andre aldersgrupper hatt en konsumvekst også på 1990-tallet (jf. Tabell B 12).

Når vi i tar hensyn til endringer i husholdningsstørrelsen har unge altså hatt en minst like god utvikling i boligstørrelse på 1970- og 1980-tallet som gjennomsnittet i befolkningen, men på 1990-tallet har denne trenden snudd. Gjennom 1990-tallet har unge hatt en negativ utvikling i antall rom per person både i sammenligning med andre aldersgrupper og absolutt sett.

4.1.3. Gunstig start på boligkarrieren, men deretter stagnasjon for yngre kohorter

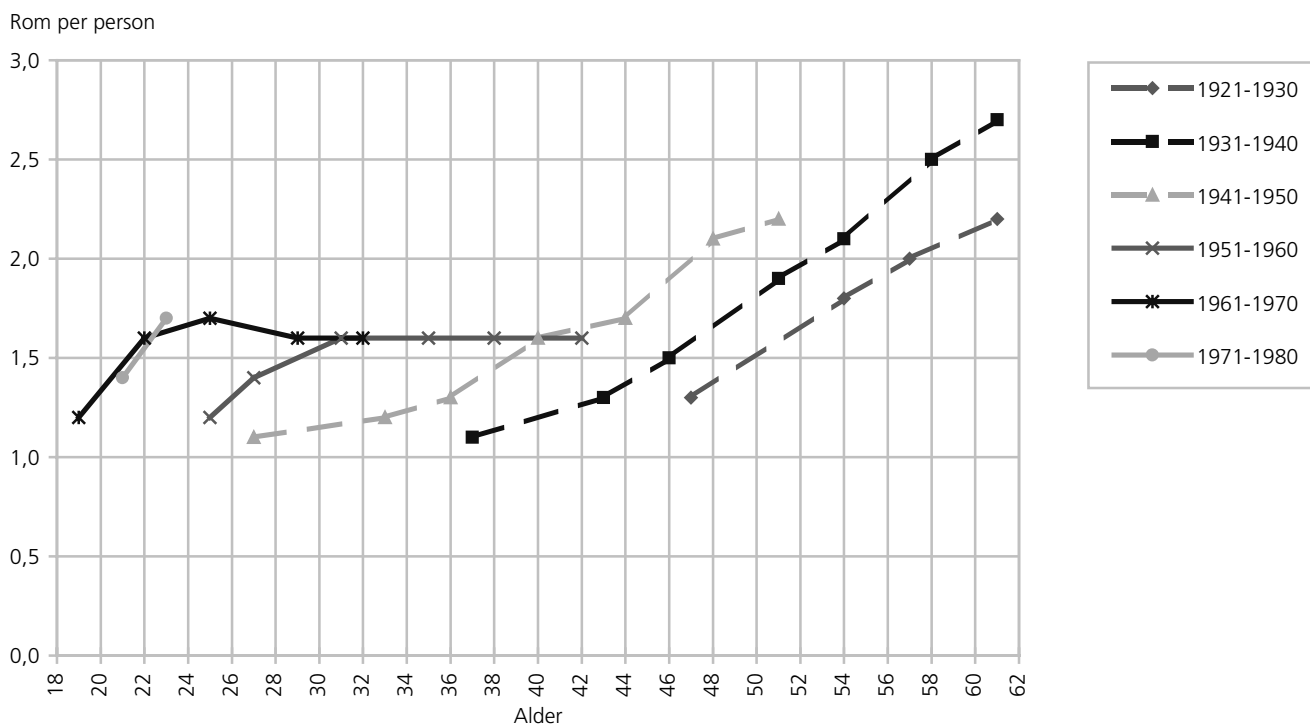
Kohortfremstillingen i Figur 4.5 viser utviklingen i rom per person i perioden 1973-1997 for de fem tiårs kohortene som er født mellom 1931 og 1980. Figuren gir et tvetydig bilde av forskjellene mellom disse kohortene. På den ene siden ser vi tydelig at karrierekurvene er forskjøvet til venstre, dvs. nedover i alder, for hver generasjon. Yngre generasjoner har m.a.o. stort sett oppnådd et visst konsumnivå mye tidligere i livsløpet enn eldre generasjoner. Mens de som er født i 1920-årene i gjennomsnitt hadde 1 ½ rom per person først ved 50-årsalderen, hadde yngre kohorter samme forhold mellom boligens størrelse og antall husholdningsmedlemmer stadig tidligere i livsløpet. 1930-tallskohortene hadde 1,5 rom per person først i midten av 40-årene, 1940-tallskohortene i slutten av 30-årsalderen, 1950-tallskohortene før fylte 30 år og de to yngste kohortene tidlig i 20-årene. Videre kan vi gjøre en grov sammenligning av situasjonen i midten av 20-årene for henholdsvis 1940-, 1950-, og 1960-tallskohortene, og ser her at sistnevnte tiårs kohort hadde mye større plass enn hva eldre generasjoner hadde ved samme alder. Ved 25 års alder hadde 1960-tallskohortene ca 1,7 rom per person, mens 1940-tallskohortene bare hadde 1,2 rom per person, altså ½ rom mer per husholdningsmedlem i den yngste kohorten.

På den andre siden er konsumet høyere enn forrige generasjon bare inntil en viss alder. 25-årsalderen representerer tydeligvis så langt "toppen" for 1960-tallsgenerasjonens boligkarriere målt ved antall beboelsesrom per husholdningsmedlem. Både 1960- og 1950-tallskohortene har karrierekurver med en klar tendens til å flate helt ut ved omtrent 1,6 rom per person. Denne "karrierestagnasjonen" startet i 1987 for begge tiårs kohortene, og må sees i sammenheng med et velkjent livsfasefenomen, nemlig medlemstilvekst i husholdningene som følge av pardannelse og barnefødsler.³³ Det absolutte tallet på rom i boligene er, som vi har sett, i samme periode økende innen begge kohortgruppene (jf. Figur 2.13, side 28). Økningen i boligstørrelse for de yngste generasjonene er imidlertid, og dels i motsetning til de eldre kohortene, bare så vidt (og for 60-tallskohortene knapt nok) stor nok til å "holde tritt med" familieførøkelsen og det økende plassbehovet. Sagt på en annen måte: økningen i boligstørrelse "spises opp" av familieførøkelsen for 1960- og 1950-tallskohortene, mens det samme ikke i samme grad gjaldt for de to eldre tiårs kohortene i samme alder (Figur 4.5). For disse eldre kohortene skyldes konsumveksten her en kombinasjon av økende boligstørrelse og fallende husholdningsstørrelse (Figur 2.13 og Figur 3.12). Mønstrer i Figur 4.5 må sees i sammenheng med at boligetablering og

³² Utviklingen både for unge og middelaldrende bør sees i sammenheng med utviklingen i andelen hjemmeboende unge, jf diskusjonen i avsnitt 1.6.4.

³³ Fordi vi følger grupper og ikke individer vet vi riktignok ikke hva som skjer i den enkelte husholdning, og kan dermed heller ikke påvise årsakssammenhenger av typen "medlemstilvekst i husholdningene gir lavere rom/person-forhold" på individnivå.

Figur 4.5 Rom per person etter alder gjennom perioden 1973-1997 for personer tilhørende tiårs fødselskohorter født 1921-1980. Hjemmeboende utelatt

familieetablering i stadig mindre grad er sammenfallende hendelser, og at avstanden i tid mellom disse har vært økende.

De som er født på 1970-tallet, og som er i begynnelsen av 20-årene, har samme konsum som hva den ti år eldre 1960-talls generasjonen hadde ved samme alder. Sammenlignet med tilsvarende fordeling av boligstørrelse uten kontroll for antall personer i husholdningen (Figur 2.13) representerer beskrivelsen i Figur 4.5 uansett en viss forbedring for den aller yngste generasjonen.

Vi ser at karrierebanene til både 1950- og 1960-talls-kohortene ikke bare flater ut, men i andre halvdel av 1990-tallet hver for seg har "kollidert" med den respektive ti år eldre generasjonen. Dette betyr at yngre kohorter ikke lenger har forsprang på eldre ved samme alder, dvs. at rom per personforholdet ikke er gunstigere enn hva det var for generasjonen som var i samme alder ti år tidligere. Karriere-kollisjonene skjer i stadig tidligere alder; ved 40-årsalderen for 1950-talls-kohortene, og nesten ti år tidligere i livsløpet for 1960-talls-kohortene. Både den sterke starten, og deretter utflatingen av, og kollisjonen mellom, karrierer kan nok dels forklares ved *stadig lenger* utsettelse av par- og familieetableringen (at hver generasjon "venter" lenger den forrige), og at det stadig er flere av de unge som bor alene eller ikke har barn. Dels skyldes utflatingen at slik etablering ikke følges av en tilsvarende eller større vekst i boligstørrelsen, i motsetning til hva tilfellet var for foregående kohort(er). Her ser vi riktignok bare på gjennomsnittstall som skjuler mange og radikale endringer i husholdnings-

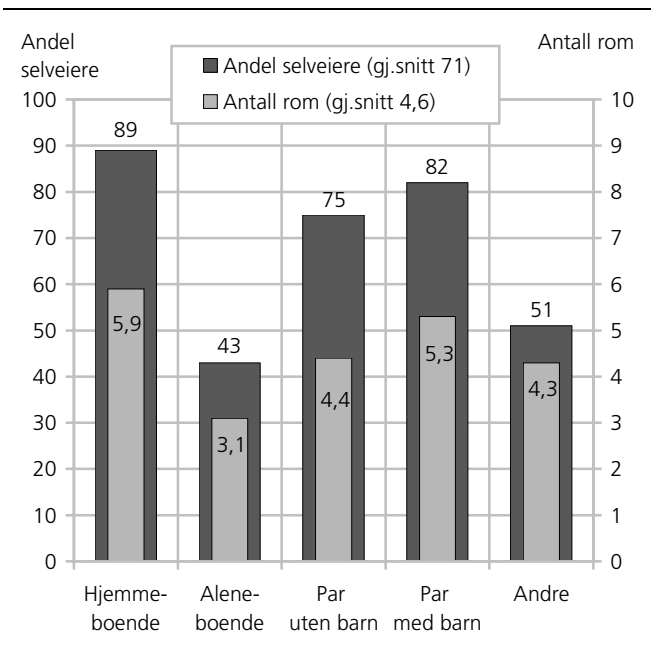
og boligsituasjonen for undergrupper eller enkelt-personer. Mønstrene i Figur 4.5 sier lite om hvor mange som flytter sammen, får barn, flytter/bygger ut, flytter fra hverandre osv., men en slik detaljert fordelings-analyse er utenfor rammen av denne rapporten.

For de kohorter vi kan følge opp til 50- og 60-årsalderen (1920- og 1940-talls-kohortene) stiger konsumet raskt og entydig gjennom de livsløpsutsnittene vi har opplysninger om (Figur 4.5). Veksten fra 40-årsalderen for disse skyldes i liten grad at man skaffer seg større bolig (jf. Figur 2.13), men heller at husholdningsstørrelsen minker (jf. Figur 3.12) fordi barna flytter hjemmefra eller at par flytter fra hverandre og at ektefellen dør (Figur 3.8, Figur 3.9, Figur 3.10, og Figur 3.11). Den generasjonen som har størst og mest stabilt forsprang på foregående generasjon er 1940-talls-kohorten, som gjennom aldersspennet 37-50 år hadde omtrent ½ rom per person mer enn hva de som er ti år eldre hadde i tilsvarende alder.

4.2. Alders- og generasjonsbetinget konsumvekst innen ulike husholdningstyper

Vi skal nå se på utviklingen i boligkonsum for ulike husholdningstyper og aldersgrupper/generasjoner. Å beregne konsumutviklingen separat for henholdsvis aleneboende, par med barn og par uten barn osv. er en annen måte å ta hensyn til relevante demografiske endringer enn å "bare" kontrollere for antall husholdningsmedlemmer, slik vi hittil har gjort via konsummålet rom per person. Tilnærmingen åpner for at man kan følge konsumutviklingen over tid for personer

Figur 4.6 Andel selveiere og gjennomsnittlig antall rom i husholdningen blant personer 20-79 år som tilhører ulike husholdningstyper. 1997

tilhørende ulike husholdningstyper og aldersfaser eller kohortgrupper. Med dette kan vi for eksempel avdekke hvordan unge aleneboende, middelaldrende par med barn osv. har hatt det boligmessig gjennom siste 25-30-årsperiode.

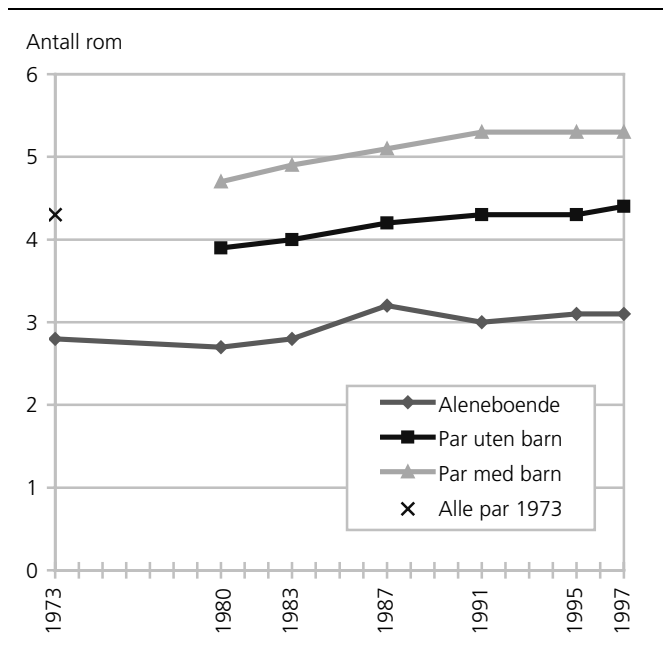
4.2.1. Konsumvekst innen ulike husholdningstyper

Figur 4.6 viser andel selveiere og gjennomsnittlig antall rom³⁴ for personer tilhørende ulike husholdningstyper i 1997. En betydelig systematisk aldersforskjell (jf. Tabell B 10) og ulikt behov for plass m.m. mellom kategoriene, bidrar selvfølgelig til å forklare de store konsumforskjellene i figuren. Kategoriene sees under ett uten hensyn til at enkelte av dem har stor *intern* aldersspredning og ulik behovsstruktur, noe som særlig gjelder gruppen av aleneboende.

Aleneboende har, som man kunne vente, et svært lavt boligkonsum både med hensyn til boligstørrelse og eierform. Men denne gruppen består for det meste av unge og gamle, og disse to aldersgruppene har som vi snart skal se et svært ulikt konsumnivå seg imellom. Gruppen "andre", som bl.a. utgjøres av enslige forsørgere, har et høyere konsum enn aleneboende, særlig når det gjelder boligstørrelse. Personer tilhørende kategorien par uten hjemmeboende barn har en relativt høy eierandel, noe som må sees i sammenheng

³⁴ Da informasjon om antall husholdningsmedlemmer stort sett ligger innbakt i husholdningstypene vil vi for det meste bruke det enkleste målet for boligstørrelse; antall beboelsesrom. Gruppen par med barn kan i likhet med hjemmeboende og andre selvfølgelig variere i størrelse, men variasjonen er begrenset da de alltid teller minst tre personer. Vi vil dessuten se på par med varierende antall barn der dette er hensiktsmessig.

Figur 4.7 Gjennomsnittlig antall beboelsesrom for personer i alder 20-79 år tilhørende ulike husholdningskategorier 1973-1997

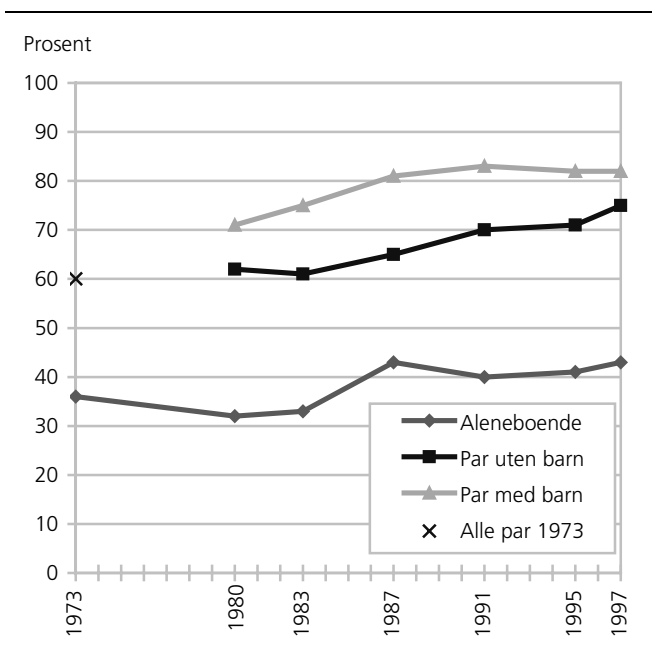

med at gruppen, i likhet med aleneboende, er aldersmessig lite homogen og består av mange middelaldrende og eldre. Kategorien par med hjemmeboende barn har et enda litt høyere konsumnivå, særlig når det gjelder boligstørrelse. Personer i alderen 20-79 år som tilhører denne gruppen har i gjennomsnitt en bolig med 5,3 rom, og vel fire av fem er selveiere. Hjemmeboende ligger aller høyest, noe som skyldes at disse tilhører husholdninger tilsvarende "boligkarrierens topp", nemlig barnefamilier med voksne barn (hvor barnet er identisk med intervjuobjektet).

Før vi ser på den aldersbetingede konsumutviklingen innenfor ulike husholdningstyper skal vi se hvordan utviklingen i perioden 1973/1980-1997 har vært for de viktigste husholdningstypene sett under ett (uten å bryte ned tallene på alder eller kohort). For par med eller uten barn kan vi ikke si noe om utviklingen mellom 1973 og de andre årene, da vi som tidligere påpekt ikke har tilfredsstillende opplysninger om hjemmeboende barn i 1973. Men for par generelt var utviklingen fra 1973-1980 kjennetegnet ved stillstand når det gjelder boligstørrelse, mens det har vært en betydelig vekst i andel selveiere.

Figur 4.7 viser at det har vært en viss økning i boligstørrelse både for aleneboende og par siden 1973. Mellom 1973 og 1980 registrerte vi imidlertid ingen vekst for noen av gruppene dersom parene sees under ett. Veksten kan for alle grupper se ut til å ha vært noe større på 1980-tallet enn på 1970- og 1990-tallet, særlig for aleneboende som fikk 1/2 rom mer mellom 1980 og 1987. Men for denne gruppen stanset utviklingen i 1987, og gruppen har siden ikke hatt noen økning i boligstørrelse. Par med hjemmeboende barn

Figur 4.8 Andel selveiere blant personer i alder 20-79 år tilhørende ulike husholdningstyper 1973-1997

hadde en betydelig konsumvekst gjennom hele 1980-tallet og frem til 1991, hvoretter veksten også innen denne gruppen flatet ut.

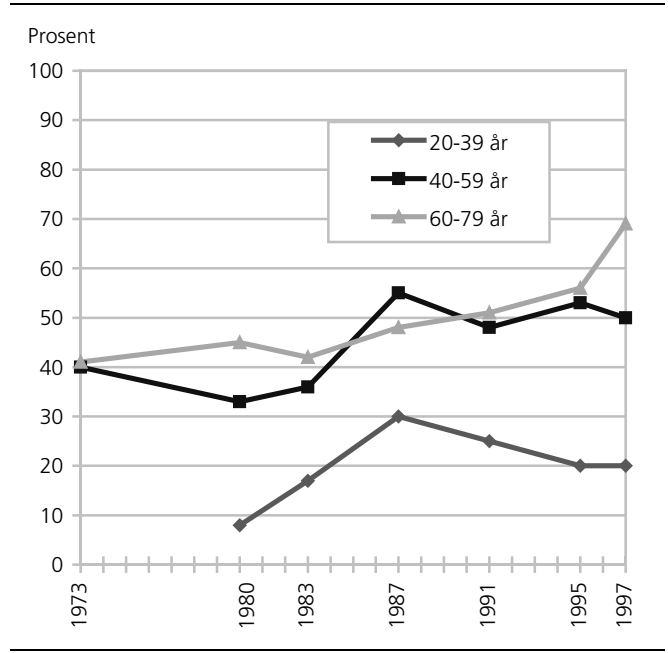
Figur 4.8 viser for de samme grupper og periode utviklingen i sannsynligheten for å være selveier. Her ligner både forskjellen mellom husholdningstypene og utviklingen over tid på mønstrene vi fant for boligstørrelse. Men forskjellene kan se ut til å være noe større, selv om en sammenligning mellom figurene riktignok er vanskelig fordi målestokken er ulik. I perioden 1973-1980 var utviklingen klart dårligere for aleneboende enn for par sett under ett. Videre ser vi at aleneboende heller ikke her har hatt noen økning i selveierandelen siden 1987, og avstanden til par uten barn har økt kraftig siden dengang. Par uten hjemmeboende barn har på 1990-tallet klart nærmet seg den samme høye selveierandelen som barnefamilier, som i samme periode, i likhet med hva vi fant da vi så på boligstørrelse, ikke har hatt noen utvikling i selveierandel.

I sum kan vi si at det etter en vekstperiode i tidsrommet 1983-1987 stort sett har vært stagnasjon i utviklingen i både boligstørrelse og selveierandel for aleneboende. Vi skal nå tolke mønstrene i Figur 4.7 og Figur 4.8 i et generasjonsperspektiv ved å trekke alder og fødselskohort inn i analysen.

4.2.2. Konsumutvikling for aleneboende og par med og uten barn innen ulike aldersgrupper

Vi skal nå undersøke om selveierandel og boligstørrelse er blitt mer eller mindre aldersavhengig for henholdsvis aleneboende, par uten hjemmeboende barn og par med hjemmeboende barn. Som ellers i denne rapporten er

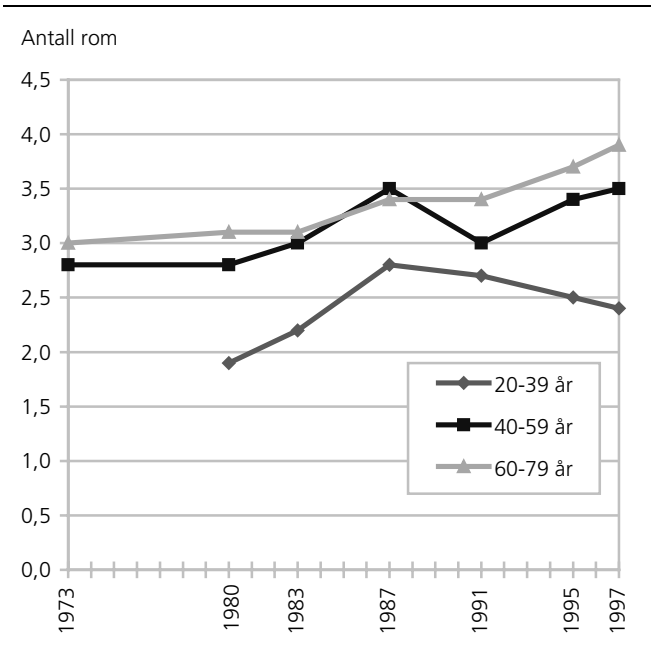
Figur 4.9 Andel selveiere blant aleneboende etter alder 1973/1980-1997

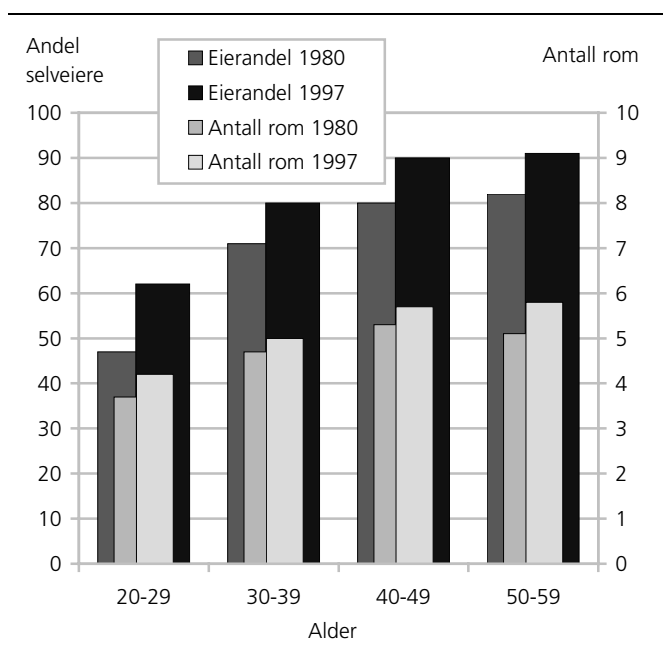
det særlig kontrasten mellom unge og andre, og da særlig middelaldrende, vi kommer til å fokusere på. For aleneboende gjør vi analyser av utviklingen over hele tidsperioden 1973-1997, hvilket (med unntak av de yngste der beregningsgrunnlaget blir for knapt) er mulig for denne gruppen, i motsetning til par med/uten barn der vi ikke har sikre 1973-tall og må nøye oss med å sammenligne 1997 med situasjonen i 1980. For å forenkle analysen og sikre et forsvarlig sammenligningsgrunnlag innen alle aldersgrupper benytter vi for aleneboende og par uten barn 20-års aldersgrupper: 20-39 år ("unge og nyetablerte"), 40-59 år ("etablerte og middelaldrende") og 60-79 år ("eldre"). En såpass grov gruppering vil riktignok kunne svekke eller viske ut forskjeller både mellom de gruppene vi har slått sammen, og mellom gruppene i det hele tatt.

Som vi ser av Figur 4.9 og Figur 4.10 er både eierandelen og romtallet blant aleneboende høyere i dag enn i 1980 innen alle tre alderskategorier. To av ti aleneboende i alderen 20-39 år i 1997 representerer mer enn en dobling siden 1980. Innen aldersgruppen 40-59 år var en av tre selveiere i 1980, mot en av to i dag. Den absolutte konsumavstanden mellom disse to aldersfasene har følgelig økt noe (fra 33-8=25 prosentpoeng i 1980 til 50-20=30 prosentpoeng i 1997, jf. Tabell B 14). Når det gjelder boligstørrelse har gruppen av unge og nyetablerte aleneboende i gjennomsnitt hatt en konsumvekst på 0,5 rom, middelaldrende 0,7 rom og eldre 0,8 rom mellom 1980 og 1997. Som ved eierform er den absolutte økningen også her minst for de yngste, mens den relative økningen er omtrent den samme for alle aldersgrupper (ca. 25 prosent).

Figur 4.10 Gjennomsnittlig antall rom i boligen blant aleneboende etter alder 1973/1980-1997

Figur 4.11 Andel selveiere og gjennomsnittlig antall rom blant par med hjemmeboende barn etter alder 1980 og 1997

Tabell 1 Andel selveiere og gjennomsnittlig antall rom blant par uten hjemmeboende barn i 1980 og 1997. Endring 1980-1997 målt ved differanse og ved prosentvis endring mellom disse tidspunktene

Par uten hjemmeboende barn / Alder:	Andel selveiere			Antall rom		
	20-39	40-59	60-79	20-39	40-59	60-79
1980	26	74	72	3,1	4,3	4,1
1997	41	85	85	3,4	4,9	4,6
differanse 1997-1980	15	11	13	0,3	0,6	0,5
endring i prosent ¹				10	14	12

¹ For andeler (eller sannsynligheter og andre parametre som varierer mellom 0 og 1) kan det være misvisende å se på relative endringer. Når en lav andel stiger vil denne økningen som regel synes mer dramatisk enn endringen i den bakenforliggende variabelen eller fordelingen andelen er en del av. Hvis for eksempel andelen kvinner med en gitt egenskap øker fra 10 til 20 prosent, tilsvarer dette en fordobling av kvinneandelen, eller en økning på 100%, hvilket fremtrer som en betydelig kjønnseffekt. Det korresponderende fallet (fra 90 til 80 prosent) i andelen menn synes derimot beskjedent og tilsier at endringen kjønnsfordelingen ikke er så stor likevel. Vekst i andelen med én egenskap innebærer med andre ord en tilsvarende absolutt tilbakegang for andelen som *ikke* har egenskapen, dvs som har den motsatte egenskapen. Tilsvarende gjelder for andelen som eier/leier sin bolig og for disposisjonsform. Av denne grunn begrenser vi analyser av relative endringer til kontinuerlige variable, som boligstørrelse.

Ser vi på endringsforløpet gjennom perioden finner vi betydelige svingninger. Fram til 1987 var det vekst innen alle aldersgrupper. Etter dette tidspunktet, som for unge og middelaldrende representerer en markant "konsumtopp" for den perioden vi tar for oss, er det bare eldre som har hatt en fortsatt vekst både i selveierandel og boligstørrelse, og veksten var særlig markert mellom 1991 og 1997. Mellom 1987 og 1991 var det et påfallende fall i boligkonsum innenfor aldersgruppen 40-59 år, men gruppen hadde deretter samme vekst som de eldre. 20-39-åringene har hatt stadig mindre boliger siden 1987.

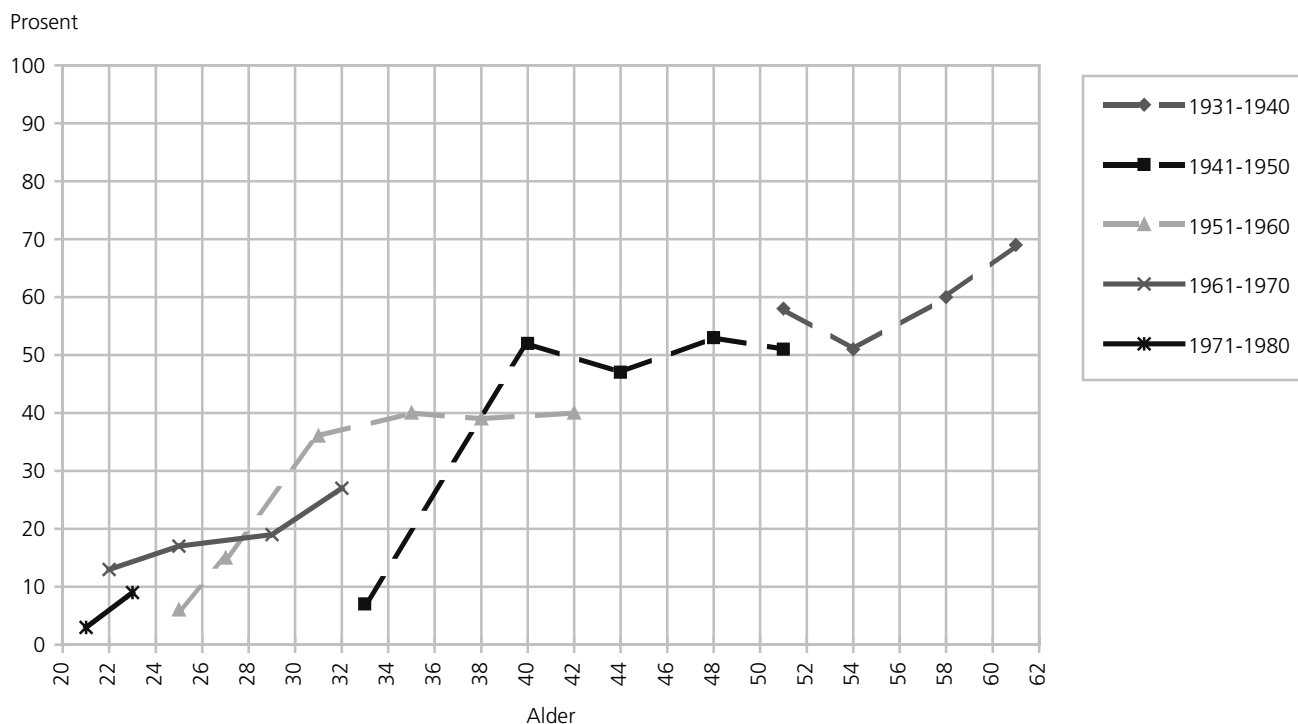
Blant par uten hjemmeboende barn har det også vært en klar vekst både i selveierandel og boligstørrelse innenfor alle aldersgrupper fra 1980 til 1997 (Tabell 1). Selveierandelen har her vokst marginalt mer blant de unge og

nyetablerte. Når det gjelder boligstørrelse ser det derimot ut til at unge og nyetablerte har hatt en noe svakere utvikling enn andre aldersgrupper, særlig absolutt sett. Går vi i aldersmessig detalj ved hjelp av tallene i Tabell B 15 registrerer vi faktisk ingen signifikant vekst i boligstørrelse for par i aldersgruppen 20-29 år. Dette står i sterk kontrast til "foreldregenerasjonen" representert ved aldersgruppen 50-59 år som i 1997 hadde nesten to rom mer å boltre seg på enn hva personer i tilsvarende alder hadde 17 år tidligere.

Blant personer som tilhører husholdningstypen par med hjemmeboende barn har selveierandelen vokst klart mer blant unge enn innen andre aldersgrupper fra 1980 til 1997 (Figur 4.11). Dette gjelder ifølge tallene i Tabell B 16 både familier med 1-2 barn og større barnefamilier. Mens 20-29-åringene økte sin eierandel med 15 prosentpoeng, ligger veksten på gjennomsnittlig knapt 10 prosentpoeng hele aldersområdet 30-59 år. Unges gunstige utvikling må her sees i på bakgrunn av at aldersgruppene 40-59 år hadde en selveierandel på vel 80 prosent allerede i 1980. Det kan derfor argumenteres for at det her skulle "mer til" for å få til en ytterligere vekst enn blant de yngste der under halvparten var selveiere i 1980. På den annen side har unge hatt en gunstig relativ utvikling (i forhold til det beskjedne utgangspunktet).³⁵

³⁵ Hvorvidt prosentvis endring gir et bedre uttrykk for vekst/ reduksjon enn absolutt økning, og om relativ prosentvis endring i andeler overhodet gir mening, kan diskuteres (se note under Tabell 1). Det samme gjelder spørsmålet om "takeffekter" og "bunneffekter", og om det er noen forskjell på disse bortsett fra fortegnet. Det synes i mange tilfeller innlysende at det skal mye til at en prosent når 100, dvs. at absolutt alle har en gitt egenskap. Men det skal i prinsippet like mye til å få en prosent ned i 0, dvs. at absolutt ingen har en gitt egenskap. Når for eksempel 95 prosent har en gitt egenskap vil jo 5 prosent mangle denne egenskapen, og omvendt. I dette tilfelle vil det være nøyaktig like "vanskelig" for 95-tallet å nærme seg 100, som for 5-tallet å nærme seg 0.

Figur 4.12 Andel selveiere blant aleneboende etter fødselskohort og gjennomsnittsalder i perioden 1973-1997. Tiårs fødselskohorter født 1931-1980

Når det gjelder veksten i boligstørrelse er denne noenlunde jevnt fordelt mellom aldersgruppene, men veksten synes å ha vært litt større for par i alder 50-59 år enn for gjennomsnittet. Når vi tar hensyn til antall barn i husholdningen, og da benytter den grovere aldersinndelingen for å sikre beregningsgrunnlaget, finner at aldersgruppene 20-39 år og 40-59 har samme vekst seg imellom (Tabell B 17).

Analysene i dette avsnittet har i grove trekk vist at selveierandelen gjennom periodene 1980-1997 er blitt noe jevnere fordelt mellom unge og andre når vi ser på utviklingen innenfor bestemte husholdningstyper (aleneboende, par uten hjemmeboende barn og par med hjemmeboende barn). Boligstørrelsen ser derimot ut til å ha blitt noe mer aldersavhengig selv innenfor de ulike husholdningstypene. Analysene bekrefter at det at unge sett under ett har hatt en noe svakere utvikling i boligkonsum enn andre aldersgrupper bare i til en viss grad skyldes endringer i husholdningsstrukturen.

4.2.3. "Kohortanalyser" av selveierandel

Mens vi har gjort kohortanalyser av boligstørrelse der vi har kontrollert for endringer i husholdnings-sammensetningen gjennom å se på rom per person (Figur 4.5), har vi ikke foretatt tilsvarende "kompensasjon" for endringer i husholdnings-sammensetningen når det gjelder selveierandel. For å få kontroll med husholdningstype også ved analyser av utviklingen i selveierandel på kohortnivå, har vi laget kohortfigurer som ved hvert observasjonsår bare omfatter en viss husholdningstype. Vi kan ikke si at det er karrierer i

vanlig forstand vi her følger. I tillegg til at kurvene som i alle kohortanalysene omfatter helt andre personer hvert observasjonsår, vil kurvene måtte utgjøres av personer med systematisk ulik husholdningshistorie.³⁶

Kurvene i Figur 4.12, Figur 4.13 og Figur 4.14 kan derfor lett gi et feilaktig inntrykk av å omfatte kohortkarrierene for en gruppe personer som gjennom hele det angivne livsløpsutsnitt har tilhørt en og samme husholdningstype. I enkelte tilfeller (kombinasjoner av alder, kohort og husholdningstype) er det dessuten for få observasjoner til at vi kan plote inn noen verdi slik at vi her må interpolere, noe som reduserer kurvenes presisjon. Kurvene er likevel nyttige dersom de tolkes som et grovt uttrykk for *kategoriernes* karrierer.

Når vi ser på andelen selveiere blant aleneboende betinget av fødselskohort og alder i perioden 1973-1997 (Figur 4.12) finner vi langt på vei det samme mønster som for rom per person for alle voksne (Figur 4.5). På den ene siden har "yngre generasjoner av aleneboende" oppnådd et bestemt konsumnivå mye tidligere i livsløpet enn eldre generasjoner. En eierandel på 10 prosent ble nådd helt i begynnelsen av 20-årene for 1970- og 1960-tallsgenerasjonene. Samme andel ble først nådd i midten av 20-årene for 1950-tallsgenerasjonen og i begynnelsen av 30-årene for

³⁶ De færreste hører jo hjemme i den samme husholdningskategorien gjennom hele eller større deler av livsløpet. Ofte er man i en helt annen familiesituasjon enn for bare få år tilbake (mens vi i mange tilfeller bor i den samme boligen).

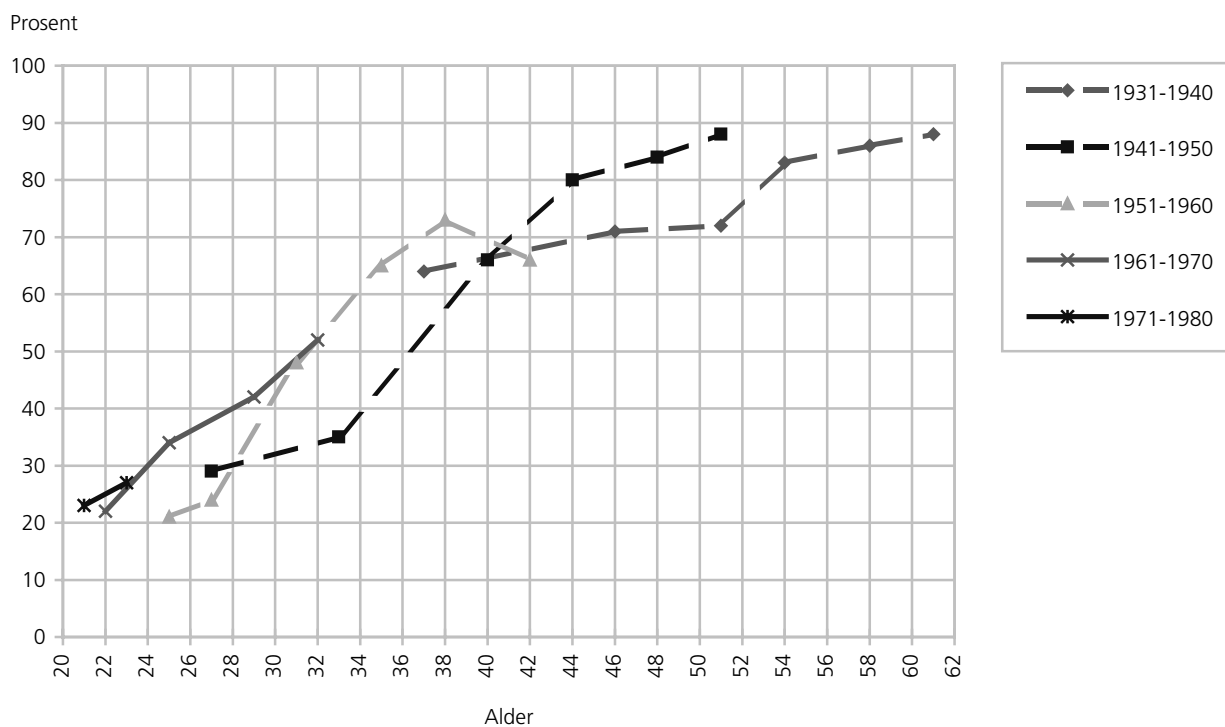
1940-tallsgenerasjonen. På den andre siden har det har forekommet betydelig "karierekryssing" der yngre generasjoner mister forspranget på de eldre. Dette skjer i stadig yngre alder, for eksempel ved alder ca 38 år for 1950-tallskohortene og ti år tidligere for 1960-tallskohortene. Mønstrer må sees i sammenheng med stagnasjonen i selveierandel på 1990-tallet blant enslige sett under ett (Figur 4.8). Med unntak av den eldste generasjonen der en slik sammenligning ikke er mulig, ser alle generasjonene av aleneboende i dag ut til å ha en lavere eiersannsynlighet enn hva eldre generasjoner hadde i tilsvarende alder. Tendensen er tydeligst for 1960-talls- og 1950-tallsgenerasjonene, hvor det i 1997 er om lag ti prosentpoeng færre selveiere enn i generasjonene foran i samme alder ti år tidligere. Dagens boligetableringsgenerasjon av aleneboende født på 1970-tallet har dessuten en mer beskjeden start på boligkarrieren enn sin forgjenger, 1960-tallsgenerasjonen. Likevel ser både 1960- og 1970-tallskohortene ut til å ha hatt en betydelig vekst mellom 1995 og 1997, i likhet med den eldste tiårs kohorten, men i motsetning til de som er født på 1940- og 1950-tallet.

Figur 4.13 viser gjennomsnittlige "boligkarrierer" uttrykt ved sannsynlighet for å være selveier for ulike tiårs årganger av personer som bor sammen med samboer eller ektefelle, men som ikke har hjemmeboende barn. For denne husholdningskategorien er utviklingen på kohortnivå mer blandet enn for alene-

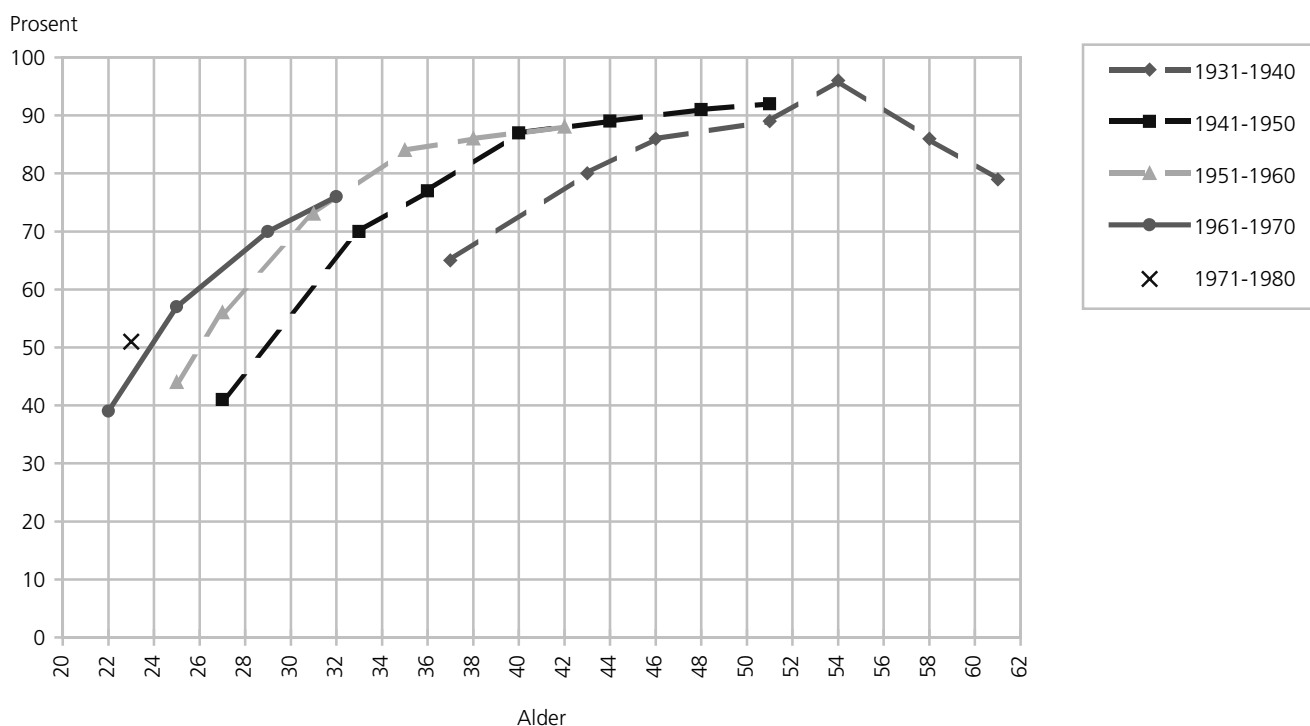
boende, både når det gjelder forskjeller mellom generasjonene, og utviklingen innenfor disse. For det første er det ikke like stor grad av karierekryssing, og selveierandelen er selvfølgelig mye høyere for alle kohorter innenfor alle aldre enn blant aleneboende.

Vi ser at personer født på 1940-tallet fra 40-års-alderen har hatt en betydelig høyere sannsynlighet for å være selveier enn dem som til enhver tid var ti år eldre. 1950-tallskohorten hadde på sin side en mye høyere selveierandel i alderen 30-40 år enn foregående kohort. 1950-tallskohortene ser, med forbehold om mulig "statistisk støy", nå (i 40-årsalderen) bare ut til å ha omtrent samme selveiersannsynlighet som begge de foregående tiårs kohortene. Dagens etableringsgenerasjon og nyetablerte par uten barn er i dag begge bare på nivå med generasjonen før dem. 1960-tallsgenerasjonen hadde riktignok en gunstigere karrierestart enn sin forgjenger 1950-tallsgenerasjonen. 1960-tallsgenerasjonen hadde f.eks. drøyt ti prosentpoeng høyere selveiersannsynlighet enn 1950-tallsgenerasjonen i 25-årsalderen, men har nå penset inn på sistnevntes karriere. Også når vi avgrensar utvalgene til par uten hjemmeboende barn avdekkes altså "karierekollisjoner" og dermed sammenfall i boligkonsum kohortene imellom ved samme alder. Disse "sammenstøtene" skjedde stort sett i siste halvdel av 1990-tallet.

Figur 4.13 Andel selveiere blant par uten hjemmeboende barn etter fødselskohort og gjennomsnittsalder i perioden 1973-1997. Tiårs fødselskohorter født 1931-1980

Figur 4.14 Andel selveiere blant par med hjemmeboende barn etter fødselskohort og gjennomsnittsalder i perioden 1973-1997. Tiårs fødselskohorter født 1931-1980

Figur 4.14 viser andelen selveiere etter alder og fødselskohort blant den store gruppen av personer som tilhører *barnefamilier*. Figuren avdekker et klart og entydig mønster der hver "ny" generasjon av unge barnefamilier har hatt omtrent 15 prosentpoeng større sannsynlighet for å være selveiere enn foregående generasjon ved samme alder. Like fullt tapes også her forspranget etter hvert, og dette skjer mye tidligere i livsløpet for hver ny tiårs kohort. 1960-tallskohortene av barnefamilier (som var i 30-årene i 1997) har samme selveierandel som hva tilsvarende deler av 1950-tallskohortene hadde i samme alder. Det er imidlertid ingen tendenser til kryssing, dvs. at yngre kohorter får et *lavere* konsumnivå enn eldre i tilsvarende alder, verken når vi ser på disse eller andre kohorter. Mønsteret i Figur 4.14 kan tolkes som at det finnes et felles "konsumtak"³⁷ eller en karrieretopp, som nås stadig tidligere i livsløpet.

Gitt de innledende forbehold kan vi si at analysene av selveierkarrierer innen ulike husholdningstyper viser at sannsynligheten for å være selveier øker fra en generasjon til den neste *tidlig i livsløpet*, men at dette "innledende forsprang" på eldre kohorter tapes i stadig yngre alder for hver ny/ynge kohort. Blant aleneboende finner vi de største generasjonsforskjellene. Her krysser de yngre kohortene de eldre kohorters karrierer. I siste halvdel av 1990-tallet hadde alle generasjoner av aleneboende født etter 1940 en *lavere* andel selveiere

enn hva generasjonen før dem hadde i samme alder. Aleneboende innen alle aldre ser dermed for tiden ut til å ha stagnerende boligkarrierer (med et sterkt forbehold om at vi her ikke følger de samme personene). Blant par, både med og uten barn er generasjonsforskjellene mindre. Her er det "innledende forspranget" på eldre kohorter noe mindre, samtidig som dette tapes ved at karrierene konvergerer snarere enn å krysse.

³⁷ I motsetning til hva som gjelder for boligstørrelse er det et absolutt tak for selveierandel (100 prosent).

5. Andre forklaringer på unges beskjedne konsumvekst

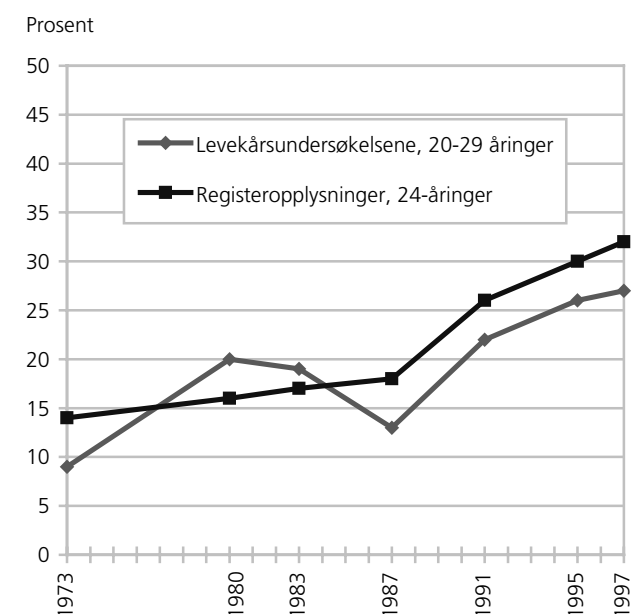
Målet med denne rapporten er ikke primært å finne forklaringer på hvorfor unge ikke har hatt den samme absolutte konsumutviklingen som andre aldersgrupper, men å se konsumutviklingen i relasjon til endringene i husholdningsstrukturen. Likevel vil vi avslutningsvis se nærmere på to andre demografisk relaterte faktorer som kan ha bidratt til at yngre generasjoner og unge sett under ett her har hengt noe etter; utdanningsvekst og urbanisering. Vi skal gjøre analyser der vi tar hensyn til at andelen *studenter*, som jo er en gruppe med et særlig sent etableringsmønster, har økt kraftig. Vi skal også undersøke i hvilken grad flyttestrømmene til byene blant unge kan ha bidratt til å dempe den gjennomsnittlige veksten i boligstørrelse og andel selveiere blant unge. Til slutt skal vi se på spørsmålet om det rett og slett kan være preferanseforskjeller mellom aldersgruppene som forklarer konsumforskjellene og utviklingen i disse. Tallgrunnlaget for figurene i kapittelet finnes bl.a. i Tabell B 19 - Tabell B 21.

5.1. Flere studenter

Studenter har mye lavere inntekt og betydelig lavere boligkonsum enn andre unge (Lyngstad 1999 og Lyngstad og Øyangen 1999). Når andelen studenter øker kan dette gjøre at unge sett under ett gjennom perioden kan ha kommet stadig dårligere ut (selv om både studenter og ikke-studerende unge kan ha hatt en konsumvekst).³⁸ Andelen unge under utdanning har steget betydelig gjennom de siste tre tiår, og økningen har vært særlig stor fra slutten av 1980-tallet. Fra 1973 til 1987 var det bare en beskjeden økning, men fra 1987 til 1997 ble andelen nær fordoblet. Mens 18 prosent av alle 24-åringene var under utdanning i 1987 gjaldt dette 32 prosent i 1997 (Figur 5.1).

Figur 5.1 viser både andelen innen aldersgruppen 20-29 år som er "under utdanning" i levekårsundersøkelsene, og registertall fra utdanningsstatistikken for 24-åringene (som er midtaldere i aldersgruppen 20-29

Figur 5.1 Andel unge under utdanning 1973-1997. Registertall og tall fra levekårsutvalgene

Kilde: Levekårsundersøkelsene og SSB 1995a (Historisk statistikk), Tabell 5.3.

"Under utdanning" i levekårsundersøkelsene:

1973: "Viktigste gjøremål forrige uke: gikk på skole, studerte"

1980, 1983: "Går for tiden på skole eller er i gang med utdanning som normalt varer minst 5 måneder"

1987, 1991, 1995 og 1997: "Går på skole eller studerer, vanligvis 10 timer eller mer per uke"

år, og derfor antakelig er den enkeltaldere som best representerer aldersgruppen 20-29 år). Kurvene er ikke helt sammenfallende, noe som må sees i sammenheng med at definisjonen av det å være under utdanning varierer noe levekårsundersøkelsene imellom (jf. tabellnote), og noe ulike aldersgrupper. Ser vi bort fra en "for" høy andel som er under utdanning i 1980 og 1983 (da definisjonen nok var mer inkluderende enn de andre årene), følger kurvene hverandre likevel rimelig godt, særlig i det interessante tidsrommet 1987-1997 da utdanningsveksten virkelig skjøt fart.

³⁸ Dersom den interne vektfordelingen mellom undergrupper er endret slik at det er blitt flere blant de dårligst stilte vil dette bidra til at gruppen som helhet har fått det "verre". Det er faktisk mulig at de fleste eller til og med *alle* undergrupper av en større gruppe har fått det *bedre* selv om den større gruppen i gjennomsnitt er uberørt eller viser en negativ utvikling.

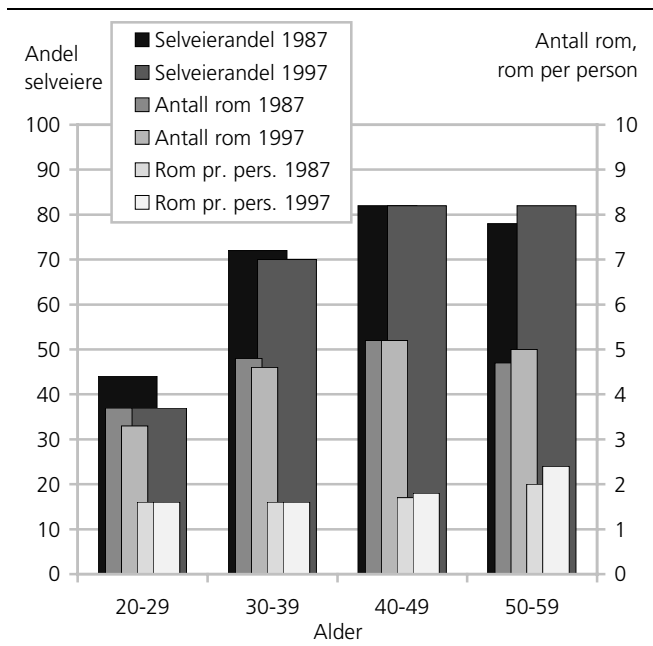
5.1.1. Aldersbetinget konsumvekst "uten studenter"

At en inntektsmessig og boforholdsmessig svak undergruppe blant unge har økt såpass mye i omfang *kan* være en medvirkende forklaring både på endringene i kontrasten mellom aldersfasene når disse sees under ett.³⁹ Dersom vi gjør en analyse av aldersbetinget endring i boligkonsum der vi *utelater studenter*, hindrer vi på en enkel måte at endringene i studentandelen påvirker boligkonsumet blant unge, og dermed resulterer i konsumforskjeller mellom aldersfasene. Figur 5.2 gir uttrykk for utviklingen i boligkonsum mellom 1987 og 1997 innen ulike aldersgrupper når studentene holdes utenfor. Perioden er valgt fordi det var nettopp i dette tidsrommet unge sakket akterut i boligkonsumutviklingen både absolutt og relativt, samtidig som andelen som var under utdanning økte kraftig.

Figur 5.2 viser at unge i alderen 20-29 år, og dels aldersfasen 30-39 år, har hatt et fall i både selveierandel og boligstørrelse (antall rom) i perioden 1987-1997, også når studentene holdes utenfor. 40-49-åringene har uendret konsum, mens 50-59-åringene har hatt en viss vekst. Når vi ser på det husholdningskontrollerte målet rom per person finner vi at unge har

³⁹ Hvorvidt det *legitimt* at unge sett under ett (i gjennomsnitt) får relativt dårligere økonomiske levekår fordi en større andel av dem er under utdanning, avhenger av om man ser problematikken i et intra- eller intergenerasjonsperspektiv, og om man anlegger et kort- eller langsiktig perspektiv. Det å investere i utdanning har stort sett negativ betydning for ens økonomiske situasjon på kort sikt på grunn av fravær av inntekt. Men investeringen gir som regel fordeler for ens langsiktige posisjon innen egen generasjon på arbeidsmarkedet, på lønnsstigen osv. Endringer i utdanningsadferden påvirker dermed den økonomiske ulikheten *innen* en generasjon både i ungdoms- og etableringsfasen og i senere livsfaser. Utdanningens betydning for forholdet *mellom* generasjoner - og dermed mellom ulike perioder - er mindre åpenbar: Utdanning er i inntektssammenheng idealkonsumet på "utsatt behovstilfredsstillelse"; man bytter/ofrer forbruksmuligheter i ung alder mot utsikter til høye fremtidige inntekter. Man kan si at selv om unge i dag ofte er under utdanning og dermed har det trangt økonomisk vil dette i større eller mindre grad "veies opp" av desto høyere inntekter senere. Dagens unge og nyetablerte vil m.a.o. som generasjon totalt sett (i et samlet livsløpsperspektiv) ikke komme dårligere ut enn eldre generasjoner, kanskje snarere tvert imot. Studenter kan dessuten til en viss grad kompensere for inntektsuttsettelsen med lån og dermed ha samme forbruksnivå som andre. Avdrag og renter på studielån gjør imidlertid at lånestrategien for livsløpsutjevning av inntekter og forbruksmuligheter gir lavere disponibel inntekt senere i livsløpet. Dessuten kan utdanningsveksten sies å være "inflasjonsdrivende" i den forstand at et visst utdanningsnivå (det være seg videregående skole, universitetsutdanning, hovedfag) over tid mister relativ verdi. Når stadig flere tilbringer tid i utdanningssystemene vil dette øke gjennomsnittsnivået på utdanningen, særlig innen ens egen generasjon, noe som kan føre til at et stadig høyere utdanningsnivå fordres av den enkelte for å nå en gitt posisjon på arbeidsmarkedet og inntektsmessig (jf. Hirsch 1976). Et økende teknologisk nivå på alle områder - delvis som følge av det økende kunnskapsnivået - bidrar ytterligere til at ufaglært arbeidskraft blir lite verd, slik at en stadig lengre utdanning kreves før teknologien og arbeidslivet kan mestres. Disse faktorene peker i retning av at utdanningsveksten ikke bare har gitt dagens unge nye muligheter, men også stilt dem ovenfor et *krav* om stadig høyere utdanning og dermed kostnader i form av lenger ventetid før man får inntektsgivende arbeid.

Figur 5.2 Boligkonsum etter alder i 1987 og 1997. Personer under utdanning og hjemmeboende er utelatt

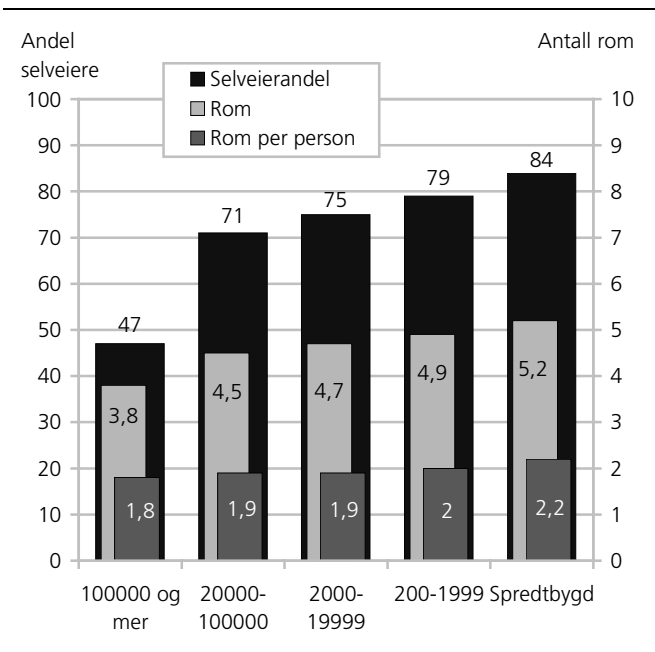

samme konsum som i 1987, nemlig 1,6 rom per person. Dette er nøyaktig samme nivå og utvikling som for alle unge (jf. Figur 4.4), hvilket innebærer at studenter har samme konsum målt ved rom per person som andre unge. Figur 5.1 viser at den økende studentandelen ikke kan være noen viktig forklaring unges beskjedne utvikling i boligkonsum. Unge har med andre ord svekket sin relative "boligmessige" posisjon uavhengig både av endringer i husholdningsstørrelse og i studentandel. Figuren bekrefter ellers inntrykket av at konsumøkningen har vært jevnt tiltakende (eller konsumfallet mindre) med alder, dvs. jo høyere alder vi ser på.

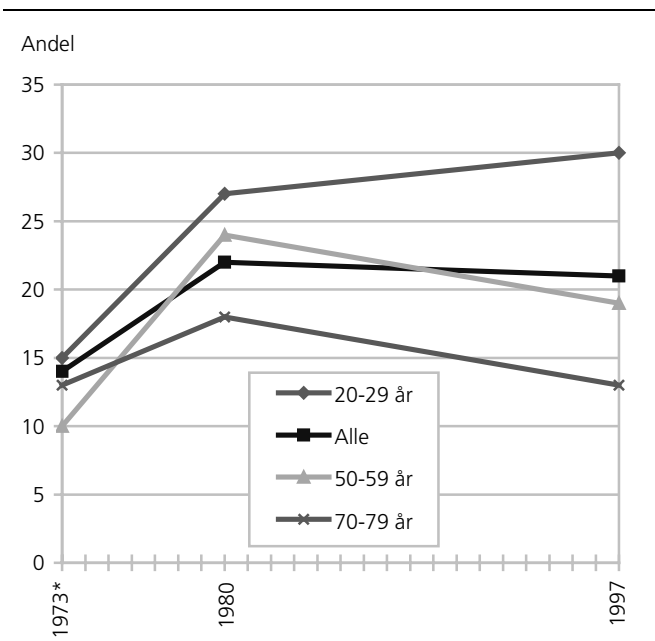
5.2. Flere unge i byene

Vi skal nå se på en annen sentral demografisk endringsfaktor enn husholdningssammensetning og andel studenter som kan tenkes å forklare den relativt svake utviklingen i unges boligkonsum, nemlig eventuelle endringer i *aldersfordelingen mellom by og land*. Andelen innen levekårsutvalgene som bor i spredtbygde strøk er halvert gjennom perioden vi ser på, fra vel halvparten i 1973 via tredjeparten i 1980 til bare en av fire i 1997 (jf. Tabell B 20). Spørsmålet om denne urbaniseringsendringen har vært lik aldersgruppene imellom kan ha stor betydning for våre konklusjoner. Dette fordi boliger i byen og i tettbygde strøk stort sett er mindre i størrelse, og noe sjeldnere er selveid, enn i spredtbygde strøk. Mens husholdninger i spredtbygde strøk har 4,9 rom i gjennomsnitt, er romantallet i storbyene bare 3,6 (Boforholdsundersøkelsen 1995). Hvis unge i større grad bor i byene og i mindre grad i spredtbygde strøk enn før, kan dette ha bidratt til den uheldige gjennomsnittlige konsumutviklingen.

Figur 5.3 Boligkonsum etter befolkningsstørrelse. Gjennomsnitt. 1997

Figur 5.4 Andel som bor i "storby" etter alder i 1973, 1980 og 1997

* I 1973 er Stavanger ikke regnet som storby, men er det i 1980 og 1997.

Figur 5.3 viser at boligkonsumet slik vi definerer det ved selveierandel, antall rom, og rom per husholdningsmedlem er jevnt synkende med økende bosettingsstørrelse⁴⁰. Fordi husholdningene er noe større i spredtbygde strøk (jf. Løwe 1998) representerer sistnevnte konsumaspekt den svakeste sammenhengen,

⁴⁰ Den motsatte tendensen gjelder for boutgifter (Statistisk sentralbyrå 1996b:61)

mens det er selveierandelen som sterkest varierer med befolkningstettheten⁴¹.

Figur 5.4 viser endringen i andelen som bor i byer med minst 100000 innbyggere for unge, middelaldrende og gamle. Fordi Stavanger kategoriseres som storby i 1980 og 1997, men ikke i 1973⁴², blir veksten fra 1973-1980 for alle aldersgrupper overdrevet, men dette vil i liten grad kunne påvirke betydningen av endringer i aldersstrukturen. Vi ser at andelen som bor i storbyene har økt betydelig mer blant unge enn for andre aldersgrupper. Aldersgruppen 50-59 år holdt riktignok følge, og vel så det, med de unge på 1970-tallet, men 50-59-åringene ser i likhet med de eldste ut til å ha blitt *mindre* "urbanisert" siden 1980. Dette kan tyde på at unges relativt beskjedne vekst i boligkonsum kan skyldes endringer i aldersfordelingen mellom byene og distriktene. Det kan dermed tenkes at utviklingen for unge sett under ett er mindre gunstig ut enn den er *innenfor* de ulike urbanitetsnivåer, noe som vil forstyrre "årsaks"-tolkninger av sammenhengen mellom alder og konsumutvikling. Med andre ord kan vi anta at det at en større andel av de unge bor i storbyene enn før kan, sett på bakgrunn av storbyenes relativt lave boligkonsum, ha bidratt til å skape et "falskt" inntrykk av reduksjon i boligkonsum blant unge.

Andelen som bor i *spredtbygd strøk*⁴³ preges imidlertid ikke av den samme aldersavhengige utviklingen som andelen som bor i storbyer. Fallet i andelen av levekårsutvalgene som er bosatt i spredtbygde strøk har som Figur 5.5 viser vært langt mer dramatisk enn økningen i andelen som bor i storbyer, og det er her ingen signifikant forskjell mellom aldersgruppene. Når unge ikke har "sviktet" spredtbygde områder i større grad enn andre aldersgrupper, må andelen unge først og fremst ha sunket på steder av middels størrelse.

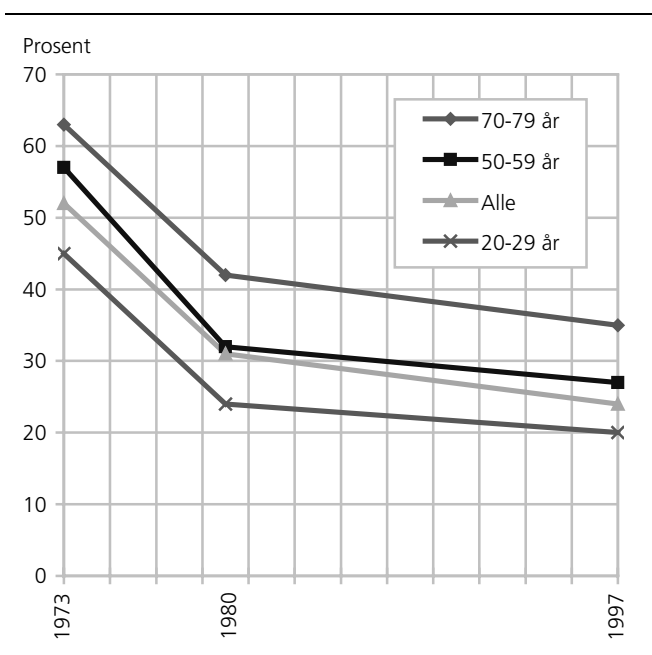
Spørsmålet om i hvilken grad endringer i aldersfordelingen mellom tettbygd og spredtbygd strøk har en avgjørende betydning for den alders- og generasjonsbetingede veksten i boligkonsum avgjøres best gjennom en analyse av aldersbetinget konsumvekst innenfor ulike urbanitetsnivåer. Selv om usikkerheten er stor fordi beregningsgrunnlagene er knappe innenfor mange av cellene, tyder mønstrene i Tabell B 21 på at unge i aldersgruppen 20-29 år har hatt en

⁴¹ Hadde vi brukt eierandel inkludert *andelseie* (borettslag, aksjeleilighet) ville sammenhengen mellom eierandel og befolkningstetthet blitt noe svakere, da det nesten utelukkende er i byene vi finner denne eierformen (Statistisk sentralbyrå 1998:54).

⁴² I 1973 omfatter "stor by" Oslo, Bergen og Trondheim (ifølge presisering i Forbruksundersøkelsen 1973). I 1980 er i tillegg Stavanger med. Det samme gjelder 1997 der personer som bor i byer med minst 100000 innbyggere, (dvs. Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger) klassifiseres som storby.

⁴³ Spredtbygd strøk er i alle undersøkelser definert ved at man bor i et område med færre enn 200 innbyggere (og hvor det stort sett er mer enn 50 meter mellom husene).

Figur 5.5 Andel som bor i spredtbygd strøk etter alder i 1973, 1980 og 1997

svakere vekst i boligkonsum enn andre aldersgrupper også innenfor ulike urbanitetsnivåer. Det at unge i stadig større grad enn andre bor i byene kan dermed ikke være en avgjørende forklaring på at unge har hatt en mindre gunstig utvikling i boligkonsum enn andre grupper. Alder har dermed "betydning i seg selv" i den forstand at det er andre forhold som hører sammen med alder (endres med økende alder) som påvirker boligkonsumet. Det kan imidlertid ikke utelukkes at bosettingsmønster og husholdningsstruktur til sammen kan ha stor betydning, men dette spørsmålet skal vi ikke gå inn på da datamaterialet er for knapt til slike drøftinger, og da multivariate analyser og forklaringer ikke er et mål for denne rapporten.

5.3. Ulike eierpreferanser aldersgruppene imellom?

At unge i dag ikke ser ut til å ha høyere selveierandel enn tidligere generasjoner i samme alder kan skyldes at preferansene har endret seg i den forstand at dagens unge i mindre grad enn gårsdagens unge ønsker å eie sin bolig. Det kan også tenkes at mer eller mindre stabile preferanseforskjeller aldersgruppene imellom, og ikke bare økonomiske skranker (problemer med å få lån, m.m.), ligger til grunn for at unge langt sjeldnere eier sin bolig enn andre aldersgrupper. Det er som kjent mange andre fordeler enn økonomiske ved å leie framfor å eie. Leieformen gir frihet og fleksibilitet på flere plan, herunder i forhold til flytting, og gir ikke minst ferske par muligheten til å "forsøke" å bo sammen. Dermed kan leieformen være mer attraktiv blant unge enn blant andre med større behov for stabilitet og disposisjonstrygghet.

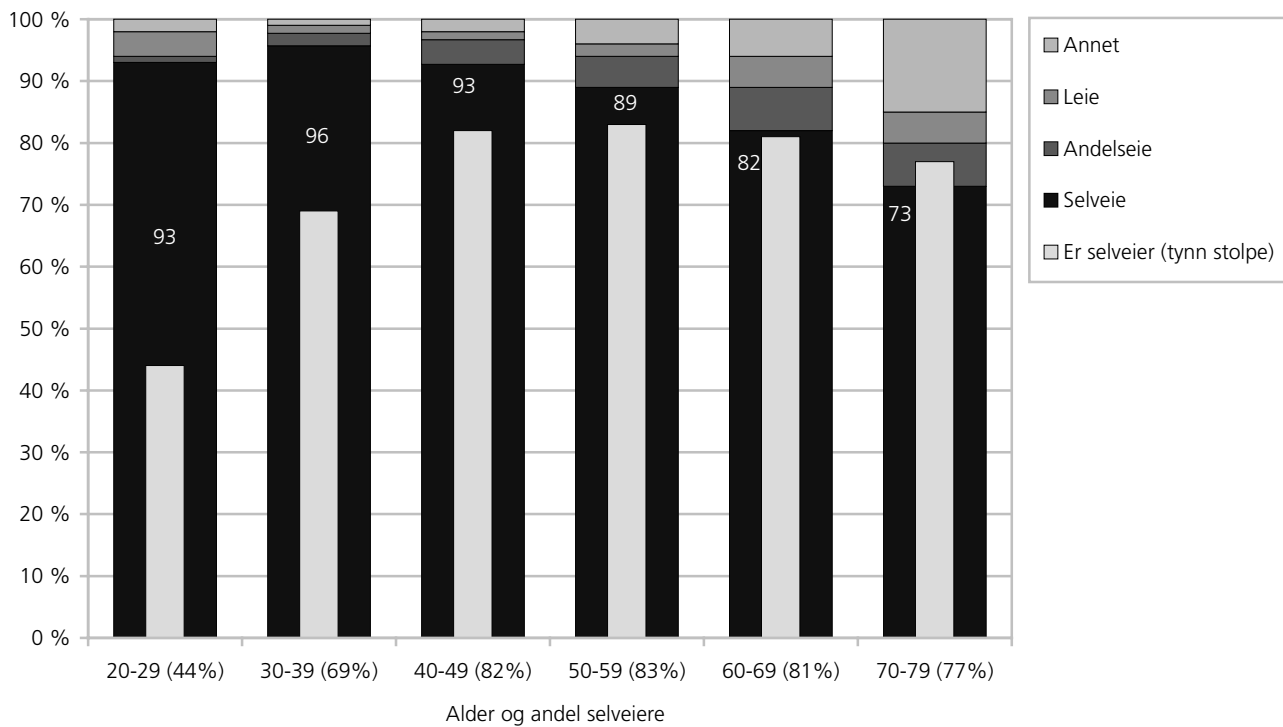
Vi kan dessverre ikke følge preferanseutviklingen for ulike generasjoner og aldersgrupper gjennom Levekårsundersøkelsene da det bare er Levekårsundersøkelsen 1997 som inneholder spørsmål om eie/leiepreferanser. Dette kan imidlertid hjelpe oss et stykke på vei, og ikke minst gi et innblikk i gjeldende preferanseforskjeller mellom aldersgruppene/generasjonene.

Spørsmålet om eie/leiepreferanser er formulert slik "Hvilken av følgende eieformer vil du/dere ha?", hvoretter utfyllende svaralternativer ble gitt. Spørsmålet er noe upresist, og kan nok derfor tolkes på ulike måter. Vi både antar og forutsetter at intervjuobjektene stort sett oppfattet spørsmålet som at de her kunne velge "helt fritt", slik det ble presisert i innledningen til spørsmålet. I så fall er det preferanser *uavhengig av økonomiske skranker* snarere enn hva man faktisk har økonomisk anledning til som måles. Vi antar dessuten at det stort sett er *hva man ønsker seg i dag* heller enn fremtidige ambisjoner for boligkarrieren som her fanges opp⁴⁴. Gitt disse forutsetningene gir tallene i Figur 5.6 ingen indikasjoner på at unge i mindre grad enn andre ønsker selveierbolig. Snarere tvert imot foretrekker 93 prosent selveie, og dette er like mange som i aldersgruppen 40-49 år. En så høy andel kan selvfølgelig heller ikke ha sunket i betydelig grad fra et høyere nivå. Sett i på bakgrunn av dette er det urimelig å anta at fallet i eierandel blant unge fra 1987 til 1997 skulle kunne skyldes preferanseendringer.

Det største avviket mellom hvor mange som *har* og hvor mange som *ønsker* selveierbolig finner vi altså som man nok kunne vente blant 20-29-åringene, der prosentdifferansen er hele 49 prosentpoeng.

⁴⁴ Preferansespørsmålet var et underspørsmål av følgende innledende spørsmål om boligpreferanser m.h.t. størrelse, boligtype og eierform: "Hvis du/dere helt fritt kunne velge en bolig (hva) passer best for deg/dere?" Det er derfor rimelig å regne med at vi fanger opp preferanser i betydningen *ønsker*, selvfølgelig underlagt visse bindinger, som bosted (by/land), heller enn preferanser i betydningen hva en ville gjøre under de faktisk rådende økonomiske rammebetingelser. Sistnevnte "realistiske preferanser" ville bare i sjeldne tilfelle og som følge av at man ennå ikke har fått gjort det man vil og kan, avvike fra hvilke valg en faktisk har gjort. Førstnevnte sier mer om den langt mer interessante "avstanden" mellom hva en vil og hva en kan. Den svært høye andelen som ønsker å eie blant unge, og den mye lavere andelen som faktisk gjør det, tyder på at det ikke er "realistiske preferanser" som her fanges opp. Det må mao. være noe som hindrer en fra å oppnå den eierformen som "passer best", og her spiller nok økonomi og lånemuligheter en stor rolle. Det kunne likevel tenkes at enkelte oppfattet spørsmålet om hvilken disposisjonsform man "vil ha" som gjeldende preferanser for en *fremtidig* situasjon, dvs. hvilken disposisjonsform man ønsker å "ende opp med", eller å ha når man stifter familie (jf. Andersen 1998). Mangelen på presisering av et slikt mer eller mindre langsiktig tidsperspektiv, kombinert med innledningsspørsmålets eksplisitte presensformulering: "passer", gjør det imidlertid rimelig å forutsette at de fleste av intervjuobjektene tenker på nåværende situasjon, og at eventuelle avvik mellom preferanser og rådende realiteter for det meste skyldes begrensede rammebetingelser og i mindre grad forskyvninger i tidsperspektiv og referanseperiode. På oppfølgings spørsmål til leiere som ønsker å eie hevder tre av fire at de mangler egenkapital, mens en av to sier de sparer til senere boligkjøp og en av fire sier de har vansker med å få lån.

Figur 5.6 Preferanser for disposisjonsform og andel som bor i selveierbolig etter alder. Andel som ønsker selveierbolig angis med hvite tall, andel som disponerer selveierbolig angis i parentes under figuren. Tversnitt 1997. Hjemmeboere unge er inkludert

Forskjellen ville blitt enda større om vi her ikke tok med personer som bor hos foreldrene, og som dermed stort sett bor i selveierbolig (jf. Figur 4.6). Blant 30-39-åringene er det også betydelig færre som eier enn det er som ønsker å eie, men forskjellen er mye mindre enn blant de yngste. Et interessant trekk ved forholdet mellom preferanser og realiteter sett i et aldersperspektiv er at avviket minker jevnt og trutt med alder fram til aldersgruppen 60-69 år der det på aggregert nivå er omtrent like mange som ønsker og som har selveierbolig. Blant eldre ser forholdet ut til å være motsatt, at det er litt færre som ønsker være selveiere enn det er som faktisk er det. Preferansfordelingen bryter dermed systematisk med den faktiske aldersmessige fordelingen av selveierandel, som vises i figuren som smale stolper og tilsvarende fordelingen i Figur 2.7. Dette styrker antagelsen om at denne reelle fordelingen neppe kan forklares som generasjonsbetingede preferansforskjeller.

preferanser og realiteter er i likevekt, går allerede ved 40 års-alderen (Løwe 1995a:38 og Løwe 1995b:39).

Det livsfasebetingede (mis)forholdet mellom preferanser og realiteter; at yngre ønsker høyere boligkonsum, mens eldre ønsker lavere, er påvist å gjelde også for boligstørrelse bl.a. i en tidligere undersøkelse basert på analyser av landsrepresentative surveydata om "Norske husholdningers økonomi" innsamlet av Norsk Gallup i 1993 (på oppdrag av bl.a. Institutt for sosialforskning; INAS nå NOVA). Det ble vist at middelaldrende og eldre i motsetning til yngre oftere sier at de ønsker en mindre bolig enn motsatt, og at "preferansekrysningen", dvs. den alderen der

6. Oppsummering og diskusjon

Siktemålet med analysene i denne rapporten har vært å se endringene i boligkonsum (eierforhold og boligstørrelse) og boligkarrierer i perioden 1973-1997 i sammenheng med demografiske endringer, bl.a. i familietableringsprosessen og i husholdsstrukturen generelt. Datagrunnlaget er hentet fra levekårsundersøkelsene 1973-1997. Vi har belyst utviklingen på personnivå og har sett endringene både i et aldersfasespektiv og i et generasjonsperspektiv. I aldersfasespektivet har vi fulgt – og sammenlignet – utviklingen i boligkonsum for ulike aldersgrupper gjennom hele perioden etter å ha gruppert intervjupersonene i de ulike levekårsundersøkelsene etter alder i tiårs grupper (20-29, 30-39 osv. til 70-79 år). I generasjonsperspektivet har vi fulgt utviklingen i boligkonsum innenfor ulike fødselskull. Her har vi gruppert intervjupersonene fra de ulike undersøkelsene etter fødselsår i faste tiårs fødselskohorter (1921-1930, 1931-1940 osv.). I disse analysene har vi satt sammen observasjoner fra ulike undersøkelser på en slik måte at det er mulig å følge utviklingen med alder, dvs. avdekke karrierer, innen ulike fødselskohorter. Dette gjør at vi i noen grad har kunnet sammenlikne yngre og eldre fødselskohorter på, og gjennom, sammenliknbare alderstrinn og aldersfaser av livsløpet. I begge tilfelle har vi vært særlig opptatt av belyse endringer i situasjonen for unge i aldersfasen 20 -29 år.

6.1. Kort oppsummering

Analysene viser at den generelle veksten i eierandel og boligstørrelse i perioden 1973-1997 har hatt noe ulik karakter aldersgruppene og generasjonene imellom. Nesten alle aldersgrupper hadde en betydelig vekst gjennom hele perioden. Aldersgruppen 20-29 år hadde derimot omtrent den samme gjennomsnittlige boligstørrelse og eierandel i 1973 som i 1997, når denne aldersgruppen sees under ett. Andelen unge barnefamilier har imidlertid falt betydelig i samme periode, og andelen unge som bor alene har steget sterkt. Når det tas hensyn til disse relevante endringene i husholdningsstørrelsen, og dermed boligbehovet, har unge hatt en minst like god utvikling i boligstørrelse på 1970- og 1980-tallet som gjennomsnittet i befolkningen. På 1990-tallet har imidlertid utviklingen, selv målt ved rom per husholdningsmedlem, vært negativ både

sammenlignet med andre aldersgrupper og absolutt sett.

Kohortanalysene viser at yngre kohorter stort sett har nådd et høyere boligkonsum enn eldre ved samme alder. Målt ved rom per husholdningsmedlem har dagens unge og nyetablerte hatt en gunstigere start på boligkarrieren enn hva eldre generasjoner hadde. Men de yngre kohortene mistet forspranget på sine forgjengere utover på 1990-tallet. Inntrykket av at unge og yngre generasjoner har sakkett litt akterut i konsumutviklingen på 1990-tallet ser ikke ut til å bero på preferanser. Den økte studentandelen og urbaniseringen blant unge har imidlertid hatt en viss betydning.

6.1.1. Flere selveiere, større boliger og mindre husholdninger

Gjennomsnittsnordmannen har i løpet av de siste 25-årene fått både større og bedre bolig, og eier den oftere selv. Målt på personnivå har gjennomsnittlig antall rom i boligen økt fra 4,3 til 4,5, og knapt seks av ti var selveiere i 1973, mot syv av ti i 1997. Her ser vi befolkningen 20-79 år under ett, og holder – som i analysene ellers – hjemmeboende unge utenfor. Utviklingen i boligstørrelse blir mer markert når vi tar hensyn til at husholdningene er blitt betraktelig mindre gjennom hele den perioden vi tar for oss. Gjennomsnittsnordmannens husholdning krympet fra 3,3 til 2,7 medlemmer i perioden 1973-1997. Andelen av befolkningen som bor alene er mer enn fordoblet, og andelen par, og særlig par med barn, har sunket betraktelig. Beregnet på grunnlag av det "behovskorrigerte" målet rom per husholdningsmedlem steg boligkonsumet med hele 33 prosent i perioden (fra 1,5 til 2,0).

6.1.2. Større forskjeller mellom aldersgruppene: Stagnasjon for unge og sterk vekst for eldre

Analysene viser at veksten i boligkonsumet hatt noe ulik styrke og forløp for ulike aldersgrupper og generasjoner. Det har vært en markert vekst både i selveierandel og i boligstørrelse for personer i de aller fleste aldersgruppene, med unntak av unge i aldersgruppen 20 -29 år som sett under ett verken hadde større bolig,

eller høyere sannsynlighet for å eie den, enn hva tilsvarende aldersgruppe hadde i 1973. I samme periode har også aldersgruppen 30-39 år hatt en mer beskjeden vekst i selveierandel og boligstørrelse enn eldre aldersgrupper.

Samlet sett tyder dette på at den generelle veksten i selveierandel og boligstørrelse i hovedsak har kommet den til enhver tid middelaldrende og eldre delen av befolkningen til gode, mens de unge har stått på stedet hvil siden 1973. De mer detaljerte analysene viser imidlertid at utviklingen for aldersgruppene under 40 år var svært ulik i første og siste delen av perioden. Forskjellene mellom de yngre og de eldre aldersgruppene oppsto i hovedsak etter 1987. I perioden 1980-1987 hadde 20-29 åringene og 30-39 åringene en markert vekst både i selveierandel og i gjennomsnittlig boligstørrelse. I perioden etter 1987 har imidlertid både selveierandelen og boligstørrelse gått tilbake for begge disse relativt unge aldersgruppene, særlig blant de yngste.

I 1997 var både selveierandel og gjennomsnittlig boligstørrelse blant 20-29 åringene betydelig lavere enn for tilsvarende aldersgruppe i 1987. For 30-39 åringene er det særlig gjennomsnittlig boligstørrelse som viser en negativ utvikling etter 1987, mens tilbakegangen i selveierandel er mer beskjeden og begrenset til perioden fra 1991 til 1995/1997. Samtidig med fallet i konsum blant de unge hadde den eldste aldersgruppen vi ser på, 70-79-åringene, en meget sterk vekst både i selveierandel og boligstørrelse (fra henholdsvis 56 til 77 prosent selveiere og 3,8 til 4,3 rom i 1987 og 1997). I et rent aldersfaseperspektiv tilsier den klart aldersbetingete utviklingen vi hittil har beskrevet at generasjonsforskjellene, i betydningen forskjellen mellom aldersgruppene, er blitt større. Bildet nyanseres imidlertid en god del når vi tar hensyn til at andelen unge barnefamilier har sunket betydelig, og at andelen unge som bor alene har steget sterkt.

6.1.3. Endringer i husholdningsstrukturen: Færre barnefamilier og sterk vekst i andelen aleneboende gir gunstigere konsumutvikling for unge

Gjennom perioden vi tar for oss er det skjedd betydelige endringer i husholdningssammensetningen innenfor ulike aldersgrupper av befolkningen. Husholdningene rommer generelt stadig færre medlemmer. Det gjennomsnittlige antall personer en voksen deler boligen med har falt fra 2,3 til 1,7 i perioden 1973-1997. Andelen som bor alene har vært jevnt økende, og er mer enn fordoblet siden 1973. Andelen par uten barn har vært noe økende, mens andelen som tilhører barnefamilier har falt betydelig. Endringene er særlig store innen yngre aldersgrupper. Andelen 20-29 åringene som tilhører husholdningstypen par med barn ble halvert fra 1980 til 1997, mens andelen aleneboende ble tredoblet i samme periode. Dette kan sies å

ha endret det boligmessige "behovsfordelingen" generasjonene imellom.

Analysene viser at nedgangen i selveierandel blant unge i stor grad kan sees i sammenheng med en endret husholdningsstruktur. Blant par både med og uten barn har veksten i selveierandel mellom 1980 og 1997 vært minst like stor enten vi ser på unge og nyetablerte i aldersfasen 20-39 år eller de mer etablerte aldersfasene 40-79 år. Hos par med barn har det skjedd en viss utjevning i selveierandel mellom yngre og eldre aldersgrupper, ved at veksten her har vært sterkest for de unge aldersgruppene. Også blant aleneboende unge i aldersfasen 20-39 år har det også vært en betydelig økning i selveierandelen (fra 8 prosent i 1980 til 20 prosent i 1997), men her har den absolutte økningen i selveierandel vært større i eldre aldersgrupper. Også her var det betydelige forskjellene i utviklingen henholdsvis før og etter 1987. Fra 1980 til 1987 var det en sterk økning i selveierandelen for aleneboende unge i aldersfasen 20-39 år til totalt 30 prosent og deretter et fall til 20 prosent selveiere i 1995 og 1997. Det har også vært en del svingninger i selveierandelen for aleneboende i aldersgruppen 40-59, men nedgangen etter 1987 er samlet sett mindre for denne aldersgruppen enn for den yngste (fra 55 til 50 prosent). Aleneboende i den eldste aldersgruppen 60-79 år har derimot hatt en entydig positiv utvikling med betydelig vekst i selveierandelen for perioden som helhet (fra 40 til 70 prosent). For aleneboende har dermed forskjellene i selveierandel mellom yngre og eldre aldersgrupper blitt større i perioden 1987 til 1995/97.

Utviklingen er relativt sett mindre gunstig for de unge aldersgruppene også når vi ser på endringen i boligstørrelse innen ulike husholdningstyper. Gjennomsnittlig boligstørrelse har vokst mer for eldre aldersgrupper enn for yngre, både blant aleneboende og par henholdsvis med og uten hjemmeboende barn. I likhet med selveierandelen registrerer vi også et fall i gjennomsnittlig boligstørrelse for yngre aleneboende (aldersgruppen 20-39 år) etter 1987 (fra 2,8 rom i 1987 til 2,4 rom i 1997). Utviklingen i boligstørrelse for aleneboende i de to eldre aldersgruppene følger også i stor grad samme mønster som selveierandelen. Gjennomsnittlig boligstørrelse for 40-59 åringene falt fra 1987 til 1991 (fra 3,5 til 3,0 rom), hvoretter den steg og var i 1997 tilbake på 1987-nivået. Aleneboende eldre (60-79 år) har imidlertid hatt en vekst både i eierandel og boligstørrelse gjennom hele perioden 1973-1997.

Dersom vi tar hensyn til endringene i husholdningsstørrelse ved å se på gjennomsnittlig antall rom per person (beboelsesrom per husholdningsmedlem i intervjuobjektets husholdning), finner vi at unge har hatt en konsumvekst omtrent på nivå med gjennomsnittet av befolkningen når vi sammenligner dagens situasjon (1997) med 1973 eller med 1980. Ser vi

nærmere på utviklingen i rom per person, finner vi at aldersgruppen 20-29 år hadde en positiv utvikling både på 1970-, og særlig på 1980-tallet. På 1990-tallet stanset imidlertid veksten i rom per person helt opp for gruppen av unge. Dette i motsetning til utviklingen for gjennomsnittsnordmannen, og i særlig kontrast til gruppen av middelaldrende, som både har hatt en relativt stor reduksjon i husholdningsstørrelse og en klar økning i antall rom i boligen.

6.1.4. Utvikling på fødselskohortnivå : Gunstig start for yngre generasjoner – men veksten har flatet ut på 1990-tallet

Gjennom kohortanalysene kan vi sammenlikne både enkeltaldre og deler av livsløpet for ulike kohorter med situasjonen for dem som er ti år eldre da de var i tilsvarende alder eller livsløpsfase. For noen livsløpsfaser kan vi også sammenlikne med situasjonen for fødselskohortene som er tjue år eldre. Dersom veksten i selveierandel og boligstørrelse har kommet alle aldersgrupper og generasjoner til gode i samme grad, vil yngre generasjoner ha et høyere konsum i alle aldre, og dermed ha nådd et visst konsumnivå tidligere i livsløpet enn eldre kohorter. Analysene avdekker imidlertid betydelige forskjeller i konsumvekst mellom generasjonene.

Utviklingen på fødselskohortnivå viser at det blant dagens middelaldrende og eldre har vært en klar økning både i selveierandel og i boligstørrelse, sammenliknet med generasjonene som var i tilsvarende aldersfase tidligere i perioden. Dagens unge generasjoner (tiårskohortene 1971-80 og 1961-70) hadde derimot ikke høyere konsumnivå, og har hittil hatt en beskjeden konsumvekst med alder, sammenliknet med eldre kohorter når vi ser på selveierandel og absolutt boligstørrelse. 1960-tallskohortenes hadde ved 26-års alder ikke større boliger enn hva de 20 år eldre 1940-tallskohortene hadde i samme alder. Videre ser vi at 1970-tallskohortenes karrierestart her er mer beskjeden enn 1960-tallskohortenes.

Dagens unge generasjoner har imidlertid hatt en langt gunstigere konsumutvikling når vi tar hensyn til endringene i husholdningsstrukturen. At de yngre generasjonene utsetter familieetableringen lenger enn tidligere generasjoner har medført at antall husholdningsmedlemmer har falt mest blant disse. Dagens unge har i boligetableringsfasen hatt et fordelaktig forhold mellom boligstørrelse og husholdningsstørrelse, og kan dermed sies å ha hatt en gunstigere start på boligkarrieren enn eldre. Men med økende alder taper imidlertid dagens unge generasjoner dette forspranget. 1960- og 1950-tallskohortenes karrierekurver har på 1990-tallet flatet helt ut, og har "kollidert" med de eldre kohortenes karrierekurver i og med at forholdet mellom boligstørrelse og husholdningsstørrelse, eller rom per person var det samme som for eldre kohorter i samme alder ti år tidligere.

Karrierestagnasjonen må sees i sammenheng med medlemstilvekst i husholdningene som følge av pardannelse og barnefødsler. Økningen i boligstørrelse med alder for de yngste generasjonene synes i denne sammenheng knapt nok stor nok til å "holde tritt med" familieforøkelsen og det økende plassbehovet. Dette dels i motsetning til for de eldre kohortene. Mønstrer må sees i sammenheng med at boligetablering og familieetablering i stadig mindre grad er tidsmessig sammenfallende hendelser. Boligetableringen skjer i dag lenge før familieetableringen, og avstanden i tid mellom disse har vært økende særlig gjennom 1990-tallet.

Kohortanalysene viser at de eldste kohortene (1920-39) har hatt en gunstig konsumutvikling i undersøkelsesperioden. Generasjonen som ble født på 1940-tallet og som var 50-59 år på 1990-tallet, skiller seg imidlertid ut som den generasjonen som ved de fleste aldersfaser og konsummål (andel selveiere, boligstørrelse og rom per husholdningsmedlem) synes å ha nådd et relativt høyt konsumnivå tidligere i livsløpet enn eldre kohorter.

6.1.5. Kan preferanseforskjeller eller ulikheter i flyttemønstre forklare utviklingen?

De aldersbetingede konsummønstrene blir mindre tydelige når vi ser på utviklingen innen ulike husholdningstyper hver for seg. Dette viser at det er andre trekk ved husholdningene enn antall medlemmer alene som bidrar til å forklare mønstrene. Mønstrene svekkes dessuten en del når vi kontrollerer for endringer i studentandelen og for at en økende andel av de unge bor i storbyene. På disse områdene gir imidlertid datamaterialet et noe spinkelt grunnlag for å gjennomføre kontroller hvor vi samtidig tar hensyn både til endringene i bosettingsmønstre og i husholdningsstruktur. Vi kan ikke utelukke at en del av utviklingen for aleneboende unge har sammenheng med det regionale bosettingsmønsteret for denne aldersgruppen, og at relativt flere aleneboende unge bor i storbyer hvor terskelen både for selveierandel og boligstørrelse er høyere enn i andre områder av landet.

Preferanseforskjeller kan også være en mulig forklaring på konsumforskjellene. Når det gjelder disposisjonsform, kunne det for eksempel tenkes at unge i mindre grad enn andre, eller i mindre grad enn før, ønsker selveierbolig. Slik er det øyensynlig ikke, da så godt som alle unge sier at de egentlig ønsker å eie – hvis de kunne velge helt fritt.

6.2. Foreløpige konklusjoner og diskusjon

Den markerte nedgangen i selveierandel for unge aleneboende fra 1987 til 1995/97 er ikke overraskende, på bakgrunn av hva andre undersøkelser viser om endringene i inntektsforholdene i ungdomsgenerasjonene i denne perioden og om utviklingen i

rammebetingelser på boligmarkedet. For det første sank det gjennomsnittlige inntektsnivået blant unge i aldersgruppen 20-29 år betydelig på første halvdel av 1990-tallet, og det var en markert utsettelse av selvforsørgelsen, særlig blant de yngste i denne aldersgruppen. For det andre kan det hevdes at den historisk høye selveierandelen for unge på slutten av 1980-tallet var sterkt påvirket av en overopphetet utvikling i bolig- og kredittmarkedet i årene etter liberaliseringen på første halvdel av 1980-tallet, og at den dermed var kunstig høy i forhold til inntektsevnen for unge i aldersgruppen 20-29 år på dette tidspunktet.

6.2.1. Inntektsnedgang og utsatt selvforsørgelse.

Sett i forhold til utviklingen i ungdomsgenerasjonenes inntektsforhold gjennom første halvdel av 1990-tallet er det ikke overraskende at selveierandelen i aldersgruppen 20-29 år gikk ned i den samme perioden. I prosjektet "Levekår i støpeskjeen" ble utviklingen i inntekt for fødselskullene 1961-1995 analysert på grunnlag av inntektsopplysninger fra liknings- og inntektsregistrene for perioden 1990-1995 (Skrede 1999 a og b). Registerundersøkelsene omfatter samtlige i årskullene, og vi har dermed sikre resultat om den faktiske inntektsutviklingen på grunnlag av registrerte inntekter og overføringer. Undersøkelsene viste at gjennomsnittlig realinntekt (målt ved toppskattgrunnlaget) i faste kroner for unge menn i aldersintervallet 20-29 år gikk ned i perioden, mest markert for de yngste alderstrinnene mellom 20-24 år. Sammenliknet med inntektsnivået for tilsvarende aldersgrupper på slutten av 1980-tallet var det markert utsettelse av selvforsørgelsen blant unge menn i disse aldersgruppene (Skrede og Ryen 1996). Som følge av en utsatt familieetablering var utviklingen isolert sett mer positiv for unge kvinner.

Samlet sett var det en liten andel blant unge under 25 år som hadde så høy inntekt at det var rimelig å regne dem som selvforsørgende på grunnlag av inntekten, og en betydelig andel av disse hadde også svært lave arbeidsinntekter. Registerundersøkelsene viser at en viktig årsak til de lave inntektene er at svært mange fortsatt er under utdanning i aldersfasene fram til 25 årsalder, men også at det vanskelige arbeidsmarkedet på det tidlige 1990-tallet hadde betydning for utviklingen. Undersøkelsene viser imidlertid også at økonomien for det store flertallet i ungdomsgenerasjonene bedrer seg raskt etter hvert som de blir ferdig med utdanningen og etablerer seg på arbeidsmarkedet. Det dreier seg i stor grad om en utsatt selvforsørgelse og ikke om en varig lavinntektstilstand (Skrede 1999a, 2000).

6.2.2. Rammebetingelser og selveierandel – var nivået i 1987 kunstig høyt?

Analysen av utviklingen i selveierandel og boligstørrelse på periodenivå viste en sterk vekst for

unge i aldersgruppen 20-29 år i perioden fra 1983 fram til 1987. Veksten ble båret frem samtidig med en sterk utlånsvekst i kjølvannet av kredittliberaliseringen fra begynnelsen av 1980-tallet. Den sterke stigningen i realrentene fra slutten av 1980-tallet fram til begynnelsen av 1990-tallet rammet førstegangsetablererne særlig hardt. Inntekts- og formuesundersøkelsene 1986 og 1990 viste at den gjennomsnittlige rentebelastningen i begge årene var aller høyest for generasjonen født mellom 1951 og 1960, enten rentebelastningen ble målt i faste kroner eller som prosent av bruttoinntekten. Den gjennomsnittlige rentebelastningen økte også mellom 1986 til 1990 for 1950-tallsgenerasjonen, mens den gikk svakt ned i samme periode for 1940-tallsgenerasjonen. I denne perioden var det også en betydelig vekst i rentebelastningen for generasjonen født mellom 1961-70, selv om rentebelastningsnivået var en del lavere for 1960-tallgenerasjonen enn for 1950-tallgenerasjonen, både i 1986 og i 1990 (Skrede 1994).

På bakgrunn av dette kan en nok si at selveierandelen i 1987 for 20-29 åringene var kunstig høy, og at utviklingen i ettertid viste at generasjonen som var i denne aldersfasen på slutten av 1980-tallet måtte betale dyrt for det høye boligkonsumet den skaffet seg tidlig i livsløpet. Isolert sett er det ikke overraskende om denne erfaringen også kan ha bidratt til en mer avdempet selveieretablering i den ungdomsgenerasjonen som fulgte etter på 1990-tallet, selv om rammebetingelsene på bolig- og kredittmarkedet ble betydelig bedret utover på 1990-tallet etter at bankkrisen var overstått, skattereformen var gjennomført og rentenivået begynte å synke fra 1992. Objektivt sett kan det ikke hevdes at rammebetingelsene for å bli selveier var dårligere i 1995/97 enn de var i 1987. Rentenivået holdt seg gjennomgående lavt i denne perioden. Utviklingen i de gjennomsnittlige boutgiftsbelastningene for husholdningene var klart fallende i perioden 1990-1997. Selv om prisene på bruktboliger var begynt å stige fra 1993, lå de i 1997 fremdeles under nivået fra 1988 målt etter realpris i faste kroner (St meld nr 49 (1997-98)).

Nedgangen i selveierandel på 1990-tallet blant unge kan også være påvirket av det økte tilbudet av utleieboliger i denne perioden. Fra 1988 til 1997 økte antallet leieboliger fra 307 000 til 434 000 (Andersen 2000). Isolert sett kan det økte tilbudet av leieboliger ha bidratt til å redusere interessen for å bli selveier, uten at de økonomiske rammebetingelsene for å bli selveier (økonomisk evne og prisnivå for boliger) nødvendigvis er blitt dårligere. At prisene på leiemarkedet økte kraftig fra 1993 (St meld 46 1997-98) gjør imidlertid denne forklaringen lite sannsynlig, ihvertfall for utviklingen mot slutten av perioden.

6.2.3. Rammebetingelser eller livsstilsendringer som forklaring på etableringsutsettelse og lav selveierandel?

Når vi i denne rapporten har kontrollert for endringer i husholdningsstrukturen, har vi implisitt forutsatt at stadig mindre husholdninger (med redusert behov for plass og disposisjonstrygghet) blant unge har "ført til" et stagnerende boligkonsum. Vi kan også dels se for oss en motsatt årsaksretning mellom husholdnings-sammensetning og boligkonsum. Det kan tenkes at et forholdsvis lavt boligkonsum blant dagens unge virker hindrende på beslutningen om familieetablering, og at den lave andelen barnefamilier i dagens ungdomsgenerasjoner dels er et produkt av økonomiske rammebetingelser (inntektsutsettelse, boligpriser m.m.). I den grad kunnskapssamfunnets stadig høyere krav til utdanning og trangere økonomiske rammer på boligmarkedet og ellers begrenser muligheten både for boligetablering og familieetablering er det ikke åpenbart at vi kan "begrunne" unges relativt beskjedne konsumutvikling med endringene i husholdningsstruktur, slik vi har gjort i rapporten. I tillegg til at livsfasen 20-29 år har endret seg mye gjennom den perioden vi ser på, er nok dagens unge i mindre grad bundet av tradisjoner og normer for egen livsløpsbiografi enn hva tidligere generasjoner var, og man har dermed friere tøyler til å bestemme hvilke begivenheter livet skal inneholde, og når disse skal inntreffe (Lash and Urry 1996, Brusdal og Frønes 2000). Dermed er det lettere å utsette familieetableringen enten man rett og slett ønsker dette, eller dersom det økonomiske mulighetsrommet og boligsituasjonen ikke er bra nok. Om det er trange økonomiske rammebetingelser, eller ønskete livsstilsendringer blant dagens unge, som er forklaringen på unges lave konsum er et åpent spørsmål.

Fra analysene på aggregert nivå er det ikke mulig å trekke endelige konklusjoner om i hvilken grad utviklingen i boligkonsum i aldersgruppen 20-29 år sett under ett skyldes nedgang i inntektsnivået (eller om det også har funnet sted endringer f.eks. i andelen som er selveier når det er kontrollert for endringer i inntektsnivået innen ulike alderstrinn i gruppen som helhet). Datamaterialet fra levekårsundersøkelsene gir imidlertid grunnlag for å gå nærmere inn i dette spørsmålet, i og med at vi på individnivå også har opplysninger om inntektsforhold i de enkelte årene før hver undersøkelse. På individnivå har vi også muligheter til å se nærmere på andre strukturelle endringer som kan forklare nedgangen i selveierandel for aleneboende unge etter 1987, så som kjønns sammensetningen og bostedsfordelingen for aleneboende unge. Fra andre undersøkelser vet vi at unge kvinner gjennomgående flytter tidligere fra foreldrehjemmet enn unge menn, og at unge kvinner i større grad enn unge menn flytter til storbyene. Siden unge kvinner i gjennomsnitt har betydelig lavere inntekt enn unge menn, er det mulig

at en del av nedgangen i selveierandel for aleneboende unge kan sees i sammenheng med økt andel av kvinner blant de aleneboende unge. Ved å trekke inn opplysningene om inntektsforhold, har vi også mulighet til å se nærmere på andre forhold som kan bidra til å forklare endringene i husholdningstruktur og boligkonsum for unge i aldersgruppen 20-29 år. Disse problemstillingene vil bli tatt opp i senere analyser i prosjektet.

6.2.4. Generasjonskonflikter eller større ulikhet innen generasjoner?

Vi har dels konkretisert spørsmålet om endringer i forskjellen mellom generasjonene gjennom å beskrive endringer i konsumulikheten mellom unge i etableringsfasen og andre aldersgrupper, herunder særlig middelaldrende. Målt på tverrsnittnivå er ulikheten mellom unge og middelaldrende større i dag enn den var på 1970- og 1980-tallet, i alle fall når det gjelder absolutt boligstørrelse og disposisjonsform.

Sett i et generasjonsperspektiv representerer disse aldersgruppene også en ungdomsgenerasjon og dennes foreldregenerasjon. Analysen av utviklingen i 25 års perioden viser at foreldregenerasjonen har en meget gunstig boligkonsumutvikling i denne perioden. Sammenliknet med de eldre generasjonene har generasjonen som ble født på 1940-tallet vært bedre stilt på alle stadiene av livsløpet enn generasjonen før dem. Dagens ungdomsgenerasjon hadde riktignok en gunstig start på sin tidlige boligkarriere målt ved gjennomsnittlig boligstørrelse. Mot slutten av 1990-tallet ser vi imidlertid klare tendenser til stagnasjon for ungdomsgenerasjonen som helhet, både når det gjelder selveierandel og gjennomsnittlig boligstørrelse. Veksten i boligprisene i annen halvdel på 1990-tallet har bidratt til at den økonomiske terskelen for første-gangsetablerne har blitt høyere i løpet av perioden, og har dermed særlig rammet ungdomsgenerasjonene.

Slik sett framstår ulikhetene i boligkonsum mellom aldersgruppene også som markerte kontraster mellom foreldregenerasjonen og ungdomsgenerasjonen. Ulikhetene i boligkonsum er imidlertid ikke det eneste området hvor ulikhetene er store. På den ene siden har vi ikke tidligere hatt en ungdoms- og en foreldregenerasjon som har vært så nær hverandre aldersmessig som disse to generasjonene. På den andre siden har neppe kontrastene i livsløpsmønster mellom en foreldre- og en barnegenerasjon vært større enn hva de er mellom disse to generasjonene (Skrede og Ryen 1996). Dagens ungdomsgenerasjon består av de tidlige barn av foreldre som selv i stor grad er født på 1940-tallet. Foreldregenerasjonen hadde i gjennomsnitt korte og sammenpressete ungdomsfaser, og de fleste etablerte seg tidlig i yrkeslivet. Med gjennomsnittlig små barneflokker er mange av foreldregenerasjonene dermed over i den "barnefrie" perioden relativt tidlig i livsløpet, samtidig som deres voksne barn i dag be-

finner seg i en mer langtrukken ungdoms- og utdanningsfase og møter rammebetingelser på boligmarkedet som ikke er til gunst for førstegangs-etablereren.

Et viktig spørsmål er om disse ulikhetene også kan føre til økende ulikheter og økende generasjonskonflikter på lengre sikt, og om det er rimelig å tolke disse generasjonsforskjellene som en kime til økte generasjonskonflikter og interessemotsetninger? Relasjonen mellom foreldre og barn, og kanskje i særlig grad mellom unge voksne barn og deres middelaldrende foreldre, er sentral i et slikt generasjonsperspektiv. En ting er forholdet mellom aldersfaser og generasjoner slik det framtrer i det offentlige rom. En annen ting er hva som faktisk skjer av økonomiske og økonomisk relaterte overføringer mellom generasjonene. Relativt sett er dagens foreldregenerasjon gunstigere økonomisk stillet enn hva deres foreldregenerasjon var på tilsvarende stadium av livsløpet. Dagens generasjonsforskjeller kan avdramatiseres noe dersom vi antar at unge nyter godt av foreldrenes gunstige økonomiske og boligmessige stilling bl.a. gjennom økonomiske familieoverføringer og arv.

Vi vet ikke særlig mye om omfanget av slike overføringer mellom generasjonene. En undersøkelse fra 1993 tydet imidlertid på etableringsgenerasjonen ofte fikk "starthjelp" eller "etableringsassistanse" i form av kausjon, lån og tilskudd både til husleie eller kjøp av bolig (Løwe 1995b). Arvestatistikken tyder også på at omfanget av arv øker. Men arven kommer gjerne så sent i livsløpet at den er til liten hjelp i etableringssituasjonen, og snarere bare bidrar til å forsterke generasjonsforskjellene. Det framtidige omfanget av arv vil dessuten avhenge av den økonomiske atferden i alderdommen i framtidige generasjoner. Når middelaldrende i større grad enn eldre sier at de vil bruke av egen formue i alderdommen, kan dette bety at eldre i framtiden vil bli mer aktive forbrukere i alderdommen enn dagens eldre generasjon (Løwe 1995a). På den annen siden tyder også utviklingen på at de eldres gjennomsnittlige formue vil fortsette å vokse, slik at omfanget av arv og familieoverføringer samlet sett neppe blir mindre.

At mange nyter godt av etableringsassistanse innebærer imidlertid ikke at alle får det. En sannsynlig konsekvens av slike familieoverføringer er at den økonomiske ulikheten innen dagens ungdomsgenerasjoner kan bli større enn hva den var i tidligere ungdomsgenerasjoner. Dette avhenger av hvilke grupper av unge som får hjelp og hvilke som ikke får det. Generasjonsoverføringer og drahjelp kan både forsterke og motvirke ulikhetene som følger av inntektsforskjellene. Generelt sett tyder inntektsutviklingen i dagens ungdomsgenerasjoner på at inntektsulikheten blant disse er større i dag enn hva den var i tidligere generasjoner i denne aldersfasen

(Skrede 2000). Selv om vi ikke har mulighet til å kartlegge omfanget av generasjonsoverføringer på grunnlag av datamaterialet fra levekårsundersøkelsene, kan imidlertid analysene på individnivå gi holdepunkt om i hvor stor grad det ungdommens egen inntekt som er mest utslagsgivende når det gjelder hvem som blir selveier tidlig i livsløpet. Selv om den enkeltes forbruks- og sparemønster nok her er sterkt utslagsgivende for ens boligmessige stilling, kan slike analyser i hvert fall gi en pekepinn om familieoverføringer virker forsterkende eller utjevne på ulikhetene som følger av inntekten.

Referanser

- Andersen, A. S. (1998): Unge på boligmarkedet; Etablerer seg senere, men ikke dårligere. *Samfunns-speilet* 4/98. Statistisk sentralbyrå.
- Andersen, A. S. (2000): Boforhold. *Sosialt utsyn 2000*. Statistiske analyser 35, Statistisk sentralbyrå.
- Frønes, I. (1985): *Fra slitere til dessertgenerasjon*. INAS-Rapport 1985:5. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Frønes, I. & R. Brusdal (2000): *På sporet av den nye tid. Kulturelle varsler for en ny tid*. Fagbokforlaget.
- Gulbrandsen, L. (1983): *Boligmarked og boligpolitikk - Eksemplet Oslo*. Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen, L. (1993): *Boligkonsum og livsløp*. INAS-notat 1993:6. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Halvorsen, K. (1993): *Innføring i sosialpolitikk*. TANO.
- Hirsch, F. (1976): *Social limits to growth*. Harvard University press, Cambridge, Massachusetts.
- Lappegård, T. (1998): Større ulikhet i barnetall. *Samfunnsspeilet* 5/98. Statistisk sentralbyrå.
- Lash, S. & J. Urry (1996): *Economies of Signs & Space*. SAGE London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Lyngstad, J. og I. Øyangen (1999): *Sjung om studentens lyckliga dar; Studenters levekår 1998*. Rapport 15/1999. Statistisk sentralbyrå.
- Lyngstad, J. (1999): *Studenters inntekt og økonomiske levekår*. Rapport 35/1999. Statistisk sentralbyrå.
- Løwe, T. (1995a): *Økonomisk hjelp hjemmefra; Omfang og fordeling av økonomisk familiebestand til unge i etableringsfasen*. Hovedoppgave. Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Løwe, T. (1995b): *"Etableringsassistanse"*. INAS-rapport 1995:5. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Løwe, T. (1998): *Levekår i landbruket; en studie av landbruksbefolkningens levekår*. Rapport 25/1998. Statistisk Sentralbyrå.
- Noack, T. (1999): Kontinuitet og endring. Familie-mønstre på slutten av et århundre. *Samfunnsspeilet* 4/99. Statistisk sentralbyrå.
- NOU (1993:17): *Levekår i Norge; Er graset grønt for alle?* Oslo, Akademika
- Roalsø, K.-M. (1997): *Ungdoms levekår i 1990-årene*. Statistiske analyser 15, Statistisk sentralbyrå.
- Roalsø, K.-M. og D. Ellingsen (1998): *Ungdoms levekår. Sosialt utsyn 1998*. Statistiske analyser 22, Statistisk sentralbyrå
- Skrede, K. (1994): *Turbulens eller stabilitet. Levekårs- endringer 1980-1990 i et livsløps- og generasjons- perspektiv*, INAS-rapport 1994:1. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Skrede, K. og Mette Ryen (1996): *Forverringen av ungdomsgenerasjonenes levekår: Myte eller fakta?* *Samfunnsspeilet* 3/96. Statistisk sentralbyrå.
- Skrede, K. (1999a): "Generasjonsforskjeller i levekår", i *Forskjeller i levekår*. Notat 33/1999. Statistisk sentralbyrå.
- Skrede, K. (1999b): "Kvinner levekår, livsløp og helse. Endringer i et generasjonsperspektiv". Vedlegg 2 til NOU (1999:13): *Kvinner helse i Norge*, Akademika, Oslo.
- Skrede, K. og Kristin Tornes (1983): "Metodeaspekter i livsløpsstudier" i Skrede, Kari og Tornes, Kristin (red.): *Studier i kvinners livsløp*. Universitetsforlaget.
- Skrede, K. (2000): *Low income heterogeneity in early adulthood - who are the losers?* Paper to X Nordic Social Policy Seminar, Oslo 17-19 August 2000.

St meld nr 49 (1997-98): *Om boligetablering for unge og vanskeligstilte*. Kommunal- og regionaldepartementet.

Statistisk sentralbyrå (1975a): *Forbruksundersøkelse 1973*, NOS A705.

Statistisk sentralbyrå (1975b): *Levekår 1973*, NOS A720.

Statistisk sentralbyrå (1995a): *Historisk statistikk 1994*, NOS C188.

Statistisk sentralbyrå (1995b): *Statistisk årbok 1995*, NOS C247.

Statistisk sentralbyrå (1996a): *Levekårsundersøkelsen 1995*, NOS C301.

Statistisk sentralbyrå (1996b): *Forbruksundersøkelsen 1992-1994*, NOS C317.

Statistisk sentralbyrå (1998): *Boforholdsundersøkelsen 1995*, NOS 465.

Statistisk sentralbyrå (1999): *Aktuelle befolkningstall 8/99*.

Statistisk sentralbyrå (2000a): *Statistisk årbok 2000*, NOS C600.

Statistisk sentralbyrå (2000b): *Sosialt utsyn 2000*, Statistiske analyser 35.

Ytrehus, Siri (2000): *Interpretation of Housing Needs - A Critical Discussion*. *Housing, Theory and Society*, **17**, 4, 2000.

Vedlegg

Tabellene i dette vedlegget omfatter alt tallmaterialet som ligger til grunn for beregningene i rapporten. Vedlegg A viser gjennomsnittsalderen og beregningsgrunnlaget (antall intervjuobjekter, N) innenfor ulike aldersgrupper/kohorter. Vedlegg B omfatter tallgrunnlaget for figurene i teksten, og er ordnet i tilnærmedesvis samme rekkefølge som figurene. Kohortfigurene er laget på bakgrunn av den relevante tabell i Vedlegg B samt tabellen for alder innen de ulike kohortene på de ulike undersøkelsestidspunkt (Tabell A2). I de tilfeller tallet på intervjuobjekter er lavere enn 100 vises "-" eller () når $N=50-100$ (og i enkelte tilfeller N i parentes). Vedlegg 3 omhandler det såkalte "studentproblemet".

Gjennomsnittsalder og beregningsgrunnlag

Tabell A1 Gjennomsnittsalder innen de benyttede aldersgrupper på ulike undersøkelsestidspunkt. År. Hjemmeboende utelatt

	20-79	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79
1973	47,6	25,0	34,3	44,7	54,3	64,1	73,5
1980	46,5	25,1	34,1	44,4	54,6	64,4	73,9
1983	46,6	25,3	34,5	44,2	54,6	64,3	73,7
1987	46,6	25,4	34,8	43,8	54,6	64,5	74,2
1991	46,1	25,3	34,5	44,3	54,3	64,3	73,9
1995	45,4	25,2	34,5	44,6	54,0	64,7	74,3
1997	45,4	25,4	34,3	44,4	54,0	64,1	74,2

Tabell A1 viser gjennomsnittsalderen innen hver aldersgruppe for alle levekårsundersøkelsene. Ved en jevn/lik representasjon innenfor hele aldersbredden er gjennomsnittsalderen lik midtaldren (f.eks. vil gjennomsnittsalderen innen gruppen 50-59 år være 54,5 år). Men tilfeldig variasjon gjør at gjennomsnittsalderen ikke er helt lik mellom de ulike levekårsundersøkelsene. Systematisk variasjon grunnet frafall i ytterkant av aldersregistret, dvs. blant de yngste og eldste gjør gjennomsnittsalderen litt "for" høy blant unge og "for" lav blant de eldste, men avviket er lite (ca. 1 år for kategoriene 20-29 og 70-79 år) og er omtrent det samme i alle levekårsundersøkelsene. For aldersgruppen 20-29 år er gjennomsnittsalderen for alle undersøkelsene 1973-1997 i gjennomsnitt 25,2 år, noe som vitner om en viss overrepresentasjon av eldre ungdom, og som foruten frafall blant de yngste også skyldes at vi her begrenser oss til dem som har flyttet hjemmefra. Laveste gjennomsnittsalder er 25,0 år i 1973 og høyeste er 25,4 i 1987 og 1997, noe som innebærer en total variasjon på bare vel ½ år. Alt i alt er gjennomsnittsalderen innen aldersgruppene svært stabil mellom de ulike levekårsundersøkelsene innenfor hele aldersområdet 20-79 år. Det er dermed forsvarlig å la aldersgruppene representere konkrete aldersfaser over tid.

Gjennomsnittsalderen for ulike fødselskohorter i de ulike levekårsundersøkelsene er av vesentlig betydning for analysene, og Tabell A2 er utgangspunkt for alle kohortanalyser gjort på grunnlag av levekårsundersøkelsene. For å kunne følge kohortene gjennom livsløpet må vi vite gjennomsnittsalderen for hver tiårs kohort ved de ulike undersøkelsestidspunkt (levetårsundersøkelser). Det er verdt å merke seg at gjennomsnittsalderen avviker en del fra "midtaldren" (alderen som er midt i 10-års aldersspennet den enkelte 10-års kohortgruppe til enhver tid representerer) for hver kohortgruppe det aktuelle år. Særlig gjelder dette til enhver tid yngste og eldste kohortene da vi bare får med en del av aldersgruppen de på ethvert tidspunkt tilhører, samtidig som "størrelsen" på denne "delen" varierer sterkt fra undersøkelse til undersøkelse. Det vil dermed også ha relativt stor betydning for gjennomsnittsalderen blant kohorter som ved gjeldende periode er "unge" hvorvidt man tar med *hjemmeboerne*, som i Tabell A2 i likhet med de fleste analysene er holdt utenfor som analyseenheter.

Tabell A2 Gjennomsnittsalder innen de benyttede tiårs fødselskohorter på ulike undersøkelsestidspunkt. År. Hjemmeboende utelatt

	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961-1970	1971-1980
1973	46,6	36,5	26,8	19,0	-	-
1980	53,6	43,4	33,4	24,5	-	-
1983	56,5	46,4	36,4	26,9	19,5	-
1987	60,5	50,6	40,2	30,7	22,5	-
1991	64,3	54,3	44,3	34,5	25,2	-
1995	68,4	58,4	48,1	38,4	28,6	21,3
1997	71,2	61,2	51,1	41,5	31,6	23,3

Tabell A3 Beregningsgrunnlag (N), 10 års aldersgrupper. Hjemmeboende unge er utelatt. Personer

	Alle	20-29	16-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80+
1973	2 612	2 462	89	418	394	493	522	403	232	61
1980	3 334	3 296	38	636	711	481	611	546	311	0
1983	3 343	3 291	52	585	779	514	521	542	350	0
1987	3 743	3 335	34	556	775	575	485	542	355	421
1991	3 235	3 094	30	525	725	660	421	423	340	111
1995	3 265	3 139	28	574	709	679	448	367	329	131
1997	2 994	2 911	35	474	660	628	477	345	263	112

Tabell A4 Beregningsgrunnlag (N), 10 års fødselskohorter. Hjemmeboende unge er utelatt. Personer

	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961-1970	1971-1980
1973	387	495	529	388	441	154	0	0
1980	351	560	591	472	726	598	18	0
1983	261	516	550	470	744	691	111	0
1987	419	445	532	456	718	742	301	0
1991	110	340	423	421	660	725	525	30
1995	55	268	359	376	631	683	684	192
1997	30	152	290	365	548	622	654	331

Vedlegg B

Tallgrunnlag for figurer

Tabell B1 Andel selveiere blant personer 20-79 år etter alder i perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt. Prosent

	Alle	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79
1973	57	34	59	65	65	63	54
1980	62	34	63	74	74	72	61
1983	64	32	68	78	77	71	57
1987	68	42	71	82	78	75	56
1991	69	36	74	83	83	72	64
1995	68	36	69	81	83	78	64
1997	70	32	69	82	82	82	77

Tabell B2 Andel selveiere etter fødselskohort i perioden 1973-1997. Hjemmeboende unge er utelatt. Prosent

	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961-1970	1970-
1973	66	63	36	37 (65)	-	-
1980	75	74	61	32	-	-
1983	76	78	71	40	11	-
1987	77	80	80	62	24	-
1991	72	83	83	74	36	-
1995	74	80	83	76	50	18
1997	79	84	83	79	60	23

Tabell B3 Boligstørrelse (antall rom) i perioden 1973-1997 for personer 20-79 år. Fordeling. Prosent. Hjemmeboende inkludert

Rom (u/kjk.)	1973	1980	1983	1987	1991	1995	1997
1	3	3	3	2	3	3	3
2	12	10	9	9	9	10	10
3	20	18	18	16	16	16	14
4	30	31	30	28	25	24	25
5	18	18	18	20	19	20	22
6	9	9	11	13	14	13	14
7	5	5	6	6	7	8	8
8+	4	5	4	6	7	7	6
Gjennomsnitt	4,2	4,3	4,4	4,4	4,5	4,5	4,5
Median	4	4	4	4	4	4	4
N	2 625	3 558	3 582	3 474	3 359	3 339	3 020

Tabell B4 Boligstørrelse (antall beboelsesrom) i perioden 1973-1997 for personer 20-79 år. Fordeling. Prosent. Hjemmeboende unge utelatt

Beboelsesrom	1973	1980	1983	1987	1991	1995	1997
1	3	3	3	2	3	3	3
2	12	11	10	9	10	10	10
3	21	19	19	17	17	17	15
4	30	32	31	28	26	25	25
5	17	18	18	20	19	20	22
6	9	8	10	12	14	13	14
7	5	5	6	6	7	7	7
8+	4	4	4	5	6	6	5
Gjennomsnitt	4,2	4,2	4,3	4,5	4,5	4,5	4,5
Median	4	4	4	4	4	4	4
N	2 182	3 271	3 285	3 288	3 081	3 093	2 908

Tabell B5 Gjennomsnittlig boligstørrelse (antall rom som deles av IOs husholdning) for personer 20-79 år etter alder i perioden 1973-1997. Hjemmeboende utelatt. Beboelsesrom

Rom	Alle	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79
1973	4,2	3,5	4,4	4,4	4,4	4,1	4,1
1980	4,2	3,3	4,4	5,0	4,6	4,2	3,7
1983	4,3	3,4	4,6	5,0	4,7	4,2	3,8
1987	4,5	3,6	4,8	5,2	4,7	4,4	3,8
1991	4,5	3,4	4,8	5,3	4,9	4,5	4,0
1995	4,5	3,3	4,7	5,2	5,0	4,5	4,1
1997	4,5	3,1	4,6	5,2	5,0	4,7	4,3

Tabell B6 Boligstørrelse (antall rom i IOs husholdning) for personer etter fødselskohort i perioden 1973-1997. Hjemmeboende utelatt. Prosent

	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961-1970	1970-
1973	4,5	4,5	3,6	4,2	-	-
1980	4,6	5,0	4,3	3,2	-	-
1983	4,6	4,9	4,8	3,7	2,4	-
1987	4,6	4,9	5,2	4,3	3,2	-
1991	4,5	4,9	5,3	4,8	3,4	-
1995	4,4	4,8	5,3	5,0	3,8	2,6
1997	4,4	4,7	5,1	5,1	4,2	2,8

Tabell B7 Husholdningsstørrelse (antall pers. i IOs husholdning) for personer 20-79 år i perioden 1973-1997. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt

Personer	1973	1980	1983	1987	1991	1995	1997
1	9	13	15	16	19	19	20
2	28	30	31	33	31	36	36
3	20	20	18	18	18	18	16
4	22	21	22	22	22	19	18
5	12	11	10	9	8	7	8
6	5	4	3	2	2	2	2
7	2	1	0,4	0,3	0,4	0,2	0,2
8+	1	0,4	0,2	0	0,3	0,1	0,1
Snitt	3,3	3,0	2,9	2,8	2,8	2,7	2,7
Median	3	3	3	3	3	2	2
N	2 435	3 296	3 291	3 288	3 091	3 106	3 020

Tabell B8 Gjennomsnittlig husholdningsstørrelse (antall personer i IOs husholdning) for personer etter alder i perioden 1973-1997. 20-79 år. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt

	Alle	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	N
1973	3,3	3,4	4,4	4,0	3,0	2,2	2,1	2 435
1980	3,0	2,8	3,9	4,0	2,9	2,2	1,8	3 296
1983	2,9	2,6	3,8	3,9	2,8	2,1	1,8	3 291
1987	2,8	2,5	3,5	3,5	2,7	2,1	1,7	3 288
1991	2,8	2,3	3,5	3,5	2,6	2,0	1,7	3 094
1995	2,7	2,3	3,4	3,3	2,4	2,0	1,7	3 106
1997	2,7	2,2	3,3	3,4	2,4	1,9	1,7	2 847

Tabell B 9 Gjennomsnittlig husholdningsstørrelse (antall personer i IOs husholdning) for personer etter kohort i perioden 1973-1997. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt

	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961-1970	1970-1980
1973	3,8	4,5	3,6	3,2	-	-
1980	3,0	4,1	3,8	2,8	-	-
1983	2,6	3,6	3,9	2,9	2,6	-
1987	2,3	3,1	3,7	3,2	2,6	-
1991	2,0	2,6	3,5	3,5	2,4	2,9 (55)
1995	1,9	2,1	3,0	3,6	2,7	2,3
1997	1,7	1,9	2,6	3,6	3,0	2,0

Tabell B 10 Gjennomsnittsalder for personer tilhørende ulike husholdningstyper 1973-1997. År

	1973	1980	1983	1987	1991	1995	1997
Hjemmeboere	25	23	23	22	22	23	19
Aleneboende	58	52	52	51	49	48	46
Par uten hjemmeboende barn	51*	54	54	53	53	52	52
Par med hjemmeboende barn	32*	41	40	41	41	40	40
Andre	54	46	43	37	38	39	38
Alle	44	43	43	43	43	43	43

*Barn/ikke barn i husholdningen defineres i 1973 ved om IO selv har minst ett barn under 16 år, uansett om dette/disse bor hjemme. Alderen på par med hjemmeboende barn blir dermed for lav, og alderen for par uten hjemmeboende barn (under 16 år) for høy.

Tabell B 10 viser at gjennomsnittsalderen for ulike husholdningstyper har endret seg noe for aleneboende og "andre", som begge jevnt over har blitt dominert av stadig yngre aldersgrupper. For begge disse husholdningstypene blir gjennomsnittsalder et noe mindre egnet mål på sentraltendens da fordelingen har to alderstopper (gruppen aleneboende består i hovedsak av unge og gamle). Det samme gjelder par uten hjemmeboende barn. Vi ser imidlertid at hjemmeboerne endelig blir "yngre", noe som sannsynligvis har sammenheng med tidligere utflytting fra foreldre-hjemmet (Figur 1.2, side19).

Tabell B 11 Rom per husholdningsmedlem i IOs husholdning. 1973-1997. 20-79 år. Fordeling, gjennomsnitt og median. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt

Rom/person	1973	1980	1983	1987	1991	1995	1997
>1	22	13	10	7	6	5	5
1>2	52	56	54	51	50	47	47
2>3	18	21	24	26	26	30	29
3>4	5	6	8	9	11	10	11
4>5	2	2	2	4	5	5	4
5>6	1	1	1	2	1	2	2
6+	1	1	1	1	1	1	1
Snitt	1,5	1,6	1,7	1,9	1,9	2,0	2,0
Median	1,3	1,3	1,5	1,5	1,7	1,7	1,7
N	2 182	3 271	3 285	3 211	3 078	3 093	2 908

Tabell B 12 Antall rom per person i IOs husholdning etter alder i perioden 1973-1997. 20-79 år. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt

	Alle	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	N
1973	1,5	1,1	1,1	1,2	1,7	2,0	2,2	2 182
1980	1,6	1,2	1,2	1,4	1,8	2,2	2,3	3 271
1983	1,7	1,4	1,3	1,4	1,9	2,3	2,3	3 285
1987	1,9	1,6	1,6	1,7	2,1	2,4	2,4	3 288
1991	1,9	1,7	1,6	1,7	2,1	2,5	2,6	3 094
1995	2,0	1,6	1,6	1,8	2,4	2,5	2,8	3 106
1997	2,0	1,6	1,6	1,8	2,4	2,7	2,8	2 908

Tabell B 13 Rom per person etter fødselskohort i perioden 1973-1997. Hjemmeboende intervjuobjekter er utelatt. Prosent

	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961-1970	1970-1980
1973	1,3	1,1	1,1	1,2	-	-
1980	1,8	1,3	1,2	1,2	-	-
1983	2,0	1,5	1,3	1,4	1,2	-
1987	2,2	1,9	1,6	1,6	1,6	-
1991	2,5	2,1	1,7	1,6	1,7	-
1995	2,6	2,5	2,1	1,6	1,6	1,4
1997	2,8	2,7	2,2	1,6	1,6	1,6

Tabell B 14 Andel selveiere og gjennomsnittlig antall rom blant aleneboende i ulike alderskategorier 1973-1997

Aleneboende	Andel selveiere			Antall rom		
	20-39	40-59	60-79	20-39	40-59	60-79
1973	-	40	41	-	(2,8)	3,0
1980	8	33	45	1,9	(2,8)	3,1
1983	17	(36)	42	2,2	(3,0)	3,1
1987	30	55	48	2,8	3,5	3,4
1991	25	48	51	2,7	3,0	3,4
1995	20	53	56	2,5	3,4	3,7
1997	20	50	69	2,4	3,5	3,9
differanse 1997-1980	12	17	14	0,5	0,7	0,8

Tabell B 15 Gjennomsnittlig antall rom blant personer tilhørende husholdningstypen par uten hjemmeboende barn etter alder 1980-1997

	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	Alle
1980	3,0	-	-	3,3	4,3	4,0	4,0
1997	3,1	-	4,3	5,1	4,7	4,5	4,4
1980-97	0,1	-	-	1,8	0,4	0,5	0,4

Tabell B 16 Andel selveiere etter alder blant personer tilhørende husholdningstypen par med hjemmeboende barn 1980-1997

Alder	Par med 1-2 barn			Par med 3 eller flere barn		
	20-39	40-59	60-79	20-39	40-59	60-79
1980	56	77	80	79	87	-
1997	73	90	-	85	89	-
1980-97	17	13	-	6	2	-

Tabell B 17 Boligstørrelse (antall rom) etter alder blant personer tilhørende husholdningstypen par med hjemmeboende barn 1980-1997

Alder	Par med 1-2 barn			Par med 3 eller flere barn		
	20-39	40-59	60-79	20-39	40-59	60-79
1980	4,0	4,9	4,8	5,3	5,8	-
1997	4,6	5,5	-	5,6	6,1	-
1980-97	0,6	0,6	-	0,3	0,3	-

Tabell B 18 Gjennomsnittlig antall rom per person blant personer tilhørende husholdningstypen par med hjemmeboende barn etter alder 1973-1997

	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	Alle
1973*	1,0	1,0	1,0	-	-	-	1,0
1980	1,0	1,1	1,2	1,4	-	-	1,2
1997	1,2	1,3	1,4	1,7	-	-	1,4
1980-97	0,2	0,2	0,2	0,3			0,2

*Barnefamilier med barn over 15 år utelatt.

Tabell B 19 Gjennomsnittlig antall rom blant personer etter bosted og alder 1973, 1980 og 1997

	Alle	20-29	50-59
1973			
Alle	4,2	3,7	4,4
Oslo, Bergen, Tr.h.	3,7	3,3	-
Større by	4,2	-	-
Liten by	4,0	3,6	-
Mindre tettsted	4,1	3,5	4,2
Spredtbygd	4,5	4,0	4,6
Annet/uoppgitt	-		
N	2966	494	544
1980			
Alle	4,3	3,6	4,6
Oslo, Berg, Tr., Stav.	3,7	3,1	4,0
>19999	4,1	3,3	4,3
<20000	4,4	3,8	4,5
Spredtbygd	5,0	4,4	5,3
Annet/uoppgitt			
N	3885	814	641
1997			
Alle	4,6	3,7	5
Oslo, Berg, Tr., Stav.	3,8	2,8	4,3
>19999<100000	4,5	3,6	4,9
2000-19999	4,7	-	4,9
<2000	4,9	4,1	-
Spredtbygd	5,2	4,7	5,7
Annet/uoppgitt			
N	3363	618	479

Tabell B 20 Andel personer i ulike aldersgrupper som bor i områder med ulik bosettingstetthet 1973, 1980 og 1997. Prosent

	Alle	16-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80+
1973									
Oslo, Bergen, Tr.h.	14	20	15	14	13	10	13	13	10
Større by	4	9	4	4	3	3	3	2	3
Liten by	11	13	14	9	11	11	9	9	8
Mindre tettsted	19	21	22	20	20	19	15	13	12
Spredtbygd	52	37	45	51	53	57	59	63	64
Annet/uoppgitt	1	1	1	2	2	1	1	0,4	3
N	2966	280	494	421	526	544	408	323	61
1980									
Oslo, Berg, Tr., Stav.	22	19	27	21	21	24	20	18	-
>19999	22	22	25	21	24	20	20	18	-
<20000	25	24	24	30	24	25	23	22	-
Spredtbygd	31	36	24	28	31	32	37	42	-
Annet/uoppgitt									
N	3885	299	814	750	509	641	560	312	0
1997									
Oslo, Berg, Tr., Stav.	21	20	30	21	19	19	18	19	15
>19999<100000	19	20	18	21	20	19	26	20	16
20000-199999	25	29	25	23	29	27	26	20	16
<20000	10	11	8	12	11	9	12	13	7
Spredtbygd	24	20	20	23	21	27	28	35	33
Annet/uoppgitt									
N	3363	231	618	675	639	479	346	263	112

Tabell B 21 Boligkonsum etter alder for personer 20-79 år som bor i storbyer og i spredtbygde områder 1973 og 1997. Tall i parentes: N=50-100. Gjennomsnitt

Alder (år)	Storby		Spredtbygd strøk	
	1973	1997	1973	1997
Selveierandel (prosent)				
Alle	32	46	67	84
20-29	(19)	21	45	(44)
30-39	(44)	49	67	82
40-49	(30)	58	77	90
50-59	(39)	61	72	92
60-69	(36)	(57)	72	(94)
70-79	-	(54)	60	(87)
Rom				
Alle	3,6	3,7	4,5	5,1
20-29	(3,2)	2,6	3,8	(3,9)
30-39	(3,9)	3,8	4,7	5,2
40-49	(3,7)	4,6	4,7	5,4
50-59	-	(4,3)	4,6	5,7
60-69	-	(3,9)	4,3	(5,2)
70-79	-	(3,7)	4,4	(4,8)
Rom per person				
Alle	1,3	1,8	1,6	2,2
20-29	(1,0)	1,5	1,1	(1,7)
30-39	(1,0)	1,6	1,1	1,7
40-49	(1,1)	1,8	1,3	1,8
50-59	-	(2,3)	1,7	2,5
60-69	-	(2,4)	2,1	(2,9)
70-79	-	(2,5)	2,3	(3,0)

"Studentproblemet"

De eldre levekårsundersøkelsene (1973, 1980, 1983, 1987 og 1991) fulgte folkeregisterets regler for husholdningstilhørighet. Personer som er registrert fast bosatt i en bolig de er midlertidig borte fra grunnet arbeid eller skolegang skulle regnes som bosatt i den "gamle" boligen. Med mindre flytting var meldt til folkeregistret, hvilket i regelen ikke skal gjøres så lenge utdanningen varer, ble borteboende studenter dermed regnet som tilhørende foreldrenes husholdning. Dette såkalte "studentproblemet" (Andersen 1998), får to viktige konsekvenser. For det første vil husholdninger med barn som er borteboende studenter telle flere personer enn hva som faktisk er tilfelle på intervju-tidspunktet. For det andre har "midlertidig fraværende" intervjuobjekter, eller "ikke flyttemeldte" som vi har valgt å kalle dem, blitt intervjuet om boforholdene i den husholdning og bolig de er registrert bosatt i. Studenter er dermed som regel blitt registrert med foreldrenes husholdningssammensetning og boligkonsum.

Studentproblemet gjør at både "middelaldrende" og unge i gjennomsnitt egentlig har noe mindre husholdninger, og ikke minst at mange unge har et betydelig lavere boligkonsum, enn levekårsundersøkelsene 1973-1991 gir inntrykk av dersom vi ikke korrigerer for dette problemet. En delvis korreksjon i form av utelatelse av personer som er registrert med foreldrenes boforhold er mulig og nødvendig for levekårsundersøkelsene 1980-1991. Løsningen byr imidlertid på visse problemer.

Studentproblemet's omfang

Til levekårsundersøkelsen 1973 ble intervjuobjektene hentet (trukket) fra husholdningsmedlemmene som var oppsøkt for intervjuing i den husholdsrepresentative Forbruksundersøkelsen fra samme år (Statistisk sentralbyrå 1975b:7-8). I intervjuinstruksen til forbruksundersøkelsen ble det presisert at følgende personer også skulle regnes med til husholdningen: "familiemedlemmer som ofte er borte fra hjemmet (f.eks. sjømenn, anleggs- eller skogsarbeidere, handelsreisende, studenter, skoleelever og barn i spesialhjem)" (Statistisk sentralbyrå 1975a: 199). Levekårsundersøkelsen 1973 inneholdt ingen nye eller "egne" spørsmål om husholdningssammensetning eller boligkonsum (størrelse, eieform). I den grad studenter er kommet med i undersøkelsen⁴⁵ må boforholds

opplysningene om disse være hentet fra forbruksundersøkelsen, og vil dermed nødvendigvis gjelde foreldrehusholdningen.

I de personutvalgsbaserte levekårsundersøkelsene for 1980, 1983, 1987 og 1991 ble intervjuobjektene spurt om boforholdene i den adressen der de i følge folkeregistret var bosatt. Som i 1973 vil boforholdsopplysningene om studenter derfor i regelen gjelde foreldrehusholdningen. Mens man i 1980-1991-undersøkelsene hadde presisert at "Personer som er bosatt i boligen men som er borte fra hjemmet f.eks. på grunn av arbeid eller skolegang skal regnes med" (til husholdningen) ble "eller skolegang" fjernet i 1995. Fra dette året skulle borteboende studenter dermed ikke lenger regnes som medlemmer av foreldrenes husholdning. Endringen var ment å sikre at det er studentenes nåværende bosituasjon, ikke foreldrenes, som blir registrert.

Tabell C1 viser for hver av levekårsundersøkelsene andelen ikke flyttemeldte, dvs. andelen 20-29-åringer som oppgir (er registrert med) foreldre eller svigerforeldre som husholdningsmedlemmer til tross for at de ikke bor "hjemme" (dvs. at de på spørsmål om hvor ofte de ser foreldrene ikke velger/er registrert med svaralternativet "bor sammen med dem"). Tabellen viser andelen ikke flyttemeldte både blant alle 20-29-åringer og blant 20-29-åringer under utdanning. I tillegg viser tabellen andelen 20-29-åringer som er under utdanning blant dem som ikke bor hjemme og blant alle⁴⁶.

⁴⁵ Da utvalgsenheten til Forbruksundersøkelsen (og dermed til Levekårsundersøkelsens intervjupersoner) er adresser trukket tilfeldig på grunnlag av navne- og adresseregistret kan man mistenke at borteboende og ikke-flyttemeldte studenter er blitt underrepresentert i levekårsundersøkelsen 1973. Dette vil i så fall være en fordel for analysene der vi som hovedregel utelater ikke-flyttemeldte unge.

⁴⁶ Det er verdt å merke seg at det å være under utdanning er noe ulikt definert for de ulike levekårsundersøkelsene, slik at andelen under utdanning ikke er egnet til å vise endringer over tid (men er tilstrekkelig til å estimere endringer i omfanget av studentproblemet).

Tabell C1 Andel ikke-flyttemeldte 20-29-åringer (som oppgir foreldre eller svigerforeldre som husholdningsmedlemmer til tross for at de har flyttet hjemmefra) blant alle og kun blant dem som er under utdanning. Andel 20-29-åringer under utdanning blant dem som ikke bor hjemme og blant alle. Beregningsgrunnlag lavere enn 100 i parentes

Andel ikke-flyttemeldte blant	1973**	1980	1983	1987	1991	1995	1997
-alle 20-29 åringer	-***	1	4	6	8	4	-****
-20-29 åringer under utdanning*	-***	2	11	25	27	6	-****
-20-29 åringer som ikke er under utdanning*	-***	1	2	4	4	3	-****
Andel 20-29-åringer som er under utdanning* blant							
-hjemmeboere	4	27	24	19	30	33	42
-alle (inkl. hj.boere)	9	20	19	13	22	26	27

*Under utdanning:

1973: "Viktigste gjøremål forrige uke: gikk på skole, studerte"

1980, 1983: "Går for tiden på skole eller er i gang med utdanning som normalt varer minst 5 måneder"

1987, 1991, 1995 og 1997: "Går på skole eller studerer, vanligvis 10 timer eller mer per uke"

**I 1973-undersøkelsen vil nødvendigvis *alle* som ikke er registrert med den adressen de nå har (i "navne- og adresseregistret") være registrert med den "gale" adressen, som for 20-29-åringene vanligvis vil være foreldrenes.

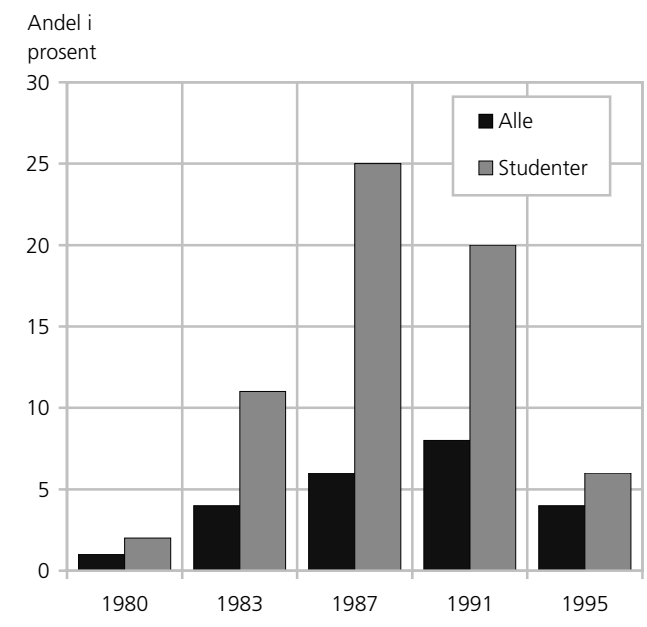
***I 1973-undersøkelsen er det ikke mulig å med sikkerhet avgjøre hvem som er tillagt foreldrenes boforhold.

****I 1997 ble ikke intervjuobjektene lenger spurt om hvor ofte de så foreldrene sine, og det var dermed ikke lenger mulig å "dobbeltsjekke" om intervjuobjektene bodde hjemme, men her skal (i likhet med 1995) oversikten over husholdningsmedlemmene gi pålitelig informasjon om hvem man faktisk bor sammen med. Det skal dermed ikke være *noen* ikke-hjemmeboende som oppgir foreldre som husholdningsmedlemmer.

I 1973-undersøkelsen er det ikke mulig å med sikkerhet avgjøre hvem som "feilaktig" er tillagt foreldrenes boforhold, fordi en pålitelig oversikt over husholdningsmedlemmene eller annen informasjon om hvorvidt ensforeldre er "med" i husholdningen mangler. Av Tabell C1 og Figur C1 går det videre fram at "studentproblemet" – at unge under utdanning er registrert med foreldrenes boforhold til tross for at de har flyttet hjemmefra – var beskjedent i 1980⁴⁷, da det bare gjaldt 2 prosent. Problemets omfang økte imidlertid sterkt, til hele 25 prosent i 1987 og 20 prosent i 1991. Deretter falt andelen til 6 prosent i 1995, som er en betydelig andel tatt i betraktning at unge f.o.m. dette året ikke *skulle* oppgi foreldrenes husholdning. Forklaringen er nok her at endringen ikke ble fulgt opp i praksis av alle intervjuerne.⁴⁸ I 1997 var det ikke mulig å identifisere ikke-hjemmeboende sikkert (da spørsmålet om hvor ofte man ser foreldrene ikke finnes lenger), og dermed vet vi heller ikke om det finnes noen ikke-hjemmeboende som er registrert med opplysninger om foreldrenes bolig.

Som vi ser av Tabell C1 er også enkelte unge som ikke er under utdanning, for eksempel ukependlere til en ikke permanent bolig på arbeidsplassen, (fremdeles) registrert bosatt hos foreldrene. Dette gjelder svært få i 1980 (1 prosent), men andelen var oppe i 4 prosent i 1987 og 1991.

Figur C1 Andel 20-29-åringer som er registrert med foreldrenes boforhold til tross for at de har flyttet hjemmefra 1980-95. Alle og studenter

Blant personer *over* 30 år er problemet med ikke-flyttemeldte som er registrert med foreldres boforhold helt marginalt.

Konsekvenser for analysene

At unge i mange tilfeller er registrert med foreldrehjemmets boforhold svekker levekårsundersøkelsenes evne til å belyse vår problemstilling om endringer i boligkonsum over tid og etter alder. Dersom man ikke tar noen forholdsregler vil forekomsten av ikke flyttemeldte blåse både boligens størrelse, eierandelen og husholdningsstørrelsen opp blant unge. I tillegg vil variasjonen over tid (i andelen ikke flyttemeldte) kunne gi et fiktivt inntrykk av endringer i konsumavstanden mellom unge og andre. Alt annet likt vil både husholdningsstørrelse og boligkonsum svinge i takt

⁴⁷ At "studentproblemet" var av liten betydning i de første levekårsundersøkelsene kan tyde på at intervjuerne (tross instruksjonen om det motsatte) ikke spurte etter folkeregistrert adresser boforhold, men om IOs aktuelle boforhold, hvilket jo er mest intuitivt. Når problemet er størst i 1987 og 1991 kan dette bety at intervjuerne nå er blitt kurset/minnet om at det er folkeregistrert adresser boforhold de skal spørre etter (i 1991 ble "skal regnes med" understreket i intervjuerinstruksjonen).

⁴⁸ Enkelte intervjuere har nok tross regelendringen fremdeles fulgt gammel prosedyre. Først i 1997 skulle problemet være løst, da intervjuerne eksplisitt ble minnet om at det er studentenes nåværende bosituasjon som skal registreres, samtidig som en del intervjuere ble skiftet ut på grunn av endringer i utvalgsplanen.

med andelen ikke flyttemeldte (Figur C1). For eksempel vil vi registrere et for høyt gjennomsnittlig boligkonsum i 1991 da 8 prosent av alle 20-29-åringer var "falske hjemmeboere" sammenlignet med 1980 da dette bare gjaldt 1 prosent. Dermed får vi en fiktiv konsumøkning, eventuelt en for svak konsumnedgang, for perioden 1980-1991. Når andelen derimot synker, som på 1990-tallet, vil vi fange opp flere boligmessig sett marginale unge og tallmaterialet vil da gi et noe overdrevent inntrykk av *forverring* i unges boforhold. For studenter vil problemet være betydelig da andelen ikke-flyttemeldte studenter er stor og har variert sterkt. Heldigvis kan vi langt på vei ta hensyn til feilkilden som studentproblemet representerer.

Gjennom å identifisere ikke-flyttemeldte og utelate dem fra analysene har vi langt på vei unngått disse problemene. Levekårsundersøkelsene 1980-1995 inneholder informasjon både om man reellt sett bor sammen med foreldrene⁴⁹, og om man er registrert bosatt med foreldrene og dermed tillagt deres boforhold. En slik seleksjon er gjort i de fleste analysene i rapporten. Løsningen er ikke ideell da den medfører en *underrepresentasjon av unge med særlig lavt boligkonsum*, nemlig studentene, og da sannsynligvis særlig de av studentene som i boligsammenheng er *minst* etablert. Til tross for seleksjonen blir unges boligstørrelse og eierandel dermed fremdeles *generelt overvurdert*. Ved konsummålet rom per person vil problemet være mindre, da ikke flyttemeldte unge er registrert med for mange husholdningsmedlemmer.

Det faktum at andelen unge under utdanning har økt kraftig gjennom det meste av perioden (Tabell C1 og Figur 5.1) gjør at utelatelsen av ikke-flyttemeldte vil kunne gi et falskt inntrykk av *forbedring* i unges boligkonsum. Vi utelater jo en stadig større andel økonomisk sett "marginale" unge (studenter) med lavt boligkonsum. Fordi vi avgrenser fokus og analyse til unge som har fylt 20 år er problemet heldigvis ikke så stort, da det blant disse er langt færre som har meldt flytting enn blant tenåringene.

Men andelen ikke-flyttemeldte *studenter* har variert sterkt. Fram til 1987 da hele en av fire studenter var "falske hjemmeboere" vil utviklingen for alle studenter (inkludert dem vi utelater fra analysen) være mindre gunstig enn tallene gir inntrykk av, mens det omvendte gjelder for etterfølgende periode. Det betydelige fallet fra 1991 til 1995 i andelen ikke-flyttemeldte studenter (som dels skyldes at færre studenter er "midlertidig" borte fra foreldrehjemmet) gir kombinert med intervjuendringen som tilsa at studentene faktisk skulle

intervjues om reelle boforhold en *fiktiv forverring* i studentenes boforhold.

Problemet med å identifisere ikke-hjemmeboende sikkert i 1997 representerer en viss usikkerhet. Da problemet var relativt betydelig i 1995 (4 prosent) kan vi regne med at det også i 1997 er enkelte ikke-hjemmeboende som er registrert med opplysninger om foreldrenes bolig. Dette medfører en fiktiv vekst (eller svekket reduksjon) i unges boligkonsum i forhold til tidligere år.

At det ikke er mulig å avgjøre hvem som er registrert med "feil" bolig- og husholdningsopplysninger i 1973 representerer muligens et langt større problem. Det er dessuten usikkert om studenter eller andre midlertidig fraværende har blitt med som intervjuobjekter i den grad de burde (se note 45). Dette første observasjonstidspunktet i våre analyser (og den eneste observasjonen på 1970-tallet), har vi bl.a. av disse grunner valgt å utelate i mange av analysene.

Den andre siden av problemet; at husholdninger til IO som har barn som er borteboende studenter som ikke har meldt flytting teller for mange personer, er det lite å gjøre med. Konsekvensene er dessuten her ikke så store. Mange av dem med mer eller mindre permanent hjemmefraflyttede barn/studenter vil neppe føle at de har full disposisjonsrett over ett av boligens rom, nemlig "podens". Likevel vil middelaldrende foreldre i gjennomsnitt egentlig ha et høyere boligkonsum målt som rom per person enn hva tallene gir inntrykk av. Dette bidrar til at ulikheten mellom generasjonene (aldersgruppene) er noe større enn hva som kommer fram i rapporten.

⁴⁹ Levekårsundersøkelsene 1973-1995 inneholder spørsmålet "Hvor ofte omtrent treffer du dine foreldre/far/mor" som foruten svaralternativer som "omtrent daglig", "hver uke", "hver måned" osv. omfattet svaralternativet "bor sammen med foreldre". Levekårsundersøkelsen 1997 omfattet ikke et slikt spørsmål.

Tidligere utgitt på emneområdet

Previously issued on the subject

Norges offisielle statistikk (NOS)

A720: Levekår 1973.

B320: Levekårsundersøkelsen 1980

B511: Levekårsundersøkelsen 1983

B772: Levekårsundersøkelsen 1987

C43: Levekårsundersøkelsen 1991

C301: Levekårsundersøkelsen 1995

C465: Boforholdsundersøkelsen 1995

Rapporter (RAPP)

15/1999: Sjung om studentens lykkige dar;
Studenters levekår 1998.

35/1999: Studenters inntekt og økonomiske levekår.

11/1996: Levekår i støpeskjeen

Statistiske analyser (SA)

35/2000: Sosialt utsyn 2000; Boforhold

15/1997: Ungdoms levekår i 1990-årene

22/1998: Sosialt utsyn 1998; Ungdoms levekår

Samfunnsspeilet:

4/1998: Unge på boligmarkedet; Etablerer seg senere,
men ikke dårligere.

4/1999: Kontinuitet og endring. Familiemønstre på
slutten av et århundre.

3/1996: Forverringen av ungdomsgenerasjonenes
leveskår: Myte eller fakta?

Notater:

33/1999: Forskjeller i levekår; Generasjonsforskjeller i
leveskår

De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter

Recent publications in the series Reports

- 2001/2 B. Havorsen, B.M. Larsen og R. Nesbakken: Hvordan utnytte resultater fra mikroøkonomiske analyser av husholdningenes energiforbruk i makromodeller? En diskusjon av teoretisk og empirisk litteratur og aggregering. 59s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4879-5
- 2001/3 M. Rønsen: Market work, child care and the division of household labour. Adaptations of Norwegian mothers before and after the cash-for-care reform. 2001. 35s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4881-7
- 2001/4 A.L. Brathaug, H. Brunborg, E. Skretting Lunde, E. Nørgaard og Å. Vigran: Utviklingen av aldersrelaerte helse-, pleie og omsorgsutgifter. 2001. 46s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4900-7
- 2001/5 L. Håkonsen, T. Kornstad, K. Løyland og T. O. Thoresen: Kontantstøtten- effekter på arbeidstilbud og inntektsfordeling. 2001. 67s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4901-5
- 2001/6 B. Tornsjø: Utslipp til luft fra innenriks sjøfart, fiske og annen sjøtrafikk mellom norske havner. 2001. 36s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4903-1
- 2001/7 M. Sollie og I. Svendsen: En økonometrisk studie av arbeidstilbudet i Norge. 2001. 94s. 150 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4907-4
- 2001/8 E. Nørgaard: Finansiering av helse- og sosialutgifter i Norge 1990-1998. 2001. 45s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4908-2
- 2001/9 J. Epland: Barn i husholdninger med lav inntekt: Omfang, utvikling, årsaker. 2001. 43s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4925-2
- 2001/10 A. Krüger Enge: Prisindeks for tenesteytende næringer. 2001. 35s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4920-1
- 2001/11 L.H. Thingstad: Avanseundersøking for engroshandel. 2001. 63s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4919-8
- 2001/12 J. Holmøy: Pleie- og omsorgstjenester 1995-1999: Noen hovedtall basert på GERIX-data. 2001. 69s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4927-9
- 2001/13 H.M. Edvardsen: Hovedstadsområdets nasjonale rolle, del 1: Hovedstadsregionens plass i den regionale arbeidsdeling. Hvordan er næringskonsentrasjonene i regionen knyttet til næringskonsentrasjonene i resten av landet? 2001. 39s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4928-7
- 2001/14 T. Martinsen: Energibruk i norsk industri. 2001. 78s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4929-5
- 2001/15 E. Kvingedal: Indikatorer for energibruk og utslipp til luft i industri- og energisektorene. 2001. 38s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4930-9
- 2001/16 S. Holtskog: Direkte energibruk og utslipp til luft fra transport i Norge 1994 og 1998. 2001. 49s. 150 kr. inkl. mva. ISBN 82-537-4953-8
- 2001/17 A. Finstad, G. Haakonsen, E. Kvingedal og K. Rypdal: Utslipp til luft av noen miljøgifter i Norge. Dokumentasjon av metode og resultater. 2001. 64s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4954-6
- 2001/18 T. Fæhn, J.A. Jørgensen, B. Strøm, T. Åvitsland og W. Drzwi: Effektive satser for næringsstøtte 1998. Beregninger som inkluderer skatteutgifter. 2001. 69s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4955-4
- 2001/19 A. Snellingen Bye og S. Erik Stave: Resultatkontroll jordbruk 2001. Jordbruk og miljø. 2001. 82s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4962
- 2001/20 N. Bruksås, K. Myran og L.H. Svenneby: Prisnivå på matvarer i de nordiske land, Tyskland og EU 1994-2000. 2001. 29s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4958-9
- 2001/21 Ø. Døhl og J. Larsson: Faste versus stokastiske heterogenitetskoeffisienter i ubalansert datasett ved analyse av teknologiforskjeller mellom bedrifter. 2001. 26s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-53-4961-9
- 2001/22 L. Østby: Flyktningers sekundær-flyttinger under 1990-tallet. Undertittel. 2001. 41s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4962-7